

Економічні науки

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ISSN 2523-4536

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ**

**SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT
ECONOMIC SCIENCES**

Випуск 1 (60), 2021

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Редакційна колегія

Даций О. І., д-р екон. наук, проф., Навчально-науковий інститут менеджменту, економіки та фінансів ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» – **Головний редактор.**

Бутенко Н. В., д-р екон. наук, проф., Київського національного університету імені Тараса Шевченка – **заступник Головного редактора.**

Андріющенко К. А., д-р екон. наук, проф., Державний університет інфраструктури та технологій.

Антоненко І. Я., д-р екон. наук, проф., Національний університет харчових технологій.

Бердар М. М., д-р екон. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Бойченко Е. Б., д-р екон. наук, проф., Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського.

Бондаренко В. М., д-р екон. наук, проф., Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету.

Борецька Н. П., д-р екон. наук, проф., Київський національний університет технологій та дизайну.

Габчак Н. Ф., канд. геогр. наук, доц., ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Галаченко О. О., д-р екон. наук, Вінницький інститут ПрАТ «Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом"».

Ганжуренко І. В., д-р екон. наук, Навчально-науковий інститут менеджменту, економіки та фінансів ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

Горбач Л. М., канд. екон. наук, доц., Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського ПрАТ «Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом"».

Грановська В. Г., д-р екон. наук, доц., Херсонський державний аграрно-економічний університет.

Дугар Т. Є., канд. екон. наук, Полтавський державний аграрний університет.

Дячков Д. В., д-р екон. наук, доц., Полтавський державний аграрний університет.

Жиленко К. М., д-р екон. наук, доц., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара.

Заяць О. І., канд. екон. наук, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Зибарева О. В., д-р екон. наук, проф., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

Карпенко А. В., д-р екон. наук, доц., Національний університет «Запорізька політехніка».

Крутько М. А., канд. екон. наук, доц., Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка.

Курмаєв П. Ю., д-р екон. наук, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

Машіка Г. В., д-р геогр. наук, доц., ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Могилевська О. Ю., канд. екон. наук, Київський міжнародний університет.

Моторин Р. М., д-р екон. наук, проф., Київський національний торговельно-економічний університет.

Негода Ю. В., д-р екон. наук, Національний університет біоресурсів і природокористування України.

Нестерчук І. К., канд. геогр. наук, доц., Поліський національний університет.

Підвальна О. Г., канд. екон. наук, доц., Вінницький національний аграрний університет.

Плаксієнко В. Я., д-р екон. наук, проф., Полтавський державний аграрний університет.

Пристемський О. С., д-р екон. наук, доц., Херсонський державний аграрно-економічний університет.

Самойлик Ю. В., д-р екон. наук, проф., Полтавський державний аграрний університет.

Сьомич М. І., д-р екон. наук, проф., Полтавський державний аграрний університет.

Удовенко І. О., канд. екон. наук, Уманський національний університет садівництва.

Утенкова К. О., д-р екон. наук, доц., Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва.

Фірсова С. Г., канд. екон. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Цимбал Л. І., д-р екон. наук, проф., Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Шоробура І. М., д-р пед. наук, проф., Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія.

Яцишина І. В., д-р екон. наук, проф., Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка.

Malgorzata Okręglicka, dr. hab., prof. PCz, Czestochowa University of Technology (Poland)

Wioletta Wereda, PhD, Military University of Technology (Poland).

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 24.02.2021 (протокол № 1)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24776-14716P,
видане Міністерством юстиції України 21.04.2021 р.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2523-4536

Наукові праці МАУП. Економічні науки. 2021. Вип. 1 (60). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 72 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку економіки. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток економічної науки в Україні.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-1>
УДК 339.1

Гальцова О. Л.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри національної економіки,
маркетингу та міжнародних економічних відносин,
Класичний приватний університет

Трохимець О. І.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри національної економіки,
маркетингу та міжнародних економічних відносин,
Класичний приватний університет

Galtsova Olga

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of National Economy,
Marketing and International Economic Relations,
Classic Private University

Trokhymets Olena

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of National Economy,
Marketing and International Economic Relations,
Classic Private University

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО СПОЖИВЧОГО РИНКУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF THE DEVELOPMENT OF THE DOMESTIC CONSUMER MARKET IN THE NATIONAL ECONOMY

У статті визначено теоретико-методологічні основи розвитку внутрішнього споживчого ринку в національній економіці. Здійснено аналіз категоріального апарату ринку, споживчого ринку в контексті соціально значущих товарів. В результаті аналізу встановлено, що задоволення потреб населення відбувається на ринку товарів і послуг. Зазначено, що з огляду на той факт, що не встановлено узагальнюючого поняття «ринок», спостерігається детермінованість множинного визначення категорії «споживчий ринок». Поняття «споживчий ринок» є узагальнюючим. У статті визначено основні властивості соціально орієнтованих товарів і послуг. Таким чином, у результаті аналізу категоріального апарату внутрішній споживчий ринок соціально орієнтованих товарів та послуг запропоновано трактувати як перманентно діючу систему елементів, що забезпечує виробництво й реалізацію соціально орієнтованих товарів та послуг, а також включає до свого складу галузі, де функціонують підприємства-монополісти, й галузі, де присутня вільна конкуренція, застосовується державне регулювання цін і тарифів.

Ключові слова: національна економіка, внутрішній споживчий ринок, ринок, соціально орієнтовані товари, споживчий кошик, купівельна спроможність.

The article identifies the theoretical and methodological foundations of the domestic consumer market in the national economy. The analysis of the categorical apparatus of the market, the consumer market in the context of socially significant goods is carried out. As a result of the analysis it is established that satisfaction of needs of the population occurs in the market of the goods and services. Taking into account the fact that the generalizing concept of "market" has not been established, there is determinism of multiple definition of the category "consumer market". The concept of "consumer market" is generalized. In the article, as a result of the analysis of the categorical apparatus, the domestic consumer market of socially-oriented goods and services is proposed to be interpreted as a permanent system of elements that ensures the production and sale of socially-oriented goods and services, where there is free competition, as well as state regulation of prices and tariffs. Thus, the main properties of socially-oriented goods and services are determined: they are included in the consumer basket; do not have goods (services) substitutes; impossibility to refuse consumption of goods and services even in the absence of purchasing power of consumers; require state regulation and control over prices and tariffs; access to such goods and services affects the national security of the country. The analysis based on the generalization of research on the elements of socially

significant goods and services made it possible to justify their definition as socially oriented goods and services. It is proved that in the researches of both Ukrainian and foreign scientists the general definition of the category "socially-oriented goods and services" was not provided. Based on the selection of the main components of the goods and services, a general definition of socially oriented goods and services is formulated and proposed. Its main content is that they should be available to the general public, population, because they meet the needs of basic necessities, they should be subject to state regulation and monitoring of prices.

Keywords: national economy, domestic consumer market, market, socially oriented goods, consumer basket, purchasing power.

Постановка проблеми. Рівень купівельної спроможності населення можна класифікувати загалом як низький, середній, високий, що дає змогу державі виокремлювати населення з низьким рівнем доходів та сприяти його підтримці в сучасних умовах. Проте нові питання, що постають унаслідок дії різних швидкоплинних чинників, вимагають від держави більшої гнучкості під час прийняття рішень, зокрема задля адаптації законодавчої бази до сучасних умов.

Створення нерівноправних умов для всіх учасників ринку впливає передусім на ціноутворення на соціально значущі товари. Аналізуючи розмаїття товарів та послуг, розвиток технологій і впровадження інновацій у всі процеси господарювання та стиль життя населення, вважаємо важливим розуміти основні соціальні потреби населення України (пересічного громадянина) та ідентифікувати залежність населення від цих соціально значущих товарів та послуг. Отже, зрозумілим є те, що сучасний стиль життя впливає на потреби у споживанні, а саме необхідний набір товарів та послуг відповідно до вимог часу, які мають бути представлені на внутрішньому споживчому ринку. Такі зміни в нових потребах у споживанні населення держава має враховувати, формуючи споживчий кошик.

Втім, в умовах політичної та економічної кризи останніх років населення України збідніло, підвищився рівень інфляції, спостерігається коливання цін на ринку соціально значущих товарів і послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ринкові відносини та можливість їх регулювання досліджували Ф. Котлер, А. Кредісов, К. Маркс, М. Барна, В. Марцин, М. Мельник, Р. Мудрак, С. Муромцев, С. Носова, Г. Павлов, Б. Пасхавер, В. Плишевський, Д. Рикардо, А. Сміт, Г. Тарасенко, С. Тютюнникова, О. Шевчук. Теоретичні засади дослідження ринку, сутність ринку та його місце в економічній теорії у своїх працях відобразили такі вчені, як А. Прилуцький, А. Зозулів, О. Зверева, П. Макаренко, Д. Власов.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на наявні дослідження із зазначеної проблематики, загальна концепція розвитку внутріш-

нього споживчого ринку, виділення окремо внутрішнього споживчого ринку товарів в контексті соціально орієнтованих товарів потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад і концептуальних положень щодо розвитку внутрішнього споживчого ринку в національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення гідного рівня життя населення є основною метою кожної держави. Проте сучасні кризові явища спричиняють недостатній рівень продовольчого забезпечення країни, недотримання стандартів якості продовольчих товарів і послуг, відсутність забезпечення соціально вразливих верств населення товарами першої необхідності, зростання цін і тарифів та рівня інфляції, зменшення доходів та купівельної спроможності громадян тощо. Усі ці процеси впливають на рівень життя населення, а також на ринок товарів і послуг країни. Особливої уваги потребує ринок товарів і послуг, які мають соціальне значення для населення.

Ринок відіграє одну з головних ролей в економіці країни. Перш ніж досліджувати ринок товарів і послуг соціального значення, необхідно проаналізувати ринок у системі категорій економічної теорії.

В економічній літературі запропоновано визначення поняття «ринок», тоді як у законодавстві не закріплено єдиного загальноприйнятого визначення. Отже, розглянемо погляди вчених щодо поняття та сутності ринку загалом і споживчого ринку зокрема.

Загальноприйнятим є тлумачення ринку як засобу, за допомогою якого відбувається обмін товарами й послугами у результаті взаємодії продавців і покупців, що контактують один з одним або безпосередньо, або через посередників чи агентів установ [9].

Поняття «ринок» найбільш систематично опрацьовано в загальній системі рівноваги, розробленій французьким економістом Л. Вальрасом, який перебував свого часу під сильним впливом теоретичної фізики. Його система математичних рівнянь була геніальною, але є два серйозних обмеження меха-

нічної аналогії, на яких вони були засновані: він не враховував фактор часу, тобто вплив на поведінку людини залежно від очікувань щодо майбутнього; він ігнорував наслідки для людей, які занепокоєні розподілом купівельної спроможності [6].

Ще одним загальноприйнятим визначенням є таке: «ринок – засіб, за допомогою якого відбувається обмін товарами й послугами в результаті купівлі».

Зміна поглядів, яке стала відомою як кейнсіанська революція, є значною мірою поверненням до здорового глузду, на протипагу абстрактній теорії.

Загалом поняття «ринок» проходило трансформацію залежно від періоду суспільного виробництва.

У словнику за редакцією С. Мочерного подано таке визначення: «ринок – система товарно-грошових відносин, що виникають між покупцем і продавцем, яка включає механізм вільного ціноутворення, вільне підприємництво, що здійснюється на основі економічної самостійності, рівноправності та конкуренції суб'єктів господарювання у боротьбі за споживача» [7, с. 279–280].

В «Енциклопедичному словнику бізнесмена» ринок тлумачиться «як сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, через які здійснюється реалізація товарів і послуг, остаточне визнання суспільного характеру створюючої їх праці» [8, с. 633–634].

Українські вчені-економісти дослідили термінологічний апарат, аналізуючи визначення ринку, запропоновані словниками. Зокрема, ґрунтовний термінологічний аналіз провів Л. Азьмук. У працях вченого наведено загально-економічні підходи до розуміння поняття

«ринок», опрацьовано тлумачні, економічні словники, енциклопедії, а також погляди вітчизняних та зарубіжних науковців; подано визначення сутності категорії «ринок» економістами, соціологами.

Поняття «ринок» розглядало багато вчених, їх визначення узагальнено подано в табл. 1.

Погоджуємося з твердженням Н. Зубко. Як відомо, споживач на ринку зазнає впливу багатьох факторів, унаслідок чого він може змінювати своє рішення щодо здійснення покупки.

Узагальнення наявних праць дає змогу поділити науковців на такі категорії: зарубіжні вчені – класики економічної теорії, які розглядали ринок; українські вчені, які розробляли теорію ринку та методологію його дослідження; учені, які аналізували соціальні аспекти ринку (продуктів харчування, комунальних послуг тощо) (табл. 2).

Отже, як зазначає у своїх дослідженнях О. Зверева, «ринок є системою економічних стосунків між суб'єктами господарювання в процесі їх діяльності і в цьому аспекті є найважливішою вихідною ланкою формування соціально орієнтованої економіки та грає провідну роль в системі суспільного відтворення» [5, с. 340].

Аналіз підходів до визначення ринку дає змогу констатувати, що економісти розглядають ринок у декількох аспектах, а саме як місце, де відбувається процес купівлі-продажу; як механізм, що пов'язує виробництво, розподіл і збут зі споживанням.

Задоволення потреб населення відбувається на ринку товарів і послуг. Беручи до уваги той факт, що не встановлено узагальнюючого поняття «ринок», спостерігаємо детер-

Таблиця 1

Визначення поняття «ринок»

Вчені	Визначення
Д. Ліндсей	Ринок – це будь-яка взаємодія, у яку вступають люди для обміну товарами одне з одним.
Ф. Котлер	Ринок – сукупність наявних і потенційних покупців (сутність – сфера обміну).
М. Фрідман	Ринок – це координація дій учасників, яка забезпечує їм свободу вибору.
П. Самуельсон	Ринок – це механізм, через який покупці та продавці взаємодіють, щоб визначити ціну й кількість товару.
В. Кириленко	Ринок – це сукупність відносин купівлі-продажу товарів і послуг; спосіб взаємодії виробників та споживачів, заснований на децентралізованому, безособовому механізмі цінних сигналів (акцент на ціні).
А. Гальчинський	Ринок – це механізм координації різноманітної діяльності людей через систему цін (акцент на ціні).
Н. Зубко	Ринок є формою господарювання, що оперативнo реагує на зміну попиту, який багато в чому непередбачуваний і схильний до дії не тільки економічних, але й соціальних, психологічних та інших чинників.
Л. Рождественська	Ринок – це форма відносин між окремими учасниками – продавцями та покупцями, що самостійно функціонують.

Джерело: складено авторами з використанням джерел [5; 6; 9; 11; 12; 13; 16; 17; 18]

Таблиця 2

Узагальнена інформація щодо вчених, які досліджували різні аспекти категорії ринку

Критерій поділу	Вчені	Досліджені аспекти
Зарубіжні вчені	О. Бем-Баверк, Л. Вальрас, Ф. Візер, Г. Госсен, У. Джевонс, Ф. Котлер, О. Курно, К. Менгер	
Українські вчені	А. Кредісов, В. Марцина, Р. Мудрак, С. Муромцева, С. Носова, Г. Павлов, Б. Пасхавер, В. Плишевський, І. Посохов, Г. Тарасенко, С. Тютюнникова	
	Т. Гродецька	Сутність, структура та основні трансформаційні зрушення споживчого ринку в перехідній економіці; види споживчих ринків; пріоритетні напрями державного регулювання споживчого ринку; потреби населення в споживанні продовольчих товарів
	В. Точилін, А. Мазаракі, Т. Осташко, О. Шпикуляк, П. Саблук	Формування та розвиток ринків, галузей національної економіки
Методологія	О. Бем-Баверк, О. Березін, Л. Вальрас, В. Венгер, Ф. Візер, Г. Госсен, К. Гуменюк, Ж. Даухарін, У. Джевонс, Т. Загорська, О. Курно, К. Менгер, Т. Осташко, Н. Притульська, В. Точилін, О. Пустовойт	Методологічні основи визначення аграрного ринку; продовольчий ринок України; ефективні моделі функціонування ринків
Соціальні аспекти функціонування внутрішнього споживчого ринку	С. Дяченко, М. Майгер	Регулювання ринку продуктів харчування; аналіз структури харчування; дослідження ринку м'яса і молока; ціни на м'ясомолочну продукцію
	І. Посохов	Державне регулювання цін на соціально значущі товари і послуги
	С. Соколюк	Визначення сутності ринку цукру.
	І. Галак	Ринок молока і молокопродуктів; конкурентоспроможність молокопродуктового підкомплексу АПК
	О. Іляш	Державне регулювання у сфері соціально-економічної безпеки України
	Л. Мармуль	АПК
	В. Ілляшенко	Державне регулювання продовольчого ринку
	В. Калашніков	Аналіз ринку хліба
	Т. Лозинська	Функціонування національного продовольчого ринку
	Л. Страшинська	Тенденції розвитку продовольчих ринків
	Т. Осташко	Конкурентоспроможність м'ясомолочної продукції; засади ефективної економічної політики регулювання та розвитку ринків базових секторів національної економіки
	О. Сенишин	Дослідження продовольчого ринку; поділ продовольчих ринків на ринки соціального продовольства
	Ю. Мирошніченко, Н. Ружинська, Ю. Лега, О. Рудич, О. Димченко, В. Рибачук	Стан та особливості регулювання комунальних послуг

Джерело: складено авторами з використанням джерел [4; 6; 9; 12; 13; 16; 17; 18]

мінантність множинного визначення категорії «споживчий ринок». Поняття «споживчий ринок» є узагальнюючим. К. Маркс одним з перших почав досліджувати споживання. У табл. 3 наведено погляди вчених щодо тлу-

мачення поняття «споживчий ринок». Варто додати, що основними функціями споживчого ринку є посередницька, стимулююча, інформаційно-координуюча, ціноутворююча, регуляторна.

Таблиця 3

Визначення поняття «споживчий ринок»

Вчені	Визначення поняття «споживчий ринок»
О. Шевчук	Удосконалено трактування категорії «споживчий ринок» як такої, що відображає процес формування людського капіталу через систему споживчих послуг, зокрема освітніх, медичних, послуг житлово-комунального господарства (ЖКГ), туристичних.
І. Сухаревська	Споживчий ринок – форма організації споживання у вигляді системи економічних взаємин між споживачами і продавцями товарів та послуг, що заснована на реалізації економічних потреб і виявляється через попит та пропозицію, а також дає змогу визначити залежність якості споживання населення від чинникоутворювальних змінних.
Л. Лігоненко	Споживчий ринок – один із сегментів (підсистем) ринку, що характеризує сукупність соціально-економічних стосунків виробника і споживача товарів, що формуються в процесі купівлі-продажу (оренди), а також послуг для кінцевого (особистого) споживання.
С. Кузьміна, Л. Левчук	Споживчий ринок об'єднує відносини щодо просування товару (послуги) від виробника до кінцевого споживача за участю торговельних мереж.
О. Зверєва	Споживчий ринок – це система відносин між виробництвом та особистим споживанням, що здійснюється безпосередньо або за участю роздрібних чи оптових торговельних мереж, де задовольняються потреби всіх учасників через відповідні товари та послуги відповідної властивості або характеристики.

Джерело: складено авторами з використанням джерел [4; 5; 6; 12; 13; 16; 17]

Споживчий ринок поділяють на ринок продовольчих і непродовольчих товарів. Аспекти регулювання, формування та трансформаційні зміни споживчого й продовольчого ринку досліджували українські вчені, такі як О. Березін, М. Долішній, Х. Махмудов, В. Микитюк, О. Скидан, О. Сидоренко.

Н. Дзюбенко пропонує власне визначення продовольчого ринку як системи економічних відносин між продавцями та покупцями щодо купівлі-продажу, обміну сільськогосподарською сировиною та продовольчою продукцією, що забезпечує врівноваження попиту і пропозиції, а також збалансування інтересів суб'єктів ринку під впливом інструментів державного регулювання.

Узагальнюючи результати дослідження, можемо стверджувати, що поняття «ринку», «споживчий ринок» відображені в працях вчених. Втім, соціальний аспект ринку науковці розглядали за окремими його складовими частинами. На особливу увагу заслуговують праці О. Сенишина, який розкрив соціальний аспект ринку крізь призму продовольчого ринку. Учений пропонує «поділити продовольчі ринки за принципом цінової доступності для кінцевих споживачів. Згідно з таким підходом продовольчі ринки слід поділяти на ринки соціального продовольства (продовольчі продукти, що входять до складу мінімального споживчого кошика громадян)» [19, с. 167].

Погоджуємось з пропозицією О. Сенишина щодо виділення ринку соціального продовольства, оскільки продукти харчування, що визначені у споживчому кошику, є тим необхідним мінімумом, який повинна споживати людина.

Таким чином, до соціально орієнтованих товарів і послуг можна зарахувати такі, які мають такі властивості: входять до споживчого кошика; не мають товарів (послуг)-субститутів; не дають можливості відмовитись від споживання навіть за відсутності купівельної спроможності споживачів; вимагають державного регулювання та контролю за цінами й тарифами; доступність до таких товарів та послуг впливає на національну безпеку країни [16; 17].

Висновки. Отже, на нашу думку, внутрішній споживчий ринок соціально орієнтованих товарів та послуг – це перманентно діюча система елементів, що забезпечує виробництво та реалізацію соціально орієнтованих товарів і послуг, включає до свого складу галузі, де функціонують підприємства-монополісти та галузі, де присутня вільна конкуренція, а також застосовується державне регулювання цін і тарифів.

Проведений аналіз на основі узагальнення досліджень щодо елементів соціально значущих товарів і послуг дав змогу обґрунтувати їх визначення як соціально орієнтованих товарів і послуг. Доведено, що в дослідженнях як українських, так і зарубіжних учених не наведено загального визначення категорії «соціально орієнтовані товари та послуги».

На основі виділення основних складових частин вищезазначених товарів і послуг сформульовано та запропоновано загальне визначення соціально орієнтованих товарів і послуг. Його основний зміст полягає в тому, що вони мають бути доступними для широких верств населення, оскільки відповідають потребам першої необхідності, до них мають застосовуватися державне регулювання та моніторинг цін.

Список використаних джерел:

1. Апопій В., Міщук І., Ребицький В. та ін. Організація торгівлі. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 616 с.
2. Барна М. Сутність соціальної та економічної ефективності роздрібної торгівлі. *Торгівля, Комерція, Підприємництво*. 2014. С. 20–22.
3. Барна М. Трансформація системи внутрішньої торгівлі в Україні : монографія. Львів : Растр-7, 2015. 524 с.
4. Прилуцький А. Ринок в системі категорій сучасної економічної теорії. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2011. Вип. 25. С. 185–197.
5. Зверева О. Споживчий ринок: поняття та учасники. *Держава і право*. 2010. Вип. 47. С. 338–343.
6. Власов Д. Генезис формування поняття «ринок». *Економіка АПК*. 2009. № 4. С. 121–124.
7. Економічний словник-довідник / за ред. С.В. Мочерного. Київ : Феміна, 1995. 368 с.
8. Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика / за заг. ред. М. Молдованова. Київ : Техніка, 1993. 856 с.
9. Майн В. Етимологічні основи сутності ринку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 1 (56). С. 73–77.
10. Котлер Ф. Основы маркетинга / пер. с англ. ; под общ. ред. и вступ. ст. И. Пеньковой. Москва : [б.и.], 1990. 736 с.
11. Фрідман М. Капіталізм і свобода / пер. з англ. Н. Рогачевська. Київ : Дух і літера, 2010. 319 с.
12. Зубко Н. Экономическая теория. Минск, 1999. 311 с.
13. Гродецька Т. Сутність та структура споживчого ринку в трансформаційній економіці. *Вісник Харківського державного університету. Економічна серія*. 1999. № 446. С. 145–147.
14. Маркіна І., Панченко В., Рибалко-Рак Л. Споживча кооперація: процесний підхід до управління в торгівлі : монографія. Кіровоград : ФОП Александрова М., 2012. 148 с.
15. Точилин В. та ін. Проблеми та напрями захисту внутрішнього ринку : наукова доповідь / ред. кол. В. Геєць та ін. Київ : Інститут економіки та прогнозування, 2008. 102 с.
16. Трохимець О. До проблем формування споживчого кошику в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Вип. 6. Ч. 5. С. 91–94.
17. Трохимець О. Теоретичні підходи до визначення поняття соціально орієнтованих товарів та послуг. *Молодий вчений*. 2016. № 1 (28). С. 182–187.
18. Лозинська Т. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації. Харків : Магістр, 2007. 272 с.
19. Сенишин О. Теоретичні засади дослідження продовольчого ринку. *Економічний вісник*. 2013. № 2. С. 164–171

References:

1. Apopii V. (2005) Orhanizatsiia torhivli [Trade organization] / V. Apopii, I. Mishchuk, V. Rebytskyi ta in. ; za red. V. Apopiia. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury. 616 p.
2. Barna M. (2014) Sutnist sotsialnoi ta ekonomichnoi efektyvnosti rozdribnoi torhivli [The essence of social and economic efficiency of retail trade]. *Torhivlia, Komertsii, Pidpriemnytstvo*, pp. 20–22.
3. Barna M. (2015) Transformatsiia systemy vnutrishnoi torhivli v Ukraini : monohrafiia [Transformation of the internal trade system in Ukraine: monograph]. Lviv : Rastr-7. 524 p.
4. Prylutskyi A. (2011) Rynok v systemi katehorii suchasnoi ekonomichnoi teorii [The market in the system of categories of modern economic theory]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, vol. 25, pp. 185–197.
5. Zvierieva O. (2010) Spozhyvchyi rynek: poniattia ta uchasyky [Consumer market: concepts and participants]. *Derzhava i pravo*, vol. 47, pp. 338–343.
6. Vlasov D. (2009) Henezys formuvannia poniattia “rynok” [The genesis of the formation of the concept of “market”]. *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 121–124.
7. Ekonomichni slovnyk-dovidnyk [Economic dictionary-reference book] / za red. S. Mochernoho. Kyiv: Femina, 1995. 368 p.
8. Entsyklopedychnyi slovnyk biznesmena: menedzhment, marketynh, informatyka [Encyclopedic dictionary of a businessman: management, marketing, computer science] / za zah. red. M. Moldovanova. Kyiv: Tekhnika, 1993. 856 p.
9. Main V. (2013) Etymolohichni osnovy sutnosti rynku [Etymological bases of the essence of the market]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*, no. 1 (56), pp. 73–77.
10. Kotler F. (1990) Osnovy marketinha: [per. s angl.] / obsh. red. i vstup st. I. Penkovej. Moskow: [b.i.]. 736 p.
11. Fridman M. (2010) Kapitalizm i svoboda [Capitalism and freedom] / [per. z anhl. N. Rohachevska]. Kyiv: Dukh i litera. 319 p.
12. Zubko N. (1999) Ekonomicheskaya teoriya [Economic theory]. Minsk, 311 p.
13. Hrodetska T. (1999) Sutnist ta struktura spozhyvchoho rynku v transformatsiinii ekonomitsi [The essence and structure of the consumer market in a transformational economy]. *Visnyk Kharkivskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomichna seriia*, no. 446, pp. 145–147.

14. Markina I., Panchenko V., Rybalko-Rak L. (2012) Spozhyvcha kooperatsiia: protsesnyi pidkhyd do upravlinnia v torhivli: monohrafiia [Consumer cooperation: a process approach to trade management: a monograph]. Kirovohrad: FOP Aleksandrova M. 148 p.
15. Tochylyn V. (2008) Problemy ta napriamy zakhystu vnutrishnoho rynku [Problems and directions of protection of the internal market]: nauk. dop. / V. Tochylina [ta in.]; red. kol. V. Heiets [ta in.]. Kyiv: In-t ekonomiky ta prohnozuvannia. 102 p.
16. Trokhymets O. (2014) Do problem formuvannia spozhyvchoho koshyku v Ukraini [To the problems of forming a consumer basket in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu: Seriia: Ekonomichni nauky*, vyp. 6, ch. 5, pp. 91–94.
17. Trokhymets O. (2016) Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia sotsialno-orientovanykh tovariv ta posluh [Theoretical approaches to defining the concept of socially oriented goods and services]. *Molodyi vchenyi*, no. 1 (28), pp. 182–187.
18. Lozynska T. (2007) Natsionalnyi prodovolchyi rynek v umovakh hlobalizatsii [National food market in the context of globalization]. *Nats. akad. derzh. upr. pry Prezidentovi Ukrainy*, Kharkiv. rehion. in-t derzh. upr. Kharkiv: Mahistr. 272 p.
19. Senyshyn O. (2013) Teoretychni zasady doslidzhennia prodovolchoho rynku [Theoretical principles of food market research.]. *Ekonomichnyi visnyk*, no. 2, pp. 164–171.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-2>

УДК 33.021:658.14/.17

Коваленко О. В.

доктор економічних наук, професор,

Інженерний інститут

Запорізького національного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6802-7213>**Лихойванова А. О.**

магістрант,

Інженерний інститут

Запорізького національного університету

Kovalenko Olena

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Engineering Institute of Zaporizhzhia National University

Lykhoivanova Anna

Engineering Institute of Zaporizhzhia National University

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПРЕС-АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

CHARACTERISTICS OF RAPID ANALYSIS OF THE FINANCIAL SITUATION OF THE ENTERPRISE

В роботі уточнено визначення змісту поняття «фінансовий аналіз». Розглянуто особливості проведення експрес-аналізу та досліджено взаємозв'язок загальної моделі фінансового аналізу та моделі експрес-аналізу підприємства. У статті запропоновано класифікацію джерел інформації для проведення аналізу. Розглянуто взаємозв'язок фінансового аналізу та експрес-аналізу підприємства та запропоновано відповідну графічну модель.

Ключові слова: аналіз, експрес-аналіз, фінансовий аналіз, фінансовий стан, підприємство, майновий стан, загальний фінансовий аналіз.

The study of the features of rapid analysis and its relationship with the complete (comprehensive) financial analysis of the enterprise is important in the current economic environment, where there are more and more supporters of rapid analysis. Rapid analysis is an integral part of a complete (comprehensive) financial analysis. It is advisable to use this type of analysis as an intermediate stage of financial control at the expense of speed and simplicity. In order to consider the essence of a complete (comprehensive) financial analysis and rapid analysis of the enterprise, the article clarifies the definition of the meaning of the term "financial analysis". The features of the rapid analysis are considered and the relationship between the general model of financial analysis and the model of the rapid analysis of the enterprise is investigated. Carrying out a rapid analysis helps economists conduct a current and fairly rapid assessment of the financial status and dynamics of the enterprise. This type of analysis requires little time to produce results and further additional analytical studies. The rapid analysis can be used as a method of the preliminary stage of the study. With its help it is possible to determine the main directions of financial and economic activity. The article offers a classification of sources of information for analysis and identifies the main sources of information for the rapid analysis. It can be used as a method of the preliminary stage of the study. It is possible to identify the main areas of financial and economic activity and, on their basis, to determine the priority areas of in-depth assessment. The interrelation of financial analysis and rapid analysis of the enterprise is considered and the corresponding graphical model is offered. The definition of the meaning of the term "financial analysis" is specified in the work. The features of the rapid analysis are considered and the relationship between the general model of financial analysis and the model of the rapid analysis of the enterprise is investigated. The article offers a classification of sources of information for analysis.

Keywords: analysis, rapid analysis, financial analysis, financial state, enterprise, material state, general financial analysis.

Постановка проблеми. В науковій літературі існують ряд актуальних проблем стосовно проведення фінансового аналізу, які потребують сучасних рішень. Дослідження особливостей проведення експрес-аналізу та його взаємозв'язок з повним (комплексним)

фінансовим аналізом підприємства має важливе значення в сучасних умовах господарювання. Існує потреба в уточненні поняття «фінансовий аналіз» в контексті оцінки поточного і перспективного фінансового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Базою для здійснення дослідження з обраної тематики стали праці провідних вчених, фахівців, науковців, зокрема В.М. Івахненка, К.Г. Кириченка, Н.І. Синькевич, Н.І. Шифріна, І.О. Школьник, Г.О. Крамаренко, М.Р. Лучко, А.М. Поддєрьогін, І.О. Бланк, Г.В. Савицької [1–7]. На думку багатьох цих авторів питання проведення експрес-аналізу фінансового стану є актуальним в сучасних умовах.

Постановка проблеми. Фінансова діяльність підприємства може вивчатися шляхом вивчення та оцінки його фінансового стану на підставі звітності та за допомогою іншої необхідної інформації. Всі фінансові процеси відображаються в показниках фінансової звітності. Для того щоб підприємство не зазнавало падіння, треба постійно аналізувати результати своєї минулої діяльності

та прогнозувати майбутні зміни й шляхи їх вирішення. Мета фінансового аналізу полягає у всебічній оцінці майнового і фінансового стану підприємства, його ділової активності, пошуку резервів підвищення рентабельності виробництва [1, с. 12–14].

Для розгляду сутності фінансового аналізу підприємства, найперше що необхідно зробити, це дати визначення самого поняття «фінансовий аналіз». Не зважаючи на простоту та розповсюдженість поняття, не можливо знайти однозначного тлумачення, тому пропонуємо ознайомитися з декілька визначеннями даного поняття (табл. 1).

На основі табл. 1 можна визначити, що фінансовий аналіз – це система взаємопов'язаних методів обробки фінансової інформації підприємства на основі бухгалтерської звітності підприємства, методикою

Таблиця 1

Визначення змісту поняття «фінансовий аналіз»

№ з/п	Джерело	Зміст поняття	Коментар автора
1	Фінансовий аналіз (за заг. ред. Школьник І.О.) [1, с. 12–13]	Фінансовий аналіз – це система взаємопов'язаних методів обробки фінансової інформації підприємства, спрямована на визначення фінансових ресурсів та джерел їх формування з метою прийняття оптимального управлінського рішення.	Робиться акцент на прийняття оптимального управлінського рішення
2	Фінансовий аналіз (Крамаренко Г.О.) [2, с. 7]	Фінансовий аналіз є методикою оцінки поточного і перспективного фінансового стану підприємства на підставі вивчення залежності і динаміки показників фінансової інформації.	Робиться акцент на оцінці показників фінансової інформації
3	Фінансовий аналіз (М.Р. Лучко) [3, с. 6].	Фінансовий аналіз – це метод оцінки і прогнозування фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності.	Робиться акцент на аналізі бухгалтерської звітності.

Таблиця 2

Визначення змісту поняття «фінансовий стан»

№ з/п	Джерело	Зміст поняття	Коментар автора
1	А.М. Поддєрьогін [4, с. 282–283]	Фінансовий стан – комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.	Робиться акцент на наявності ресурсів, які можуть бути використані підприємством, однак випускається з уваги якісний бік: доцільність та ефективність їх використання
2	І.О. Бланк [5, с.476]	Фінансовий стан – рівень збалансованості окремих елементів активів і пасивів підприємства, а також рівень ефективності їх використання.	Враховано два аспекти: необхідна кількість ресурсів і якість їх використання (розміщення)
3	Г.В. Савицька [6, с. 409]	Фінансовий стан – спроможність фінансувати свою діяльність, тобто характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, фінансовими взаємовідносинами з іншими фізичними та юридичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю.	Знову ж таки, якісна сторона використання ресурсів та участь у взаємовідносинах не вказується

якого виступає оцінка поточного і перспективного фінансового стану підприємства на підставі вивчення залежності і динаміки показників фінансової інформації.

В результаті проведеного наукового дослідження авторами запропоновано таке визначення:

Фінансовий аналіз – це система методів обробки інформації для оцінки поточного і перспективного фінансового стану підприємства на основі його звітності. До методів аналізу можна віднести читання звітності, горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, аналіз трендів та фінансових коефіцієнтів.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах стає все більше прихильників поділу фінансового аналізу на швидкий і обмежений в обсягах попередній, або експрес-аналіз та повний і більш поглиблений аналіз фінансової діяльності. Експрес-аналіз дає швидку оцінку ситуації, яка склалася на підприємстві.

Метою експрес-аналізу є поточна та достатньо швидка оцінка фінансового стану і динаміки розвитку підприємства [7, с. 53].

Цей вид аналізу потребує незначних витрат часу для одержання результатів і наступного проведення додаткових аналітичних досліджень. Експрес-аналіз здійснюється поетапно (рис. 1).

Для того, щоб проаналізувати всі аспекти фінансового стану підприємства, потрібно здійснити підготовчий етап – скласти аналітичний баланс, знайти абсолютне та відносне відхилення в динаміці за звітний період, що дає можливість об'єктивного аналізу, а з

іншого – є максимально зручною для проведення аналітичних розрахунків.

1. Підготовчий

2. Попередній огляд бухгалтерської звітності

3. Читання балансу

Рис. 1. Етапи експрес-аналізу [8]

Другий етап передбачає ознайомлення з примітками до звіту; необхідно вивчити і проаналізувати характер змін окремих його статей і розділів.

Третій, основний етап – читання балансу, що передбачає попереднє загальне ознайомлення з результатами роботи підприємства і його фінансовим станом безпосередньо за бухгалтерським балансом та минулими звітними періодами [8, с. 4].

Існуючі методики експрес-аналізу не дають змоги оперативно і реально оцінювати рівень фінансового стану підприємства, адже прийоми «читання» балансу не дають для цього однозначно чіткої відповіді. У зв'язку з цим справжньою підмогою для аналітиків були би у річному звіті ф. 5 «Примітки до фінансової звітності», таблиця VI дані щодо залишків грошових коштів у кінці кожного місяця (а не як зараз, лише в кінці року) [9, с. 185].

Для проведення загального (повного) фінансового та експрес-аналізу використовують форми звітності [10]. У таблиці 3 наведені джерела інформації для проведення загального (повного) фінансового та експрес-аналізу.

Таблиця 3

Джерела інформації для проведення аналізу

Назва документу	Джерело
1. Баланс підприємства за попередній рік та за звітний період	Форма 1 (Баланс (Звіт про фінансовий стан)) [10];
2. Звіт про фінансові результати за попередній рік та за звітний період	Форма 2 (Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)) [10]
3. Звіт про рух грошових коштів	Форма 3 (Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)) [10]
4. Звіт з праці за попередній рік та за звітний період	Форма 1-ПВ, 3-ПВ [11, 12]
5. Розшифрування дебіторської та кредитної заборгованості	—
6. Звіт про наявність та рух основних фондів, амортизацію (знос)	Форма 11-ОФ [13]
7. Бізнес-план	—
8. Висновки аудиторських перевірок	—
9. Пояснювальна записка з викладенням основних факторів, що вплинули в звітному періоді на підсумкові результати діяльності підприємства	—
10. Інша інформація	—

Джерело: складено авторами

На основі таблиці 3 можна зробити висновок, що основними джерелами інформації для проведення аналізу є форми звітності балансу, а також внутрішня та зовнішня бізнес-документація.

На рис. 2 наведено запропонований взаємозв'язок загальної моделі фінансового аналізу та експрес-аналізу підприємства.

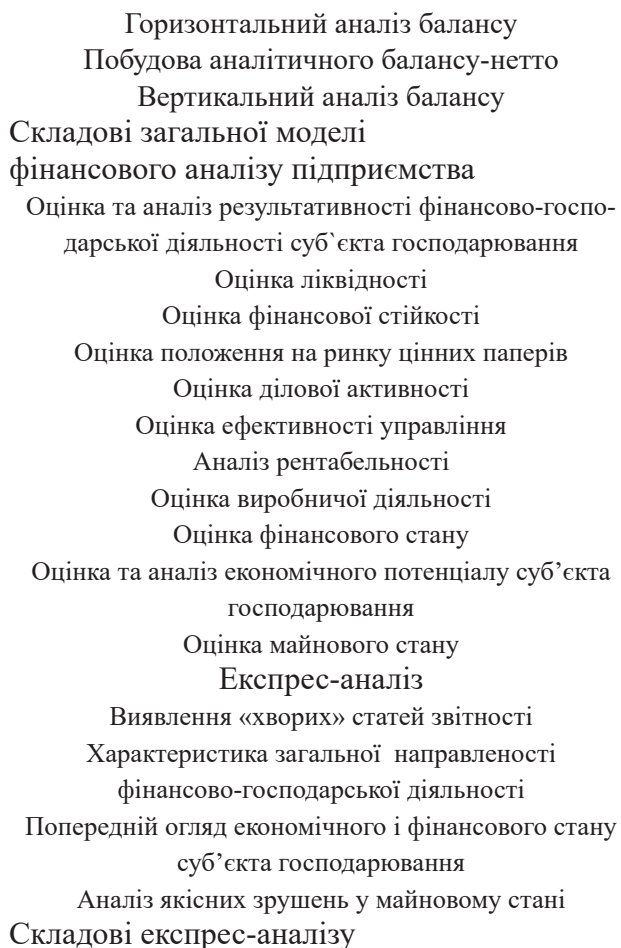

Рис. 2. Взаємозв'язок загальної моделі фінансового аналізу та експрес-аналізу підприємства

Джерело: розроблено авторами

Відповідно до наведеної на рис. 2 моделі до загального (повного) фінансового аналізу можна віднести такі розділи:

1) попередній огляд економічного і фінансового стану суб'єкта господарювання: характеристика загальної направленості фінансово-господарської діяльності, виявлення «хворих» статей звітності;

2) оцінка та аналіз економічного потенціалу суб'єкта господарювання: оцінка майнового стану; побудова аналітичного балансу-нетто; вертикальний аналіз балансу; горизонтальний аналіз балансу; аналіз якісних зрушень у майновому стані;

3) оцінка фінансового стану: оцінка ліквідності, оцінка фінансової стійкості, оцінка та аналіз результативності фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання; оцінка виробничої діяльності;

4) аналіз рентабельності, оцінка ефективності управління, оцінка ділової активності, оцінка положення на ринку цінних паперів.

Експрес-аналіз фактично є частиною загального (повного) фінансового аналізу. Автори вважають, що до експрес-аналізу доцільно включати такі підрозділи загального (повного) фінансового аналізу:

1) виявлення «хворих» статей звітності (1 розділ): збитки, позики і позички, не погашені в строк; прострочена дебіторська і кредиторська заборгованість;

2) оцінка майнового стану (2 розділ): величина основних засобів та їх частка у загальній сумі активів; коефіцієнт зносу основних засобів; загальна сума засобів, що знаходиться у розпорядженні підприємства;

3) оцінка фінансового стану (входить увесь 3 розділ): величина власних засобів та їх частка в загальній сумі джерел; коефіцієнт покриття; частка власних оборотних засобів у загальній їх сумі; частка довгострокових позичених коштів у загальній сумі джерел; коефіцієнт покриття запасів.

Таким чином авторами запропоновано розглядати взаємозв'язок загальної моделі фінансового аналізу та експрес-аналізу підприємства

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що експрес-аналіз є невід'ємною частиною загального (повного) фінансового аналізу. Даний вид аналізу доцільно використовувати в якості проміжного етапу фінансового контролю за рахунок швидкості проведення і простоти. Експрес-аналіз може бути використаний у якості методу попереднього етапу дослідження. За його допомогою можливо визначити основні напрями фінансово-господарської діяльності та, на їх основі, визначити пріоритетні напрями поглибленої оцінки.

В роботі досліджено поняття «фінансовий аналіз» та «фінансовий стан». Наведено етапи проведення експрес-аналізу до яких зокрема відносять підготовчий, попередній огляд бухгалтерської звітності та заключний етап – читання балансу. У статті запропоновано класифікацію джерел інформації для проведення аналізу. Зокрема досліджено, що основними джерелами інформації для проведення аналізу є форми звітності балансу а також внутрішня та зовнішня бізнес-документація.

Розглянуто взаємозв'язок фінансового із деталізацією складових загальної моделі аналізу та експрес-аналізу підприємства та фінансового аналізу та складових експрес-запропоновано відповідну графічну модель аналізу.

Список використаних джерел:

1. Фінансовий аналіз [текст] навчальний посібник / За заг. ред. Школьник І.О. [І.О. Школьник, І.М. Боярко, О.В. Дейнека та ін.] Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 368 с.
2. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий аналіз. Підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 392 с.
3. Лучко М.Р., Жукевич С.М. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник / М.Р. Лучко, С.М. Жукевич, А.І. Фаріон. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 304 с.
4. Поддєрьогін А.М., Буряк Л.Д., Нам Г.Г., Павліковський А.М. та ін. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін (наук.ред.). 7-ме вид., перероб. та доп. Київ : КНЕУ, 2008. 552 с.
5. Бланк И.А. Управление финансовыми ресурсами. Москва : Омега-Л, ООО «Эльга», 2011. 768 с.
6. Савицкая Г.В. Экономический анализ : Учебник. 14-е изд., перераб. и доп. Москва : НИЦ ИНФРА-М, 2013. 649 с.
7. Синькевич Н.І., Арсеньєва М. Експрес-аналіз балансу як інструмент швидкого отримання інформації про фінансовий стан підприємства. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua>.
8. Івахненко В.М., Кириченко К.Г. Експрес-аналіз фінансового стану підприємства. URL: <http://wiki.kneu.edu.ua>.
9. «Про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки» від 14.02.2006. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
10. «Стаття 56. Ведення бухгалтерського обліку виконання Державного бюджету України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
11. НАКАЗ № 39 «Про внесення змін до форми державного статистичного спостереження № 1-ПВ (квартальна) «Звіт із праці», затвердженої наказом Держстату від 10 червня 2016 року № 90» від 15.02.2017. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. НАКАЗ № 467 «Про затвердження Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 3-ПВ (термінова, піврічна) «Звіт про використання робочого часу»» від 24.12.2007. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. НАКАЗ № 365 «Про затвердження форми державної статистичної звітності із статистики основних засобів та Інструкції про порядок її складання» від 27.08.2001. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Пухальська Г.В., Пухальський В.В. Аудит за міжнародними стандартами : конспект лекцій. Хмельницький : ХНУ, 2007. 124 с.
15. Шифріна Н.І. Експрес-аналіз фінансового стану підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 35.

References:

1. Finansovyi analiz [tekst] navchalnyi posibnyk / Za zah. red. Shkolnyk I.O. [I.O. Shkolnyk, I.M. Boiarko, O.V. Deineka ta in.]. Kyiv: «Tsentr uchbovoi literatury», 2016. 368 p.
2. Kramarenko H.O., Chorna O.I. (2008) Finansovyi analiz. Pidruchnyk. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 392 p.
3. Luchko M.R., Zhukevych S.M. (2016) Finansovyi analiz. Navchalnyi posibnyk / M.R. Luchko, S.M. Zhukevych, A.I. Farion. Ternopil: TNEU, 304 p.
4. Poddierohin A.M., Buriak L.D., Nam H.H., Pavlikovskyi A.M. ta in. (2008) Finansy pidpriemstv: Pidruchnyk / A.M. Poddierohin (nauk.red.). 7-me vyd., pererob. ta dop. Kyiv: KNEU, 552 p.
5. Blank Y.A. (2011) Upravleniye finansovymy resursamy. Moscow: Omega-L, ООО «Elha», 768 z.
6. Savytskaia H.V. (2013) Ekonomicheskyy analiz: Uchebnyk / H.V. Savytskaia. 14-e yzd., pererab. y dop. Moscow: NYTs YNFRA-M, 649 p.
7. Synkevych N.I., Arsenieva M. Ekspres-analiz balansu yak instrument shvydkoho otrymannia informatsii pro finansovyi stan pidpriemstva. Available at: <http://elartu.tntu.edu.ua>.
8. Ivakhnenko V.M., Kyrychenko K.H. Ekspres-analiz finansovoho stanu pidpriemstva. Available at: <http://wiki.kneu.edu.ua>.
9. «Pro zatverdzhennia Metodyky analizu finansovo-hospodarskoi diialnosti pidpriemstv derzhavnoho sektoru ekonomiky» vid 14.02.2006. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
10. «Stattia 56. Vedennia bukhgalterskoho obliku vykonannia Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
11. NAKAZ № 39 «Pro vnesennia zmin do formy derzhavnoho statystychnoho sposterezhennia № 1-PV (kvartalna) "Zvit iz pratsi", zatverdzhenoї nakazom Derzhstatu vid 10 chervnia 2016 roku № 90» vid 15.02.2017. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

12. NAKAZ № 467 «Pro zatverdzhennia Instruksii shchodo zapovnennia formy derzhavnoho statystychnoho sposterezhennia № 3-PV (terminova, pivrichna) "Zvit pro vykorystannia robochoho chasu»» vid 24.12.2007. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

13. NAKAZ № 365 «Pro zatverdzhennia formy derzhavnoi statystychnoi zvitnosti iz statystyky osnovnykh zasobiv ta Instruksii pro poriadok yii skladannia» vid 27.08.2001. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

14. Pukhalska H.V. (2007) Audyt za mizhnarodnymi standartamy: konspekt leksii / H.V. Pukhalska, V.V. Pukhalskyi. Khmelnytskyi: KhNU, 124 p.

15. Shyfrina N.I. (2011) Ekspres-analiz finansovoho stanu pidpriemstva. Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, no. 35.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-3>
УДК 657.1+336.21:339.923ЄС

Коваль М. І.

кандидат економічних дисциплін, старший науковий співробітник,
завідувач кафедри обліку і оподаткування,
Навчально-науковий інститут менеджменту, економіки та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4544-6834>

Цімошинська О. В.

кандидат економічних дисциплін,
заступник завідувача кафедри обліку і оподаткування,
Навчально-науковий інститут менеджменту, економіки та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2277-3317>

Koval Mykola

Candidate of Sciences in Economics, Senior Researcher,
Head of the Accounting and Taxation Department,
Educational-Scientific Institute of Management, Economics and Finance

Tsimoshynska Oksana

Candidate of Sciences in Economics,
Deputy Head of the Accounting and Taxation Department,
Educational-Scientific Institute of Management, Economics and Finance

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЙОГО ГАРМОНІЗАЦІЇ З НОРМАТИВАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ЄС)

STATE REGULATION OF ACCOUNTING AND FINANCIAL REPORTING IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF ITS HARMONIZATION WITH THE STANDARDS OF THE EUROPEAN UNION (EU)

У ретроспективному плані досліджено процес реформування в Україні систем бухгалтерського обліку і звітності в контексті його гармонізації з існуючими нормами в Європейському Союзі. Вибір Україною Євроатлантичного вектору розвитку зумовив її зобов'язання щодо адаптації національного законодавства до законодавства ЄС в усіх сферах життя країни, в тому числі стандартизації системи бухгалтерського обліку і звітності, аудиту, оподаткування. Державне управління відповідними трансформаціями вітчизняного законодавства викликало необхідність створення відповідного організаційно-економічного механізму його розробки і впровадження. Зокрема, були розроблені відповідні національні стандарти обліку і аудиту. У ході їх запровадження підприємства і організації в Україні набули відповідного досвіду, який забезпечує поступовий перехід на виконання в обліку, звітності і аудиті в Україні міжнародних стандартів. Разом з тим встановлено, що процес гармонізації вітчизняного законодавства невинновато затягнувся в часі, що свідчить про зволікання і непослідовність дій владних еліт України, порівняно з іншими східноєвропейськими країнами. Така ситуація вимагає від органів влади оперативного реагування шляхом розробки і здійснення системних заходів, спрямованих на мобілізацію інтелектуальних, фінансових, матеріальних та інших ресурсів на досягнення завдань, передбачених Стратегією сталого розвитку "Україна – 2020".

Ключові слова: бухгалтерський облік, фінансова звітність, Європейський Союз, державне управління.

In retrospect, the process of reforming the accounting and reporting systems in Ukraine in the context of its harmonization with existing standards in the European Union is investigated. Ukraine's choice of the Euro-Atlantic vector of development determined its commitment to adapt national legislation to EU legislation in all areas of the country's life, including standardization of the accounting and reporting system, auditing, taxation. The state management of the relevant transformations of domestic legislation necessitated the creation of an appropriate organizational and economic mechanism for its development and implementation. In particular, relevant national accounting and auditing standards have been developed. During their implementation, enterprises and organizations in Ukraine gained relevant experience, which provides a gradual transition to the implementation in accounting, reporting and auditing in Ukraine of international standards. At the same time, it was established that the process of harmonization of domestic legislation was unreasonably prolonged, which indicates on the delay and inconsis-

tency of the actions of the power elites of Ukraine in comparison with other East European countries. This situation requires the authorities to respond quickly by developing and implementing systemic measures aimed at mobilizing intellectual, financial, material and other resources to achieve the objectives of the Sustainable Development Strategy "Ukraine – 2020".

Keywords: accounting, financial reporting, European Union, public administration.

Реформування системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності було розпочато в рамках відповідної державної політики щодо підготовки до входження України в Європейський Союз, започатковане підписанням і ратифікацією в 1998 році Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [1]. Створення європейської зони економічної та політичної стабільності, демократичних інститутів сталого розвитку і свобод, до входження в яку прагне Україна, вимагає проведення відповідних реформ та гармонізації (наближення) національних обліково-звітних норм і практики до прийнятих в ЄС правил.

Вибір Україною євроатлантичного вектора розвитку зумовив її зобов'язання щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС, що мало забезпечити економічний розвиток держави, розвиток підприємницької активності та сприяти поступовому зростанню добробуту громадян і приведення його до рівня, що склався в країнах ЄС.

В Україні процес наближення (адаптації) до міжнародних стандартів безпосередньо розпочався із затвердження Постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.1998 р. № 1706 Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів, якою передбачено запровадження міжнародних стандартів шляхом їх поступової адаптації до економіко-правового середовища і ринкових відносин в Україні [3].

У 1999 році було прийнято Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р., у якому вперше було офіційно визначено поняття національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку – це нормативно-правовий акт, затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам [2].

Методологічною радою з бухгалтерського обліку (дорадчий орган Мінфіну) було розроблено, а Міністерством фінансів України затверджено понад три десятки національних положень (стандарів) бухгалтерського обліку,

що в основному не суперечать міжнародним стандартам. Їх повний перелік наведено в таблиці 1. Проте певні відмінності все ж існували як результат історичних традицій національної облікової науки, певного консерватизму поглядів фахівців тощо.

На сьогодні в Україні є чинними понад 30 національних П(С)БО, у яких визначаються загальні вимоги щодо фінансової звітності та щодо розкриття інформації з бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, що функціонують на загальних підставах (табл. 1).

Вихід українських підприємств на європейські та інші світові ринки зумовив нагальну потребу забезпечення відповідної зіставності облікової інформації та підготовки її за міжнародними стандартами обліку і звітності.

Необхідність гармонізації теорії і практики обліку і звітності в Україні з відповідними нормами ЄС зумовило створення відповідного національного нормативно-правового забезпечення та організаційно-економічного механізму його розробки і впровадження.

Так, у 2007 році Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 р. № 911-р з метою удосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні з урахуванням вимог міжнародних стандартів та законодавства Європейського Союзу схвалено Стратегію застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні.

У 2011 році згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-VI вказаний Закон доповнено статтею 12-1 «Застосування міжнародних стандартів». Відповідно до частини другої даної статті «публічні акціонерні товариства, банки, страховики, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами». Підприємства, крім тих, що зазначені в частині другій цієї статті, самостійно визначають доцільність застосування міжнародних стандартів для складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності (ч. 3 статті 121-1) [2].

Таблиця 1

Перелік чинних національних П(С)БО, затверджених Мінфіном України [4, с. 109]

Номер	Назва
НП(С)БО 1	«Загальні вимоги до фінансової звітності»
НП(С)БО 2	«Консолідована фінансова звітність»
П(С)БО 6	«Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»
П(С)БО 7	«Основні засоби»
П(С)БО 8	«Нематеріальні активи»
П(С)БО 9	«Запаси»
П(С)БО 10	«Дебіторська заборгованість»
П(С)БО 11	«Зобов'язання»
П(С)БО 12	«Фінансові інвестиції»
П(С)БО 13	«Фінансові інструменти»
П(С)БО 14	«Оренда»
П(С)БО 15	«Дохід»
П(С)БО 16	«Витрати»
П(С)БО 17	«Податок на прибуток»
П(С)БО 18	«Будівельні контракти»
П(С)БО 19	«Об'єднання підприємств»
П(С)БО 21	«Вплив змін валютних курсів»
П(С)БО 22	«Вплив інфляції»
П(С)БО 23	«Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін»
П(С)БО 24	«Прибуток на акцію»
П(С)БО 25	«Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва»
П(С)БО 26	«Виплати працівникам»
П(С)БО 27	«Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»
П(С)БО 28	«Зменшення корисності активів»
П(С)БО 29	«Фінансова звітність за сегментами»
П(С)БО 30	«Біологічні активи»
П(С)БО 31	«Фінансові витрати»
П(С)БО 32	«Інвестиційна нерухомість»
П(С)БО 33	«Витрати на розвідку запасів корисних копалин»
П(С)БО 34	«Платіж на основі акцій»

Таким чином, фінансова звітність та консолідована фінансова звітність в Україні, складені за міжнародними стандартами, мають подаватися у порядку, визначеному відповідним законом.

Деталі переходу на МСФЗ визначаються в Листі Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України «Про застосування міжнародних стандартів фінансової звітності» від 07.12.2011 р. № 12-208/1757-14830, № 31-08410-06-5/30523, № 04/4-07/702.

Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) – це стандарти та тлумачення, видані Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Стандарт з англійської мови «standard» перекладається як норма, зразок. Цю систему стандартизації відносять до англо-саксонської традиції фінансового обліку. МСФЗ характеризуються як стандарти, що ґрунтуються на принципах

(principles based standards), на відміну, наприклад, від прийнятої у США системи ГААП, яка визначається як стандарти, що ґрунтуються на правилах (rules based standards). Це означає, що стандартизація МСФЗ не ставить на меті деталізувати всі процедури та механізми фінансового обліку, в багатьох випадках віддаючи перевагу довірі до професійної самостійності бухгалтерів, які при вирішенні багатьох питань мають покладатися на службове сумління та особисті професійні судження [4, с. 104].

Слід зазначити, що МСФЗ нині охоплюють (табл. 2) 14 власне МСФЗ; 28 МСБО; 23 тлумачення КТМФЗ та ПКТ.

Як бачимо, в Україні на сьогодні нарешті створена відповідна нормативно-правова база для адаптації облікових систем підприємств до застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, проте цей процес не виправдано затягнувся

Історична довідка. Створення МСБО в Європі почалося за сприяння ООН та Організації Європейської економічної співдружності зі створення 29 червня 1973 р. Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standard Committee – IASC). Угода про його створення була підписана професійними організаціями Австралії, Великобританії, Ірландії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Мексики, США, Франції та Японії. Потім до неї приєдналися ряд інших країн.

Умовно виділяють п'ять основних етапів розвитку міжнародних стандартів:

1. 1973–1979 роки – випуск загальних стандартів.
2. 1980–1989 роки – розробка деталізованих стандартів.
3. 1990–1995 роки – зменшення гнучкості стандартів.
4. 1995–1999 роки – підготовка базових стандартів згідно з угодою з Міжнародною організацією комісій з цінних паперів (IOSCO).

5. З 2000 року – конвергенція з американською системою стандартизації бухгалтерського обліку US-GAAP та курс на загальне запровадження глобальних стандартів.

До 2000 року Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASC) видав 41 МСБО (МСБО – IAS International Accounting Standard). Крім того, IASC видавав тлумачення (Інтерпретації) МСБО. Вони затверджувалися Комітетом з інтерпретацій (Standard Interpretation Committee – SIC). З 1999 по 2002 рік було видано 33 інтерпретації (тлумачень) SIC.

З 2000 року IASC перейменовано на Раду з МСБО – IASB (International Accounting Standard Board). З 2001 року IASB починає розробку стандартів, які називаються МСФЗ (МСФЗ – IFRS International Financial Reporting Standard). Перший стандарт IFRS 1 було затверджено 19 червня 2003 року. Він набув чинності зі звітності за періоди, починаючи з 2004 року. Всі чинні на 2000 рік стандарти IAS зберігають свою чинність та поступово замінюються стандартами IFRS. У широкому розумінні до поняття МСФЗ на сьогодні включаються як власне стандарти з назвою МСФЗ, так і раніше затверджені МСБО.

З 2005 року замість SIC – інтерпретацій IASB починає видавати інтерпретації IFRIC (International Financial Reporting Interpretation Committee). Крім того, видано окремий стандарт для звітності малого та середнього бізнесу (IFRS for SME).

У 2002 році IASB підписує Меморандум про розуміння з головним органом стандартизації США – Радою зі стандартів фінансового обліку (Financial Accounting Standard Board – FASB). Метою Меморандуму стала конвергенція двох найбільших систем стандартизації та запровадження системи єдиних глобальних стандартів фінансової звітності.

Наразі триває процес взаємного узгодження та удосконалення систем МСФЗ та US-GAAP, а компанії, що складають звіти за МСФЗ, допущені на американський фондовий ринок.

У 2011 році Комісія з цінних паперів та фондової біржі (Security Exchange Commission – SEC) США затвердила стратегічне рішення щодо доцільності переходу компаній США на МСФЗ.

Таблиця 2

Перелік чинних МСБО, МСФЗ та відповідних тлумачень [4, с. 106, 107]

Номер	Назва
1	2
МСБО	
МСБО 1	Подання фінансової звітності
МСБО 2	Запаси
МСБО 7	Звіт про рух грошових коштів
МСБО 8	Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки
МСБО 10	Події після звітного періоду
МСБО 11	Будівельні контракти
МСБО 12	Податки на прибуток
МСБО 16	Основні засоби
МСБО 17	Оренда
МСБО 18	Дохід
МСБО 19	Виплати працівникам
МСБО 20	Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу
МСБО 23	Витрати на позики
МСБО 24	Розкриття інформації про зв'язані сторони
МСБО 26	Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення
МСБО 27	Консолідована та окрема фінансова звітність
МСБО 28	Інвестиції в асоційовані підприємства
МСБО 29	Фінансова звітність в умовах гіперінфляції
МСБО 32	Фінансові інструменти: подання
МСБО 33	Прибуток на акцію
МСБО 34	Проміжна фінансова звітність
МСБО 36	Зменшення корисності активів

Продовження Таблиці 1

1	2
МСБО 37	Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи
МСБО 38	Нематеріальні активи
МСБО 39	Фінансові інструменти: визнання та оцінка
МСБО 40	Інвестиційна нерухомість
МСБО 41	Сільське господарство
МСФЗ	
МСФЗ 1	Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності
МСФЗ 2	Платіж на основі акцій
МСФЗ 3	Об'єднання бізнесу
МСФЗ 4	Страхові контракти
МСФЗ 5	Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність
МСФЗ 6	Розвідка та оцінка запасів корисних копалин
МСФЗ 7	Фінансові інструменти: розкриття інформації
МСФЗ 8	Операційні сегменти
МСФЗ 9	Фінансові інструменти
МСФЗ 10	Консолідована фінансова звітність
МСФЗ 11	Спільна діяльність
МСБО 12	Розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання
МСФЗ 13	Оцінка справедливої вартості
МСФЗ 15	Визнання доходів за контрактами із замовниками (набрав чинності з 01.01.2017 р.)
МСФЗ для МСП	Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств
Тлумачення	
КТМФЗ 1	Зміни в існуючих зобов'язаннях з виведенням з експлуатації, відновленням та подібних зобов'язаннях
КТМФЗ 2	Частки учасників кооперативних суб'єктів господарювання та подібні інструменти
КТМФЗ 4	Визначення, чи містить угода оренду
КТМФЗ 5	Права на частки у фондах на виведення з експлуатації, відновлення та екологічну реабілітацію
КТМФЗ 6	Зобов'язання, що виникають внаслідок участі у специфічному ринку – відходів електричного та електронного обладнання
КТМФЗ 7	Застосування методу перерахунку згідно з МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції»
КТМФЗ 10	Проміжна фінансова звітність і зменшення корисності
КТМФЗ 10	Проміжна фінансова звітність і зменшення корисності
КТМФЗ 13	Програми лояльності клієнта
КТМФЗ 15	Угоди про будівництво об'єктів нерухомості
КТМФЗ 16	Хеджування чистих інвестицій у закордонну господарську одиницю
КТМФЗ 17	Виплати негрошових активів власникам
КТМФЗ 18	Передачі активів від клієнтів
КТМФЗ 19	Погашення фінансових зобов'язань інструментами власного капіталу
ПКТ 7	Введення євро
ПКТ 10	Державна допомога: відсутність конкретного зв'язку з операційною діяльністю
ПКТ 15	Операційна оренда: заохочення
ПКТ 25	Податки на прибуток: зміни у податковому статусі суб'єкта господарювання або його акціонерів
ПКТ 27	Оцінка сутності операцій, які мають юридичну форму угоди про оренду
ПКТ 29	Угоди про концесію послуг: розкриття інформації
ПКТ 31	Дохід: бартерні операції, пов'язані з рекламними послугами
ПКТ 32	Нематеріальні активи: витрати на сторінку в Інтернеті
КТМФЗ 12	Послуги за угодами про концесію

в часі, що свідчить про зволікання і непослідовність дій владних еліт України, порівняно з іншими східноєвропейськими країнами, у яких цей процес завершився в 2004–2008 рр. (Польща, Угорщина, Румунія).

Все це, на нашу думку, вимагає оперативного реагування органів влади на ситуацію в Україні, яку можливо вирішити лише системними заходами на основі розробки відповідних державних стратегій, концепцій та програм.

Революція гідності в 2003–2014 рр., що пройшла в Україні на хвилі боротьби громадянського суспільства за євроатлантичний вектор розвитку країни, своїм наслідком мала підписання і ратифікацію 27.06.2014 р. Верховною Радою України Угоди про асоціацію між Україною і Євросоюзом, метою якої є набуття нашою країною повноцінного членства в ЄС. Угода передбачає подальше поглиблення співпраці у різних сферах соціально-політичного і економічного життя країни, зокрема у сфері бюджетної політики та внутрішнього контролю, оподаткування, розвитку малого і середнього бізнесу, корпоративного управління тощо [5]. 12 січня 2015 року Президентом України була схвалена Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020”, що покликана прискорити реалізацію відповідної дорожньої карти та першочергових пріоритетів Стратегії сталого розвитку країни [6].

Метою зазначеної Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід країни на провідні позиції в світі. Звичайно, це досить амбітні цілі і для цього рух уперед має здійснюватися за певними векторами, зокрема розвитку, безпеки, відповідальності та гордості за власну країну, що передбачає в цілому реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави.

Зрозуміло, що вектор розвитку є визначальним і базовим для руху країни за іншими векторами – безпеки, відповідальності та гордості за власну державу. Він передбачає

реалізацію наступних реформ та програм розвитку, а саме: податкова реформа; земельна реформа; реформа захисту економічної конкуренції, корпоративного права; реформа фінансового сектору, ринку капіталу, сфери трудових відносин, транспортної інфраструктури, телекомунікаційної інфраструктури, митної справи та інтеграції в митну спільноту Європейського Союзу, реформа монетарної політики, енергетики, сільського господарства та рибальства, житлово – комунального господарства, статистики, у сфері державних закупівель, державного контролю та бюджетних відносин, управління державною власністю, реформа державної служби та оптимізація системи державних органів, дипломатичної служби; програми дерегуляції та розвитку підприємництва, розвитку малого та середнього бізнесу, участі в трансєвропейських мережах, розвитку українського експорту, енергоефективності, залучення інвестицій.

Слід зазначити, що нормативно – правове та організаційне забезпечення реалізації завдань Стратегії повинно здійснюватися шляхом розроблення та прийняття в установленому порядку згідно з визначеними пріоритетами відповідних нормативно – правових актів, щорічних планів дій та моніторингу стану їх виконання з боку Кабінету Міністрів України та інших центральних органів влади відповідно до їх повноважень і відповідальності.

На наш погляд, таку Стратегію можна розглядати як цілісну систему заходів органів державного управління, спрямовану на мобілізацію інтелектуальних, фінансових, матеріальних та інших ресурсів країни для досягнення поставленої мети.

Сподіваємось, що нова владна еліта країни буде послідовно реалізовувати завдання зазначеної Стратегії, розуміючи свою відповідальність перед майбутніми поколіннями українців за побудову нової України і вихід її на провідні позиції в світі.

Список використаних джерел:

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. URL: <https://uk.wikipedia.org>.
2. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. № 996-XVI (із наступними змінами та доповненнями).
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.1998 р. № 1706 “Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського із застосуванням міжнародних стандартів обліку і звітності”.
4. Захожай В.Б. Основи фінансового аналізу, менеджменту і контролю [Текст] : навч. посіб. : у 2-х т. / В.Б. Захожай, М.І. Коваль, К.В. Захожай. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Т. 1. 594 с.
5. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, з однієї сторони, та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. 212 с. URL: comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=5.
6. Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020”, схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015.

References:

1. Uhoda pro partnerstvo i spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu i Yevropeiskymy Spivtovarystvamy ta yikh derzhavamy-chlenamy. Available at: <https://uk.wikipedia.org>.
2. Zakon Ukrainy "Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini" vid 16 lypnia 1999 r. № 996-XVI (iz nastupnymy zminamy ta dopovnenniamy).
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.10.1998 r. № 1706 "Pro zatverdzhennia Prohramy reformuvannia systemy bukhhalterskoho iz zastosuvanniam mizhnarodnykh standartiv obliku i zvitnosti".
4. Zakhozhai V.B. Osnovy finansovoho analizu, menedzhmentu i kontroliu [Tekst]: navch. posib.: u 2-kh t. / V.B. Zakhozhai, M.I. Koval, K.V. Zakhozhai. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2019. T. 1. 594 p.
5. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom, z odniiei storony, ta Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony vid 27 chervnia 2014 roku. 212 p. Available at: comeuroint.rada.gow.ua/komevrouint/doccatalog/document?id=5.
6. Stratehiia staloho rozvytku "Ukraina – 2020", skhvalena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 roku № 5/2015.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-4>

УДК 336.1

Кришталь Г. О.

доктор економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування,
Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3420-6253>

Kryshtal Halyna

DCs in economic, Assistant Professor
of Accounting and Taxation Department,
Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv

РОЛЬ ІНСТРУМЕНТІВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЯТОРА НА КРЕДИТНОМУ РИНКУ ДЕРЖАВИ

THE ROLE OF GOVERNMENT REGULATOR'S MONETARY POLICY INSTRUMENTS ON THE STATE CREDIT MARKET

Забезпечення стабільності банківської системи здійснюється шляхом регулювання банківської діяльності та нагляду за діяльністю банків. Для цього державі необхідні розробка і впровадження законів, що регламентують діяльність банків, як центрального, так і комерційних і державних, а також положень, що регламентують рамки поведінки банків і які сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи. Відповідно до теорії, НБУ може впливати на пропозицію грошей зміною резервних вимог (політика мінімальних резервів), ставки рефінансування (дисконтна (облікова) і застава на політику), а також проведенням операцій на відкритому ринку, здійсненням валютної та депозитної політики.

Ключові слова: банківська система, грошово-кредитна політика, державне управління.

Ensuring the stability of the banking system is carried out by regulating banking activities and supervising the activities of banks. To do this, the state needs to develop and implement laws governing the activities of banks, both central and commercial and state, as well as provisions governing the conduct of banks and which contribute to the reliable and efficient functioning of the banking system. According to the theory, the NBU can influence the money supply by changing reserve requirements (minimum reserves policy), refinancing rates (discount (accounting) and mortgage policy), as well as conducting open market operations, implementing monetary and deposit policies. Given the important role of the banking system in the economy and the high level of dependence of economic and general security of the state as a whole on the state of the banking system, it can be argued that the organization of government regulation and monetary policy instruments of the NBU are becoming extremely important. Therefore, the article on the instruments of monetary policy of the NBU in the credit market as a whole is quite relevant and important at present. Linking monetary policy to money market regulation means recognizing its impact not only on the money supply, as is often allowed in the literature, but also on the demand for money. And although the mechanism of regulatory influence on monetary demand is insufficiently developed and studied, this is not a reason to exclude it from the sphere of influence of monetary policy. This is especially important for countries with economies in transition, where the demand for money is underdeveloped and requires regulatory support.

Keywords: banking system, monetary policy, public administration.

Лише на законодавчому рівні Національний банк України може шляхом обов'язкового резервування певної частини ресурсів банків проводити роботу щодо забезпечення стабільності грошового обігу і національної валюти, шляхом встановлення граничних нормативів платоспроможності і ліквідності; знижувати загрозу дестабілізації діяльності банків і загрозу вилучення вкладниками коштів з банків одночасно, шляхом резервування коштів для відшкодування можливих втрат за позиками і страхування депозитів фізичних осіб; запобігати ризику неповернення кредитів і втрату довіри вкладників.

З огляду на таку важливу роль банківської системи в економіці країни і високий рівень залежності економічної та загальної безпеки держави в цілому від стану банківської системи, можна стверджувати, що організація державного регулювання та інструменти грошово-кредитної політики НБУ стають надзвичайно важливими в даній сфері. Тому стаття присвячена інструментам грошово-кредитної політики НБУ на кредитному ринку в цілому є досить актуальною і важливою в даний час.

Метою дослідження стало визначення основних інструментів грошово-кредитної політики центральних банків (безпосередньо

Національного банку України) з метою стабілізації кредитного ринку.

Значний внесок у розробку питань теорії і практики функціонування банківської системи здійснили зарубіжні вчені: Дж. М. Кейнс, Й. Шумпетер, А. Пигу, Дж. Герлі, Е. Коен, Е. Шоу, М. Фрідмен, Ф. Мишкін, П. Роуз, Дж. Синки, А. Грязнова, Е. Жуков, В. Колесніков, Л. Красавіна, О. Лаврушин. Зазначеній тематиці присвячені роботи українських вчених-економістів, зокрема: О. Баранівського, А. Васюренко, А. Гальчинського, А. Дзюблюка, Б. Івасіва, Г. Карчева, А. Кіреєва, В. Кротюка, В. Лисицького, І. Лютого, Б. Луціва, В. Міщенко, А. Мороза, Л. Примостка, М. Пуховкіної, М. Савлука, В. Суторміна, Р. Тиркало, С. Циганова.

Залежно від напрямків кредитно-грошової політики центральний банк (в Україні це Національний банк України) за допомогою конкретного інструменту або їх комбінації регулює грошовий обіг і кредитування економіки. Застосування тих чи інших методів банками різних країн залежить від цілей економічної політики і стратегії центрального банку. Розвинені країни, що сформували потужні внутрішні ринки, регулюють ріст грошової маси в межах розрахункового індексу (Німеччина, Англія, США). Регулюючи заходи в частині валютного курсу національної грошової одиниці проводять європейські країни з розвинутою експортоорієнтованою економікою (Австрія, Бельгія, Нідерланди). З огляду на те, що економіка України сильно залежить від міжнародних чинників (понад 60% ВВП становить експортоорієнтована продукція), для національної системи регулювання валютного курсу визначено як стратегічний напрямок політики НБУ [1; 4; 8].

Відповідно до ЗУ "Про Національний банк України", грошово-кредитна політика спрямована на державне регулювання соціально-економічного зростання, запобігання проявам інфляції та забезпечення стабільного стану грошової маси в Україні, забезпечення працевлаштування соціального сектора [2]. У більшості країн в законі про центральний банк як пріоритетну мету оголошується стабільність грошового обігу, в якості другої мети вказується підтримання сталого обмінного курсу національної валюти, і центральний банк країни прагне здійснити це за допомогою відповідної стратегії. Відповідно до Конституції України та ЗУ "Про Національний банк України" основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці України. До інших цілей грошово-кредитної політики відносяться: підтримка ліквідності

комерційних банків країни, пом'якшення кон'юнктурних коливань, збільшення грошової маси або обсягів кредитів в рамках очікуваного економічного зростання. Довгострокові грошово-кредитні інструменти, а також носії грошової політики задаються стратегічною грошово-кредитною політикою [3; 7]. За допомогою маніпулювання грошовою масою, а також проведенням процентної і кредитної політики досягаються поточні цілі.

У соціально орієнтованій економіці до вищих цілей монетарної політики відносять такі цілі, досягнення яких створює загальні передумови для максимізації в країні суспільного добробуту. До них відноситься зростання обсягів національного виробництва товарів і послуг кінцевого використання, які служать джерелом поліпшення суспільного добробуту; підтримка такої цінової динаміки, яка оптимізує співвідношення між громадськими втратами і результатами, що виникають в процесі інфляційного зростання національної економіки [2].

Відповідно до теорії, НБУ може впливати на пропозицію грошей зміною резервних вимог (політика мінімальних резервів), ставки рефінансування (дисконтна (облікова) і заставна політика), а також проведенням операцій на відкритому ринку, здійсненням валютної та депозитної політики. Дані заходи відносяться до традиційних. Проводячи грошово-кредитну політику, центральний банк будь-якої держави використовує певні важелі впливу, які дозволяють йому досягти поставлених цільових орієнтирів. Зв'язування грошової маси за допомогою підвищення норм обов'язкових резервних вимог, призводить до практично безкоштовного вилучення ресурсів банківських організацій і подальшого підвищення ставок за кредитами [5]. Процентна політика є одним з інструментів, властивих практично всім грошово-кредитним системам світу. В якості основних важелів процентної політики центрального банку використовується розмір базової ставки рефінансування і ставки по операціях банку на фінансовому ринку. Регулюючи вартість грошей через процентну ставку, центральний банк може впливати на найважливіші макроекономічні змінні: рівень заощаджень та інвестицій в економіці, інфляцію, попит на фінансові активи, рух капіталів та ін. В абсолютній більшості країн з розвинутою економікою процентні ставки по інструментам грошово-кредитної політики центрального банку формуються навколо ставки рефінансування [7].

В Україні облікова ставка функціонально повинна впливати на вартість кредитів

overnight, які видає НБУ на міжбанківському валютному ринку; ставку рефінансування, яка залежить від термінів і виду рефінансування і не може бути менше облікової; а також процентний дохід за операціями репо; на основі облікової ставки розраховуються штрафні санкції по деяких податках і пеня за прострочення платежів, норма дисконтування, яка застосовується для визначення вартості запасів у надрах [10]. До останнього часу наявні в Україні поточні обсяги операцій рефінансування комерційних банків були настільки незначні, що ставка рефінансування не чинила впливу на ліквідність банківської системи на відміну від розвинених економік, де вплив подібного інструменту є не тільки сигналом про наміри центрального банку, а й дієвим важелем посилення (при підвищенні процентної ставки) або навпаки, грошової політики, таким чином впливаючи на ліквідність. Відсутність попиту з боку українських банків обмежувало можливості НБУ з управління грошовою масою.

На практиці при великому значенні рівня ставки банкам вигідніше залучати кошти з інших джерел в умовах нижче ставки рефінансування, але вище інфляції (наприклад, позики на міжнародних ринках, кошти від вкладів населення та ін.). Зростання процентної ставки здатне знизити відтік грошей з економіки, але в той же час, погіршити умови надання кредитів для господарюючих суб'єктів. Підприємства, змушені брати кредити на внутрішньому ринку під більш високі процентні ставки, несуть великі витрати, пов'язані з ростом інвестиційних витрат, що ускладнює їхнє фінансове становище. У господарській системі, що має низький рівень монетизації, про що свідчить структура грошової маси, і що є однією з особливостей грошової системи нашої держави [2], ставка рефінансування дуже опосередковано впливає на економічну ситуацію. Комерційні банки не прагнуть займати у центрального банку на постійній основі, що є характерним для стану фінансового сектора України.

Необхідно відзначити, що зміна облікової ставки і норми обов'язкового резерву є менш гнучким інструментом грошово-кредитної політики в порівнянні з операціями на відкритому ринку. У практиці центральних банків такі заходи відносяться до крайніх заходів і використовуються в разі подолання фінансової кризи або за умови проходження економікою кордону фаз ділової активності.

Корекція облікової ставки і норми резервування не відноситься до популярних методів, тому що порушує стабільність діяльності фінансово-кредитних інститутів, і коригує

планово-прогнозні показники. На відміну від цього, проведення операцій на відкритому ринку не приводить до різких змін в стратегічній діяльності комерційних банків. Однак з огляду на інституційну нерозвиненість національної фінансової системи, основними важелями впливу на кількість грошей в економіці України залишаються курсова політика НБУ, регулювання ліквідності банківської системи за допомогою зміни резервних вимог і бюджетні гроші Мінфіну.

Національний банк – орган банківського регулювання. З метою регулювання діяльності банків Національний банк поступово застосовує в практичній діяльності регулятивні інструменти, які використовуються в світовій банківській практиці. Так, для зміцнення банківської системи, підвищення її стійкості до криз і забезпечення прозорості функціонування Національний банк підвищує вимоги щодо [4; 6]:

- рівня капіталізації банків;
- якості корпоративного управління і внутрішнього аудиту в банках;
- посилення ролі і якості зовнішнього аудиту на підставі впровадження Міжнародних стандартів аудиту;
- впровадження в банках ефективної системи управління ризиками (системи ризик-менеджменту).

Національний банк України – провідник грошово-кредитної політики. Огляд грошово-кредитної політики в Україні за період з 1992 по 2019 рр. дає можливість виділити кілька етапів діяльності НБУ.

Одним з факторів, який негативно впливає на ефективність грошово-кредитної політики є неузгодженість в діях і протистояння різних гілок влади, яка призводить до дестабілізації і недостатньо ефективного виконання прийнятих рішень. Як правило, прийняття конкретних економічних програм і законів переростає в політичне протистояння між законодавчою і виконавчою владою. В свою чергу неузгодженість в діях різних гілок влади, політичне протистояння партій і угруповань призводить до прийняття економічних документів, які не мають реального економічного обґрунтування, а реалізують інтереси фінансово-політичних груп. Все це призводить до того, що грошово-кредитна політика діє тільки на рівні грошово-кредитної системи і майже не впливає на реальний сектор економіки.

Висновок. За основними завданням і напрямом діяльності, які передбачені на законодавчому рівні, Національний банк України в сучасних умовах, в загальному, не відрізняється від центральних банків країн з роз-

виненою ринковою економікою. Основним завданням (функцією), на розв'язання якої спрямована вся діяльність Національного банку, є забезпечення стабільності грошової одиниці держави – гривні. Виконуючи цю основну задачу (функцію), Національний банк сприяє стабільності банківської системи, а також, в рамках своїх повноважень – цінової стабільності. Зв'язування грошово-кредитної політики з регулюванням грошового ринку

означає визнання впливу її не тільки на позицію грошей, як це часто допускається в літературі, а й на попит на гроші. І хоча механізм регулятивного впливу на грошовий попит недостатньо розвинений і досліджений, це не є підставою для виключення його зі сфери впливу грошово-кредитної політики. Особливо це важливо для країн з перехідною економікою, де попит на гроші слабо розвинений і вимагає регулятивної підтримки.

Список використаних джерел:

1. Адамовська В.С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напряму економічної політики в сучасних умовах господарювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4.
2. Бойко-Бойчук О.В. Механізми державного управління: узагальнена модель. URL: <http://www.concept.at.ua/load/0-0-0-34-20>.
3. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки. Київ : Знання-Прес, 2008. С. 205–208.
4. Міненко В.Л. Теоретико-методологічні засади узгодження взаємодії механізмів державного регулювання і саморегулювання ринку праці. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 3 (42).
5. Радченко О.В. Категорія “механізм” у системі державного управління. *Держава та регіони: наук.-вироб. журн. Серія: Державне управління*. 2009. № 3. С. 64–69.
6. Харченко Н.П. Поняття механізму держави, наукові пошуки теоретико-правової дефініції. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія “Юридичні науки”*. 2007. Т. 20 (59). № 2. С. 278–284.
7. Чугунов І.Я., Павелко А.В., Канєва Т.В. Державне фінансове регулювання економічних перетворень. [Монографія] / За заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2015. 376 с.
8. Якименко О.О. Державне регулювання і державне управління: співвідношення понять у контексті трансформації вищої освіти в Україні. *Наукові праці. Державне управління*. 2012. Випуск 174, Том 186. С. 54–57.

References:

1. Adamovska V.S. (2017) Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky ta vybir napriamu ekonomichnoi polityky v suchasnykh umovakh hospodariuvannya. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 4.
2. Boiko-Boichuk O.V. Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia: uzahalnena model. Available at: <http://www.concept.at.ua/load/0-0-0-34-20>.
3. Didkivska L.I., Holovko L.S. (2008) Derzhavne rehuliuвання ekonomiky. Kyiv: Znannia-Pres, pp. 205–208.
4. Minenko V.L. (2013) Teoretyko-metodolohichni zasady uzgodzhennia vzaiemodii mekhanizmiv derzhavnoho rehuliuвання i samorehuliuвання rynku pratsi. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vyp. 3 (42).
5. Radchenko O.V. (2009) Katehoriia “mekhanizm” u systemi derzhavnoho upravlinnia. *Derzhava ta rehiony: nauk.-vyrob. zhurn. Seriia: Derzhavne upravlinnia*, no. 3, pp. 64–69.
6. Kharchenko N.P. (2007) Poniattia mekhanizmu derzhavy, naukovy poshuky teoretyko-pravovoi defynitsii. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V.I. Vernadskoho. Seriia “Iurydychni nauky”*. T. 20 (59), no. 2, pp. 278–284.
7. Chuhunov I.Ia., Pavelko A.V., Kanieva T.V. (2015) Derzhavne finansove rehuliuвання ekonomichnykh peretvoren. [Monohrafiia] / Za zah. red. A.A. Mazaraki. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet, 376 p.
8. Iakymenko O.O. (2012) Derzhavne rehuliuвання i derzhavne upravlinnia: spivvidnoshennia poniat u konteksti transformatsii vyshchoi osvity v Ukraini. *Naukovi pratsi. Derzhavne upravlinnia*. Vypusk 174, Tom 186, pp. 54–57.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-5>

UDC 338.45:658.8:631.3

Marchenko Svetlana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Marketing
NN IMEF «Interregional Academy of Personnel Management»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2425-8535>

Марченко С. М.

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри маркетингу
НН ІМЕФ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

MAIN ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE MARKET OF AVIATION SERVICES OF UKRAINE

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ АВІАЦІЙНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

The main aspects of the market of aviation services of Ukraine considered in the article. An assessment of the characteristics of the service. The factors influencing the components of the cost of services substantiated. The interdependence of value and value of services taking into account risks revealed. The purpose of the study is to assess the characteristics of air services and identify the interdependence of value and value of air services, taking into account the risks that will ensure future growth in traffic, which will positively affect the quality of service, financial stability of enterprises, and at the same time. The study of literature sources and approaches to solving the problem showed that given the significant changes in the market of transport airlines, determining the components of the cost of the service requires further study and research. The research in the article carried out in the following logical sequence: the interdependence of the value and cost of air services revealed, taking into account the risks of civil aviation enterprises. The substantiation of the economic model of the cost of the service provided by the enterprises of the aviation industry carried out, taking into account the specifics of the activity and the influence of factors. The methodological tools of the study were: the method of questionnaires, the method of expert assessments, systematic analysis and statistical analysis to identify trends and patterns, the study period selected years from 2017 to 2019. The object of study selected aviation services of Ukraine, as the effectiveness of aviation services a decisive factor in ensuring the competitiveness of airlines. The article evaluates the characteristics of services of civil aviation enterprises by harmonizing the value and cost of the service taking into account the risks, which revealed the presence of the following interdependent values and the cost of the service, in particular, components of the cost of service provided by civil aviation enterprises. Cargo characteristics cost of loading and unloading works, fixed costs, variable costs, insurance, tax-on-cargo and profit. The results of the study can be useful for the management structures of airlines involved in the restoration and development of national aviation.

Keywords: air services, quality, value, risk, questionnaire, expert assessment, complex assessment.

У статті розглянуто основні аспекти розвитку ринку авіаційних послуг України. Здійснено оцінку характеристик послуги. Обґрунтовано фактори, що впливають на складові вартості послуг. Виявлено взаємообумовленість цінності та вартості послуг з урахуванням ризиків. Метою проведеного дослідження є оцінка характеристик авіапослуг та виявлення взаємообумовленості цінності та вартості авіапослуг з урахуванням ризиків, яка дозволить у майбутньому забезпечити зростанням обсягів перевезень, що позитивно відобразиться на якості обслуговування, фінансовій стійкості підприємств, і разом з тим, на конкурентоздатності авіапідприємств. Вивчення літературних джерел і підходів до вирішення проблеми показали, що враховуючи значні зміни на ринку транспортних авіакомпаній, визначення складових вартості послуги потребує подальшого вивчення і дослідження. Дослідження в статті проведено в наступній логічній послідовності: виявлено взаємообумовленість цінності та вартості авіапослуг з урахуванням ризиків діяльності підприємств цивільної авіації; здійснено обґрунтування економічної моделі вартості послуги, що надається підприємствами авіаційної галузі, з урахуванням специфіки діяльності та впливу факторів. Методологічним інструментарієм проведеного дослідження стали: метод анкетного опитування, метод експертних оцінок, системний аналіз та статистичний аналіз для виявлення тенденцій та закономірностей, періодом дослідження обрані роки з 2017 по 2019. Об'єктом дослідження обрано авіаційні послуги України, оскільки ефективність надання авіаційних послуг сфери є вирішальним фактором забезпечення конкурентоспроможності авіакомпаній. У статті проведена оцінка характеристик послуг підприємств цивільної авіації, шляхом гармонізації цінності та вартості послуги з урахуванням ризиків, що дозволила виявити наявність наступних взаємообумовлених цінностей та вартості послуги, зокрема, складові вартості послуги, що надається підприємствами цивільної авіації, до яких віднесено: ціна палива, характе-

ристики вантажу, вартість вантажно-розвантажувальних робіт, постійні витрати, змінні витрати, страхування, податкове навантаження та прибуток. Результати проведеного дослідження можуть бути корисними для управлінських структур авіа підприємств, що займаються питаннями відновлення та розвитку національної авіації.

Ключові слова: авіапослуги, якість, цінність, ризик, анкетування, експертна оцінка, комплексна оцінка.

Problem statement. The need to assess the characteristics of the civil aviation provided by enterprises, due to a decrease in the competitive position of national airlines in the air transportation market, since in the current economic conditions of the industry, the service that acquires qualitatively new features. Therefore, the definition of the components of the cost of a service, as a complex multidimensional process, is an urgent issue of our time.

Analysis of recent research and publications. The works of V. Kazak [2], K. Kalda [3], K. Lozhachevska, R. Mnatsakanova [5], O. Morgulets [6], V. Pavelko, and T. Chmil and others are devoted to the issue of value and cost of air services taking into account risks. However, given the significant changes in the market of transport airlines, determining the components of the cost of the service requires further study and research.

Identification of previously unresolved issues that are part of a common problem. Carrying out a comprehensive assessment of the characteristics of the service, which will not only determine the main components of the cost of the service, but also identify the links that mutually determine the cost of the service and its value and determine the need to identify risks as a complex multidimensional process.

Methodology and research methods. The following methods for were used the research: the method of questionnaire survey, the method of expert assessments, system analysis and statistical analysis to identify trends and patterns.

Formulation of the goals of the article. The purpose of this study is to assess the characteristics of the service and identify the interdependence of value and cost of the service, taking into account the risks that will ensure future growth in traffic, which will positively affect the quality of service, financial stability, and at the same time the competitiveness of airlines.

Statement of the main research material. Modern conditions of management of civil aviation enterprises, characterized, on the one hand, by the rapid dynamism of the competitive environment, and on the other, by rising fuel prices, political instability in the country and regions of the world, weakening of state support for enterprises. The center of gravity of the market of services provided by enterprises of the studied industry. The essence of which is to determine

the main interest of the consumer, on the one hand, and achieve the most valuable result at the lowest cost - on the other, it is appropriate to conduct a survey values of services provided by civil aviation enterprises [5].

A schematic representation of the identification of the interdependence of the value and cost of the service, taking into account the risks of civil aviation enterprises presented is in Figure 1.

In order to identify the quantity and quality of air services, a survey conducted by questionnaire. The survey conducted during 2017–2019, by interviewing passengers on board aircraft, during flights by the surveyed companies and during the registration of cargo. Thus, in 2017, the surveyed enterprises transported 2973 000 passengers, 5130 flights, 146 air routes, including domestic 27, international 119. During 2018, 4885 thousand people transported, 7640 flights, 162 air routes, with of them: domestic 35, international 127. In 2019, 6355 thousand people were transported, 9420 flights, 169 air routes, including domestic 38, international 131.

During 2017–2019, civil aviation enterprises transported passengers: 14213 thousand people, flights 2190, of which 11073 people took part in the survey, with 1011 thousand people, using the services of civil aviation enterprises not more than once a year, 5084 thousand people. More than five, but not more than ten times a year, 2341 thousand people. From ten to twenty times a year, and only 1732 thousand people. More than twenty times, which allows us to conclude that it is appropriate to take into account the results of the survey. In terms of determining the main characteristics of the value of the service, categories of passengers using services from 5 to 10 times a year. The share of the total number of respondents is 45.91%, of which in 2017 1634 thousand people were transported, in 2018 1721 thousand people, and in 2019 1729 thousand people.

The questionnaire analysis was conducted by providing respondents with a quantitative assessment of the characteristics that determine the value of the service provided by the airline on a five-point scale, the results of the questionnaire are summarized, some of them are presented in Fig. 2, 3, 4.

According to Fig. 2 – point assessment of the value of the service of civil aviation enterprises "network of routes" in 2017 fluctuated, of the 1634 thousand passengers transported 14.87% estimated the network of routes in one point,

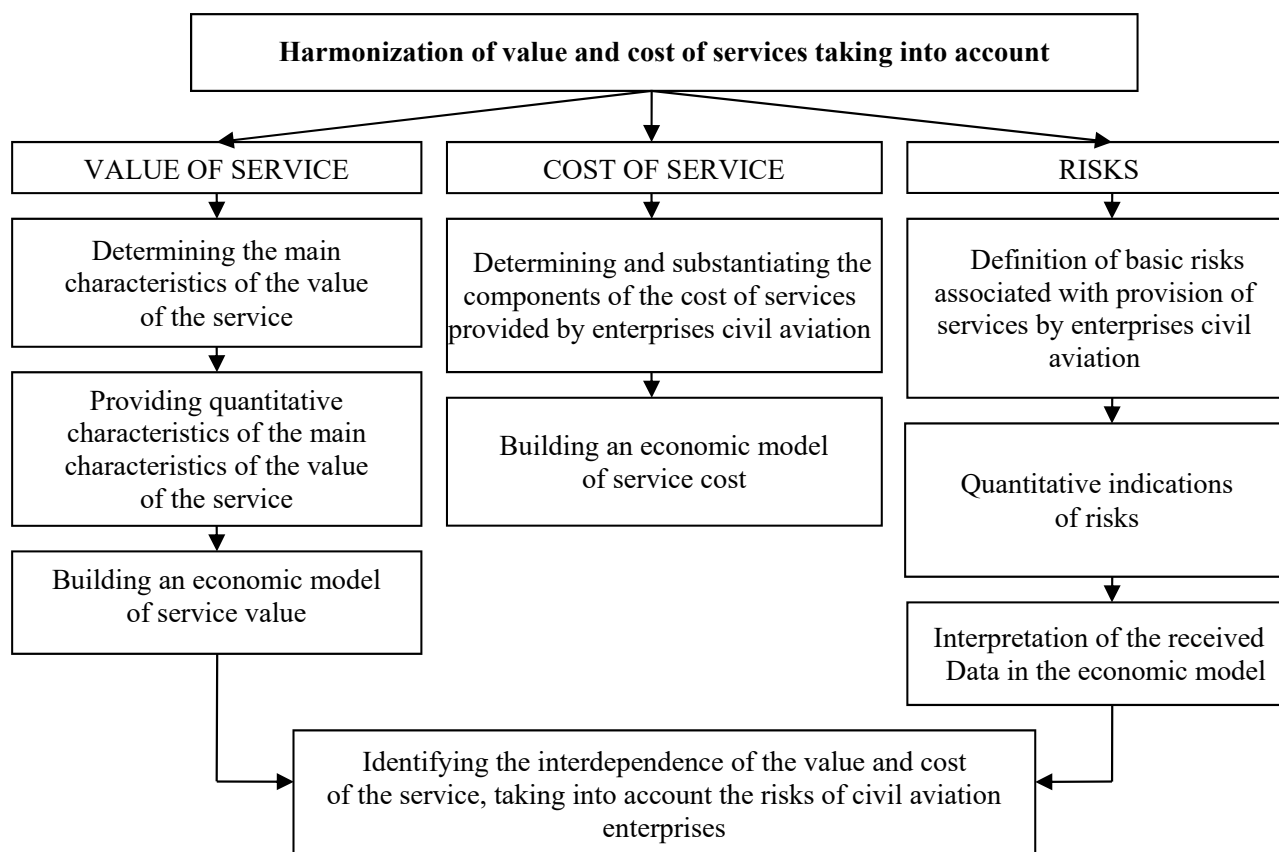

Figure 1. Identification of the interdependence of the value and cost of the service, taking into account the risks of civil aviation enterprises

Compiled by the authors. Source: [2; 3; 5]

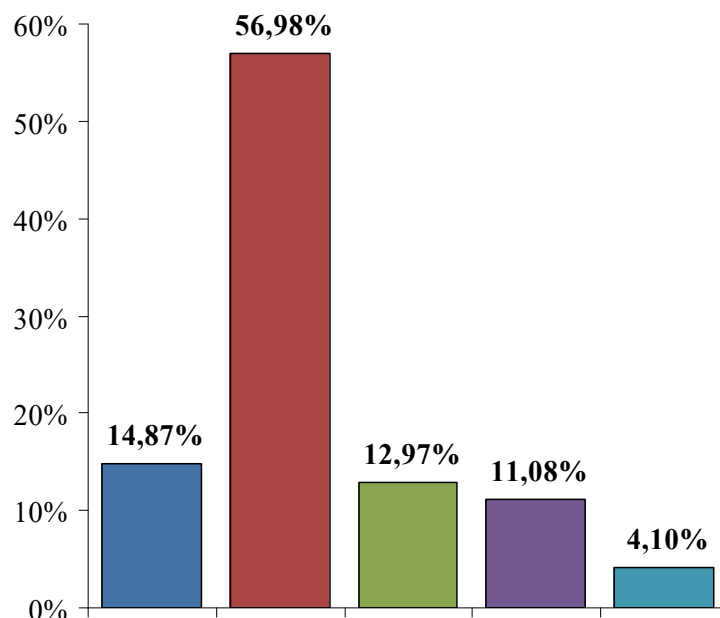

Figure 2. The results of the survey on the characteristics of the value of the service provided by the enterprises of CA "Network of Routes" for 2017, in%

Compiled by the authors. Source: [1; 4]

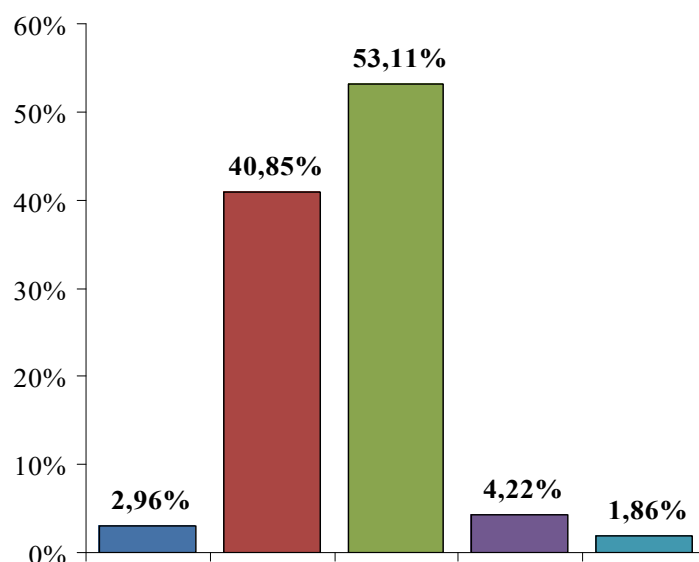

Figure 3. The results of the survey on the characteristics of the value of the service provided by the enterprises of CA "Network of Routes" for 2018, in%

Compiled by the authors. Source: [1; 4]

56.98% in two points, 12.97% in three points, 11.08% in four points, and only 4.1% in five points.

According to Fig. 3 – point assessment of the value of the service of civil aviation enterprises "Route Network", in 2018, also fluctuated: of the 1721 thousand passengers, transported 2.96% rated the network of routes in one point, 40.85% in two points, 53.11% in three points, 4.22% in four points, and only 1.86% in five points.

According to Fig. 4 – point assessment of the characteristics of the value of the service of civil aviation enterprises "Route Network", in 2019, fluctuated: of the 1729 thousand passengers, transported 4.40% rated the network of routes in one point. 17.99% in two points, 69.92% in three points, 6.19% in four points, and only 1.50% in five points, which indicates the need to expand the network of routes by the surveyed enterprises of civil aviation. The implementation of which will increase in the future passenger and freight traffic and to ensure the growth of competitive positions in the air transportation market.

Characteristics of the value of the service "Service provided during the flight", % (Table 1).

Quite high scores of this characteristic, during 2017-2019, the share of three points was 34.52%, 30.27%, 26.49%, further reduction of the characteristic. The share of four points was 17.44%, 37%, 18.62% and a further increase in the share of five points to 21.66%, 21.38% and 22.15% on the one hand. Indicates the satisfaction of passengers with the service provided during the flight, and, on the other hand, about the

insignificance of this characteristic in the structure of the value of the service in the aspect of this study.

Table 1
Characteristics of the value of the service "Service provided during the flight", %

Mark	2017	2018	2019
1	6,73	12,38	13,94
2	19,65	18,59	18,80
3	34,52	30,27	26,49
4	17,44	17,37	18,62
5	21,66	21,38	22,15
Total	100	100	100

Compiled by the authors. Source: [1; 4]

Characteristics of the value of the service "speed of delivery", % (Table 2).

Table 2
Characteristics of the value of the service "speed of delivery", %

Mark	2017	2018	2019
1	14,50	13,54	13,82
2	21,11	16,27	13,53
3	49,39	51,48	57,03
4	10,28	10,98	5,84
5	4,71	7,73	9,77
Total	100	100	100

Compiled by the authors. Source: [1; 4]

The highest share of the score "three" in the results of the questionnaire analysis of the

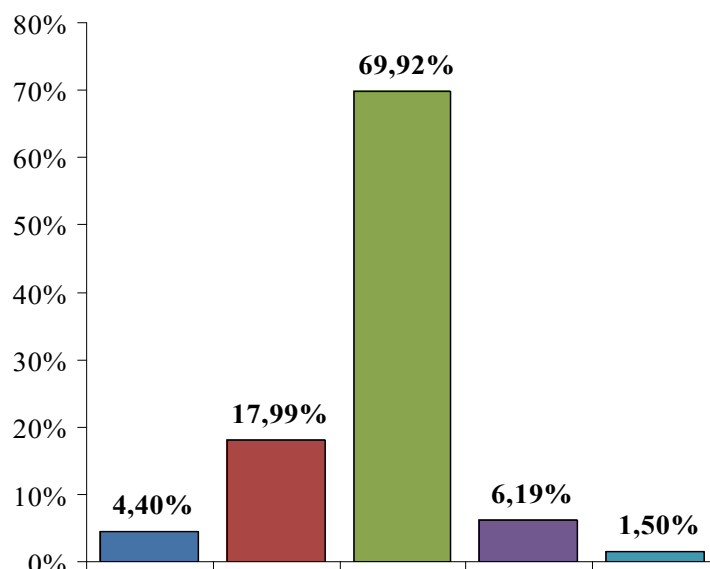

Figure 4. The results of the survey on the characteristics of the value of the service provided by the enterprises of CA "Network of Routes" for 2019, in%

Compiled by the authors. Source: [1; 4]

characteristics of the value of the service, the value of which in percentage, during the analyzed period, was: 49.39; 51.48; 57.03. This indicates low availability, reliability, maneuverability of cargo delivery by the surveyed civil aviation enterprises, in turn; improving the quality of this characteristic will ensure competitiveness in both domestic and international markets of air transport enterprises in the industry.

For further assessment of the characteristics of the service of civil aviation enterprises, in order to identify the interdependence of value and cost of the service, taking into account the risks in the context of competitiveness of civil aviation enterprises, there is a need to interpret percentage points and meet evaluation criteria (Table 3).

Table 3

Table of percentage points interpretation and compliance with evaluation criteria

Compliance with the evaluation criteria, %	Maximum	$90 < H < 100$	1
	High	$60 < H < 90$	2
	Medium	$40 < H < 60$	3
	Low	$10 < H < 40$	4
	Minimal	$0 < H < 10$	5

Compiled by the authors. Source: [1; 4]

According to Table 3, the interpretation of percentage points and compliance with the evaluation criteria of the survey results should be considered as follows: five points corresponds to $0 < H < 10$ percent. Which determines the minimum criterion in the value of services provided

by civil aviation enterprisesю four points ($10 < H < 40$) low; three points ($40 < H < 60$); two points ($60 < H < 90$) correspond to the high criterion of service value, and one point ($90 < H < 100$) to the maximum value of service value.

Increased price, domestic and international competition, the development of alliances, higher aircraft and flight services, inefficient marketing policy, inefficient use of aircraft, lack of modern automated management accounting systems, low-yield long-term investment projects and unprofitable network of routes, are the main factors. Affecting the cost components of services provided by civil aviation enterprises. That is why it is expedient to build an economic model of the cost of the service provided by aviation enterprises, taking into account the specifics of the activity and the influence of factors [5].

Characteristics of the value of the service do not have a quantitative dimension, which necessitates providing them with quantitative characteristics using the method of expert evaluations; the advantage of this method is ease of formation, taking into account professional skills and experience of experts. Civil aviation enterprises (Table 4).

Should be noted is that one of the main components of the cost of passenger and cargo transportation services by airlines is the price of fuel, because it is the rate of change in aviation fuel prices, namely, increasing the fuel component in total costs, significantly affects the financial stability of the airline. At the same time, it is worth noting the other components of the cost of

Table 4

**Expert assessment of the significance of the characteristics of the value of services provided
by civil aviation enterprises**

Weight	Characteristics of the value of the service	Experts									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
N1	Network of routes	5	4	5	5	5	5	5	4	5	4
N2	Flight schedule	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5
N3	Ticket price	5	5	5	4	5	5	5	4	4	5
N4	Punctuality of the airline	4	4	5	5	5	5	4	4	5	4
N5	Staff attitudes	1	2	1	3	2	2	2	3	2	1
N6	Service provided during the flight	4	3	4	3	2	2	3	3	3	3
N7	Comfort during the flight	3	2	1	2	2	3	2	1	2	3
N8	Program for frequent flyers	1	1	2	3	3	2	3	4	2	3
N9	Ease of booking	3	2	2	1	1	4	3	4	4	3
N10	Reputation, company image	2	1	1	1	1	1	3	2	1	1
N11	Speed of cargo delivery	5	4	4	5	5	4	5	5	4	5
N12	Frequency and regularity of flights	4	5	5	4	4	5	4	4	5	5
N13	Minimum cargo size	5	5	4	3	5	5	5	5	4	5
N14	Level of risks of loss and damage to cargo	4	5	4	5	5	4	5	4	5	4
N15	Mandatory participation of intermediaries	5	4	5	4	5	5	4	5	4	4
N16	Observance of terms of departure and arrival of cargo	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5
N17	The level of cooperation of intermediaries with colleagues in the countries of destination of goods	2	3	3	4	1	4	1	1	1	4

Compiled by the authors. Source: [1; 4]

the service, in particular, fixed and variable costs, insurance, tax burden and profit, the difficulty of determining which is due to the high dynamism of the environment, in particular: high dependence on economic and political situation. Country, income of individuals, inflation rate, the discount rate of the National Bank of Ukraine.

Conclusions. Risks related to the economic activity of civil aviation enterprises affect the value and cost of services provided by enterprises of the studied industry. The consequences of certain risks of civil aviation enterprises are the loss of markets, destabilization of foreign economic relations with foreign partners,

weakening the company's competitive position in foreign markets, loss of liquidity, as there is a dependence of liquidity on current assets and liabilities. Yazan determines the level of costs of the enterprise for their maintenance. The assessment of the characteristics of services of civil aviation enterprises, by harmonizing the value and cost of the service taking into account the risks, revealed the following interdependent values and the cost of the service, in particular, components of the cost of services provided by civil aviation enterprises. Cost of loading and unloading works, fixed costs, variable costs, insurance, tax burden and profit.

References:

1. Derzhkomstat Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Kazak V.M., Paliy K.V. (2011) Methods of increasing the efficiency of air cargo transportation. *Scientific Bulletin of CDMI I*, no. 1(4), pp. 277–285.
3. Kalda K.O. (2009) Logistic approach to the formation of value chains and the value of air transport products. *Bulletin of KhNU. Economic Sciences*, no. 1, pp. 206–211.
4. Kontseptsiiia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku aeroportiv na period do 2020 roku. Available at: <http://www.trans-port.com.ua/index.php?newsid-13930>.
5. Mnatsakanov R.H. (2012) Prospects for the development of aviation work in Ukraine // I.I. Vysotska, V.P. Lagushochkin, R.G. Mnatsakanov. *Ternopil: Innovative economy*, no. 1.
6. Development of the market of agricultural machinery / Ya. K. Bilousko, AV Burylko, PA Denisenko and others. Kyiv: NNTs. No. (27), pp. 10–12.
6. Morhulets O.B. (2012) Management in the field of services. Teaching. manual. Kyiv: Center for Educational Literature, p. 384.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-6>
УДК 657

Матюха М. М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7968-3777>

Matiukha Mykola

Ph.D (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department,
Kyiv National University of Technologies and Design

ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ОБЛІКУ

WAYS TO IMPLEMENT ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS

У статті викладено ряд практичних ситуацій, які можуть супроводжувати впровадження інформаційних систем обліку для інформаційного забезпечення ефективного управління.

The article outlines a number of practical situations that may accompany the introduction of accounting information systems for information support of effective management.

Сучасні інформаційні системи обліку визначається досконалістю технологій, які дають можливість швидко маніпулювати інформаційними потоками для забезпечення масштабних можливостей забезпечення організації управління підприємством.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і методологічних положень формування та запровадження інформаційних систем обліку зробили провідні вітчизняні: М.Т. Білуха, С.Ф. Голов, О.В. Осмятченко, М.С. Пушкар, Н.Й. Радіонова, М.І. Скрипник, В.В. Сопко та інші. Дослідження теми становлення, використання та розвитку сучасних інформаційних технологій обліку мали місце в працях таких науковців як М.М. Бенька, В.В. Євдокимова, В.О. Осмятченка, С.В. Івахненкова та інших. В науковій літературі розкриваються проблеми становлення і розвитку інформаційних потоків, як ефективної системи інформаційного забезпечення прийняття рішень, але за сучасних умов адаптації обліку до вітчизняних правил та підходів, а разом з цим і світових економічних досягнень, потребують удосконалення теорії, методології та практики інформаційного забезпечення підприємств.

Аналіз досліджень дозволяє стверджувати, що більшість авторів при розкритті сутності категорії інформаційних систем обліку акцентують увагу на таких ключових критеріях, як: наповнення; призначення та використання.

Отримані теоретичні та практичні розробки щодо формування та використання інформа-

ційних систем обліку як основи формування інформаційного ресурсу підприємства мають вагоме значення для розвитку теорії обліку та впровадження її положень у практичну діяльність суб'єктів господарювання.

Метою дослідження є визначення інформаційних систем обліку як елемента управління інформаційними ресурсами підприємства, порівняння критеріїв інформаційного наповнення регламентованої (фінансової) та управлінської звітності для формування інформаційного ресурсу підприємства.

Виклад дослідження. Для того щоб технології обліку забезпечили високу ефективність управління, необхідна правильна організація формування та їх експлуатації, обробки та використання інформаційних потоків. Основними елементами оцінки інформаційних потоків є наступні показники: джерела виникнення, напрямки руху потоку; обсяг переданих даних, терміни забезпечення інформацією. В основі елементів інформаційних потоків необхідно відзначити їх дискретність по відношенню до кінцевих економічних показників. Врахування дискретності даних необхідне для постановки завдань при розробці та запровадженні інформаційних систем обліку.

З точки зору управління при оцінці використанні інформаційних систем обліку важливим показником є періодичність виникнення інформаційних потоків. Регулярні потоки легше піддаються контролю та обробці, нерегулярні, що носять випадковий характер, синхронні інформаційні потоки передаються

паралельно та одночасно, пов'язані з потоками іншого виду (матеріальними, фінансовими, сервісними і т. п.). В цьому випадку отримуємо інформацію в режимі реального часу (on line).

Організація інформаційних потоків в режимі реального часу – найважливіше умова ефективного управління підприємством. За характером зміни даних у часі розрізняють безперервні і дискретні інформаційні потоки. Безперервний потік відображається безперервною функцією і фізично являє собою безперервно зміну значення даних (показників). Прикладом може служити інформація про процес випуску продукції під час роботи підрозділу підприємства. Дискретний потік характеризується безкінечним рухом інформації залежно від вихідного стану потрібного показника, що пов'язаний з певним станом системи. Виходячи з фізичної сутності процесу, властивого об'єкту управління, можна виділити деякі важливі з точки зору управління різновиди неперервних і дискретних функцій, що відображають реальні інформаційні потоки.

Безперервні дані, що характеризують необхідний показник мають бути доступні та мати описовий характер реальний сигнал в будь-який момент часу. При цьому не накладається ніяких обмежень на вибір моменту часу і на вибір значення самого потоку.

Безперервні дані, які характеризують змінні показники мають відображати інформацію у деякі фіксовані моменти часу, що визначає управлінець (кінець зміни, місяць тощо). Такі потоки даних можуть приймати будь-які миттєві значення, але вона визначаються лише для дискретних значень часу. Така система показників використовується при системі постачання «Just-in-time».

Змінні потоки інформації для змінних показників мають визначатися протягом певного часу для будь-якого миттєвого значення часу.

Також слід розрізняти змінні потоки даних, які характеризують не тільки часові періоди, а й рівні управління (по підрозділах, та в цілому по підприємству).

Важливим елементом формування та використання інформаційних потоків належить роль поділу праці, що має визначати організаційні завдання. Завдання мають визначати зацікавлені спеціалісти, а саме: керівник підприємства, керівник проекту, керівники підрозділів, ключові користувачі (головний бухгалтер), консультанти.

Наступним досить важливим етапом запровадження інформаційних систем обліку є

вибір платформи на якій будуть проводитися збір обробка та передача інформації з метою здійснення прийняття управлінських рішень. Рекомендовано практиками використання платформ пов'язаних із автоматизацією бухгалтерського обліку. Відповідно такі інформаційні платформи мають характеризуватися такими можливостями:

1. Ведення управлінського обліку поряд із фінансовим та податковим обліком.

2. Надання аудиторського контролю системи, процесів та інформації.

3. Поділу прав доступу працівників до інформації.

4. Налаштування робочого плану рахунків та форм звітності (для ведення обліку за різними стандартами та в розрізі структурних підрозділів підприємства).

Враховуючи дані можливості найчастіше використовують стандартні платформи, що пришвидшує процес запровадження та використання системи.

Після постановки цілей, вибору концепції і виконавця необхідно забезпечити виконання ряду етапів: діагностика, проектування, розробка, впровадження, супровід і модернізацію.

На стадії проектування керівнику підприємства бажано приділяти значну увагу постановці завдань, які має виконувати система. При цьому слід використовувати режим тестування системи, або демонстрації можливостей системи для економії часу.

Для безпосередніх користувачів системи необхідно спочатку запровадити систему на основі використання типового плану рахунків та типових нормативів ведення обліку із поступовим доопрацюванням системи для конкретного підприємства.

Впровадження – етап, наступний після розробки системи. На цьому етапі більшість користувачів вперше зустрічаються з системою.

Впровадження проходить за методикою, яку рекомендує виробник або консультант. Проте для будь-якого впровадження існують характерні ризики. Головним ризиком є неактуальність даних в системі.

Наступний важливий крок при впровадженні – адміністративні регламенти. Регламент складається з наступних елементів: наочного опису бізнес процесу, опису дій у відповідь користувачів в системі, наказів по використанню системи.

Даний етап проходить у режим супроводження та підтримки системи. Вже на етапі впровадження від користувачів надходять заявки на доопрацювання, про помилки.

Необхідно організувати підтримку в сфері нових доробок, навчання, усунення помилок, заходів, пов'язаних з оновленням версій і т. д.

Кращим способом стає організація служби підтримки системи в рамках підприємства для вирішення оперативних питань і залучення консультанта для модернізації та оновлення версій програмного забезпечення, а також для проведення індивідуального навчання.

Загальні висновки. Для запровадження інформаційних систем обліку на підприєм-

стві необхідно передбачити ряд методичних заходів щодо поділу інформації залежно від її дискретності. Також необхідно передбачити ряд організаційних шляхів по запровадженню платформ, зокрема це власне вибір платформи, вибір працівників підприємства, які мають відповідати за її впровадження.

Важливим елементом є підтримка системи в актуальному стані та навчання персоналу, що працює із системою.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-7>
УДК 338.1:69.003.13

Метеленко Н. Г.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів,
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізького національного університету

Metelenko Natalia

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Information economics,
Entrepreneurship and Finance
Engineering Educational-Scientific
Institute of Zaporizhzhya National University

ПРОБЛЕМИ ТА ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

PROBLEMS AND GUIDELINES OF THE DEVELOPMENT OF CONSTRUCTION ENTERPRISES IN THE CURRENT CONTEXT OF ECONOMIC ACTIVITY

Дослідження спрямовано на розкриття проблем, з якими стикнулись вітчизняні підприємства будівельної галузі і підприємства суміжних галузей національної економіки України, що є замовниками або споживачами продукції будівництва. Обґрунтовано важливість ефективної роботи підприємств будівельної галузі для економіки в цілому. Наголошується на тому, що пошук механізмів підвищення ефективності функціонування підприємств будівельної галузі ускладнюється в умовах сьогодення процесами посилення політичної та фінансової кризи в Україні, що також гальмує розвиток інтеграційних процесів до європейського економічного простору. Окреслено вирішальну роль створення сприятливого інвестиційного підприємницького клімату, послідовний перехід від вітчизняних до європейських стандартів у будівництві, реформування законодавчої та нормативно-правової бази в галузі. За офіційними даними Державної служби статистики України проаналізовано динаміку обсягів виробленої будівельної продукції та обґрунтовано тенденції і наслідки змін в галузі. Доведено, що ефективність роботи підприємств будівельної галузі залежить від низки чинників, які є специфічними для підприємств цієї галузі, до основних з таких чинників віднесено: використання будівельної продукції можливе лише за місцем її виробництва та існує значна залежність галузі від природних факторів, що у випадку незапланованих подій негативно позначається на тривалості технологічного циклу та призводить до додаткових втрат ресурсів; особливості тимчасової взаємодії між підприємствами і організаціями різних галузей національної економіки під час створення будівельної продукції викликає необхідність техніко-економічних та техніко-технологічних внутрішньогалузевих та міжгалузевих зв'язків. Наголошується, що систематизовані характерні ознаки галузі є передумовами, на яких повинна ґрунтуватись антикризова стратегія розвитку підприємств, яка визначає пріоритетні напрями розвитку та механізм їхнього фінансування. Здійснено аналіз структури джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні. Доведено складність функціонування будівельних підприємств, що підвищує відповідальність і самостійність у прийнятті управлінських рішень щодо забезпечення ефективності їх господарської діяльності в сучасних умовах інтеграції до ЄС. Окреслено орієнтири розвитку будівельних підприємств з урахуванням тенденцій, що склались у галузі та економіці України в цілому, що у подальшому дозволить сформувати антикризову стратегію розвитку галузі, спрямовану на інтеграцію вітчизняної економіки до європейського економічного простору.

Ключові слова: будівельна галузь, будівельні підприємства, стратегічні орієнтири, інвестиційний підприємницький клімат, технологічний цикл, капітальні інвестиції.

The study was aimed at revealing the problems were faced by domestic enterprises of the construction industry and enterprises of related industries of the national economy of Ukraine, which are customers or consumers of construction products. The importance of efficient work of construction enterprises for the economy as a whole was substantiated. It was emphasized that the search for mechanisms to improve the efficiency of the construction industry is complicated nowadays by processes of intensification of the political and financial crisis in Ukraine, which also are slowing down the development of integration processes into the European Economic Area. The decisive role of creating a favorable investment business climate, the consistent transition from domestic to European

standards in construction, the reforming the legislative and regulatory framework in the industry have been defined. According to the official data of the State Statistics Service of Ukraine, the dynamic of the volume of construction products was analyzed and the trends and consequences of changes in the industry were substantiated. It was proved that the efficiency of construction enterprises depends on a number of factors that are specific to enterprises in this industry, the main of these factors are: the use of construction products is possible only at the place of its production and there is a significant dependence of the industry on natural factors that in case of the unplanned events have negative affect to the duration of the technological cycle and lead to additional loss of resources; features of temporary interaction between enterprises and organizations of different sectors of the national economy during the creation of construction products necessitates technical-economic and technical-technological intra- and inter-industry links. It was emphasized that the systematized characteristics of the industry are the prerequisites on which the anti-crisis strategy of enterprise development should be based, which determines the priority directions of development and the mechanism of their financing. The analysis of the structure of sources of financing of capital investments in Ukraine was carried out. The complexity of the conditions of operation of construction enterprises was proved, which increases the responsibility and independence in making management decisions to ensure the efficiency of their economic activities in the current conditions of integration into the EU. The guidelines for the development of construction enterprises were outlined, taking into account the current trends in the industry and the economy of Ukraine as a whole, which will further form an anti-crisis strategy for the development of the industry aimed at integrating the domestic economy into the European Economic Area.

Keywords: construction industry, construction enterprises, strategic guidelines, investment business climate, technological cycle, capital investments.

Постановка проблеми. Дослідження процесів поширення кризових явищ в економіці України, які супроводжуються підвищеним ступенем невизначеності будь-яких подій у суспільстві, свідчить про потребу подальшого розвинення наукового бачення розвитку будівельної галузі як невід'ємної складової промислового комплексу України. Будівельна галузь тісно пов'язана з іншими стратегічними галузями національної економіки, такими як машинобудування, металургія та металообробка, деревообробна галузь, нафтохімічна галузь, транспортна галузь, електроенергетика тощо. Тому кризові явища у будівництві гальмують розвиток економіки за рахунок уповільнення будови виробничих потужностей, складських та офісних приміщень, логістичних та інженерних мереж, обладнання тощо. За таких умов промислові підприємства окреслених галузей потребують впровадження дієвих механізмів відновлення ефективності їх функціонування, упередження кризових явищ та моніторингу макроекономічної ситуації, яка безпосередньо впливає на дієздатність механізму функціонування підприємства. Пошук механізмів підвищення ефективності функціонування підприємств будівельної галузі ускладнюється посиленням політичної та фінансової кризи в економіці України.

Мета дослідження – дослідити тенденції функціонування будівельної галузі та обґрунтувати пріоритетні орієнтири розвитку підприємств будівельної галузі з урахуванням сучасних умов господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Важливість будівельної галузі для економіки будь-якої країни можна пояснити таким:

– наявність капітального будівництва створює велику кількість робочих місць, що

покращує соціально-економічний стан в регіоні та країні в цілому;

– галузь будівництва використовує продукцію багатьох галузей національної економіки, що викликає мультиплікативний економічний ефект;

– з розвитком будівельної галузі розвивається виробництво будівельних матеріалів, обладнання, машинобудівна галузь, металургія та металообробка, деревообробна галузь, нафтохімічна галузь, транспортна галузь, електроенергетика тощо.

– будівництво сприяє розвитку малого та середнього бізнесу.

Сучасні реалії свідчать про загострення протиріч в економічній системі держави, що веде до погіршення фінансового стану та ефективності функціонування, зокрема, і будівельних підприємств.

Актуальність питання підвищення ефективності функціонування будівельних підприємств посилюється вимогами ЄС, які висувають наші партнери, та які необхідно виконувати згідно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Для виходу на європейський рівень Україні необхідно створення сприятливого інвестиційного підприємницького клімату, послідовний перехід від вітчизняних до європейських стандартів.

Вагомий внесок у вирішення окремих проблемних аспектів діяльності та розвитку підприємств будівельної галузі зробили такі науковці – економісти, як М.А. Окландер, Л.О. Богінська, В.Ю. Божанова, С.Є. Масюк, Г.Л. Ступкінер, М.В. Чорна, С.В. Глухова, Т.П. Норкіна, О.В. Якименко та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні загальні тенденції функціонування галузі свідчать про

відсутність дієвої стратегії розвитку галузі (табл. 1). Так, динаміка обсягів виробленої будівельної продукції в період 2014–2019 рр. [1] показує, що:

- темп росту будівництва житлових будинків у 2019 р. склав 113,17%, що навіть нижче за показник 2015 р.;

- темп росту будівництва нежитлових будинків у 2019 р. становив 134,54%, тобто знизився до рівня 2016 р.;

- низькі обсяги виробництва продукції транспортних споруд (залізниця) впродовж всього періоду, що аналізується, свідчать про відсутність стратегічної програми розвитку галузі в цьому напрямі;

- звертає на себе увагу тенденція виконання короткострокових робіт, наприклад ремонтних, та практично відсутність довгострокових проєктів; так, обсяг вкладень на місцеві трубопроводи та комунікації практично співпадає з обсягом вкладень на виробництво магістральних трубопроводів, комунікацій та ліній електропередач; це є свідченням низької активності капітальних вкладень у галузі.

Ефективність роботи підприємств будівельної галузі, як свідчить аналіз праць [2–7] залежить від низки чинників, які є специфічними для підприємств цієї галузі, а саме:

- використання будівельної продукції можливе лише за місцем її виробництва;

- існує прямий зв'язок між об'єктом виробництва будівельного підприємства та об'єктом земельних відносин;

- існує значна залежність від природних факторів, що може суттєво позначитись на тривалості технологічного циклу;

- низька швидкість обороту капіталу не надає змогу мобільно маневрувати коштами, що перебувають у господарському обороті підприємства;

- високовартісний характер об'єктів будівництва та тривалість технологічного циклу вимушує підприємства залучати фінансові ресурси у вигляді авансових платежів або кредитних ресурсів;

- зміна тривалості технологічного циклу будівельних робіт негативно впливає на продуктивність праці;

- існує особливості тимчасової взаємодії між багатьма підприємствами і організаціями під час створення будівельної продукції, що викликає наявність складних техніко-економічних та техніко-технологічних зв'язків між підприємствами галузі та з підприємствами суміжних галузей;

- багаточисельність, різноманітність, складність нормативної та іншої документації

викликає потребу спеціальної підготовки до її опрацювання та високу ймовірність впливу людського фактору, що веде до зниження якості вихідної інформації та до непрозорості процедур.

Систематизація наведених характерних ознак діяльності будівельних підприємств, тенденції зміни макроекономічних показників у галузі надають змогу стверджувати, що підприємства будівельної галузі потребують розробки антикризової стратегії розвитку, яка повинна ґрунтуватись на визначенні, з одного боку, пріоритетних напрямів розвитку, а з іншого боку – на розробці механізму фінансування цих пріоритетних напрямів. Характерні ознаки діяльності будівельних підприємств є передумовами побудови антикризової стратегії розвитку.

Слід зауважити, що сьогодні структура джерел фінансування (табл. 2) капітальних інвестицій в Україні зазнала деяких змін, а саме:

- структура джерел 2019 р. у порівнянні з минулими 2013 – 2018 рр. характеризується зростанням питомої ваги коштів державного бюджету, що виділено на капітальне інвестування – 4,94% у 2019 р. проти 1,25% у 2014 р.;

- за рахунок подальшого розвитку процесів децентралізації відбувається накопичення коштів місцевих бюджетів та спрямування їх на потреби регіонів, зокрема, питома вага коштів місцевих бюджетів, що виділено на капітальне інвестування у 2019 р. становить 9,05% у 2019 р. проти 2,7% у 2014 р.;

- питома вага власних коштів підприємств та організацій, що виділено на капітальне інвестування у 2019 р. знизилась та склала 65,43% у 2019 р. проти 70,47% у 2014 р., що свідчить про негативні тенденції уповільнення розвитку економіки; як наслідок – знижується інвестиційна активність інвесторів – нерезидентів, питома вага коштів яких у процесі капітального інвестування в економіку України у 2019 р. склала 0,75% проти 2,57% у 2014 р.;

- кризові явища в економіці та зниження рівня життя населення призвели до падіння інвестування коштів на будівництво житла з 10,06% у 2014 р. до 5,2% у 2019 р.

Складність умов функціонування будівельних підприємств підвищує відповідальність і самостійність у прийнятті управлінських рішень щодо забезпечення ефективності їх господарської діяльності. Прийняття цих рішень залежить від чинників, що взаємодіють на різних рівнях як між собою, так і між показниками кінцевої ефективності діяльності будівельних підприємств, які функціо-

Таблиця 1
Динаміка обсягів виробленої будівельної продукції за видами (вибірково) у 2014–2019 рр.
млн. грн.

	2014	2015	ТР	2016	ТР	2017	ТР	2018	ТР	2019	ТР
Будівництво, всього	51108,7	57515	112,53	73726,9	128,19	105683	143,34	141213	133,62	181698	128,67
Будівлі житлові,	11292,4	13908,8	123,17	18012,8	129,51	23730	131,74	29344,8	123,66	33208,8	113,17
нежитлові, з них:	13564,1	14998,7	110,58	20093,6	133,97	29079,6	144,72	37446,8	128,77	50380,5	134,54
інженерні споруди	26252,2	28607,5	108,97	35620,5	124,51	52873,2	148,43	74421,5	140,75	98108,6	131,83
транспортні споруди:	6998,6	7232,9	103,35	9819,5	135,76	19001	193,50	27428,3	144,35	33532,4	122,25
автостради, вулиці та дороги	4347,2	5613,4	129,13	7678,3	136,79	16395,9	213,54	23540,9	143,58	27074,8	115,01
залізниці	1106,7	715,3	64,63	856	119,67	1091	127,45	1764	161,69	1999,3	113,34
порти, канали, греблі, ін.	1072,9	454	42,32	693,2	152,69	634,2	91,49	900,3	141,96	1501,8	166,81
трубопроводи, комунікації та лінії електропередачі	5683,4	7443	130,96	9809,2	131,79	12805,3	130,54	15950,5	124,56	20583,4	129,05
магістральні трубопроводи, комунікації та лінії електропередачі	2821,9	3738,7	132,49	4949,1	132,37	6216,6	125,61	7520,5	120,97	9287,7	123,50
місцеві трубопроводи та комунікації	2861,5	3704,3	129,45	4860,1	131,20	6588,7	135,57	8430	127,95	11295,7	133,99
комплексні промислові споруди	10632,6	10436,3	98,15	11685,2	111,97	16186,7	138,52	24291	150,07	36638,8	150,83
споруди гірничопромислових та добувних підприємств	7482,9	7133,2	95,33	7995,8	112,09	10108,1	126,42	13676,9	135,31	15501,6	113,34
споруди підприємств металургійної промисловості	1575,2	1452,7	92,22	1356,9	93,41	2180,9	160,73	3232,9	148,24	4425,8	136,90

Таблиця 2
Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2013–2019 рр., млн. грн. [8]

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Усього, в т.ч. за рахунок:	249873,4	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5	578726,4	623978,9
коштів державного бюджету	6174,9	2738,7	6919,5	9264,1	15295,2	22814,1	30834,5
коштів місцевих бюджетів	6796,8	5918,2	14260	26817,1	41565,5	50355,5	56480
власних коштів підприємств та організацій	165786,7	154629,5	184351,3	248769,4	310061,7	409585,5	408275,7
кредитів банків та інших позик	34734,7	21739,3	20740,1	27106	29588,9	44825,4	67232,6
коштів інвесторів-нерезидентів	4271,3	5639,8	8185,4	9831,4	6206,4	1795,5	4663,9
коштів населення на будівництво житла	24072,3	22064,2	31985,4	29932,6	32802,5	34645,7	32422
інших джерел фінансування	8036,7	6690,2	6674,7	7495,5	12941,3	14704,7	24070,2
							3.86

нують в мінливих, у більшості невизначених умовах господарювання та орієнтовані на подальшу інтеграцію з ЄС.

Проведене дослідження надає змогу окреслити орієнтири розвитку будівельних підприємств з урахуванням тенденцій, що склались у галузі та економіці України в цілому:

- усвідомлення того, що пріоритетним способом організації бізнесу підприємствами галузі будівництва в Україні є спільне підприємство на основі об'єднання зусиль вітчизняних та зарубіжних інвесторів (за умови покращення інвестиційного клімату в Україні);

- уніфікація норм діючого українського законодавства в галузі будівництва до європейських норм з метою інтеграції процесів ведення бізнесу та залучення іноземних інвесторів;

- активізація впровадження сучасних технологій у будівництві (за умови реалізації вище окреслених напрямів розвитку);

- подальший розвиток інженерних спеціальностей галузі будівництво (192. Будівництво та цивільна інженерія), що метою підвищення якості освітньо-фахового потенціалу персоналу будівельних підприємств;

- удосконалення організації ефективних та результативних форм взаємодії в системі «бізнес – держава – наука» не тільки в галузі

будівництва, а у всіх галузях економічної діяльності тому, що саме міжгалузева взаємодія надає можливість отримати синергетичний ефект зростання економіки.

Погоджуючись з авторами [9], слід додати, що ретельне вивчення сучасних умов функціонування будівельних підприємств в Україні, дослідження макроекономічного середовища, впровадження досвіду функціонування галузі в країнах ЄС, удосконалення державного регулювання будівельного ринку сформують стратегічні орієнтири розвитку підприємств будівельної галузі в Україні в сучасних умовах господарювання та інтеграції вітчизняної економіки до європейського економічного простору.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Окреслені орієнтири розвитку будівельних підприємств, що враховують тенденції, які склались у галузі та економіці України в цілому; систематизація характерних ознак діяльності підприємств будівельної галузі; визначення пріоритетних напрямів розвитку та розробка механізму фінансування цих напрямів є організаційно-економічним підґрунтям для розробки у подальших дослідженнях антикризової стратегії розвитку, яка повинна передбачати, поряд з іншим, заходи державної підтримки галузі.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Обсяг виробленої будівельної продукції за видами у 2014–2019 роках. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 19.08.2020).
2. Економіка будівельного підприємства : підручник / авт. кол. : Т.О. Окландер, І.А. Педько, О.Л. Камбур [та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 363 с.
3. Богінська Л.О. Економічні засади формування та використання ресурсного потенціалу будівельного підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1 (47), Т. 2. С. 316–320.
4. Божанова В.Ю., Ступнікер Г.Л., Масюк С.Є. Методичні підходи до формування антикризової стратегії розвитку будівельних підприємств в сучасних умовах. *Економічний простір*. 2013. № 78. С. 214–223.
5. Чорна М.В., Глухова С.В. Стратегічні напрями інноваційної діяльності підприємств будівельної галузі. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. Вип. 1 (1). С. 210–216.
6. Норкіна Т.П., Скарбун З.О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств будівельної галузі. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2013. Т. 9, № 1. С. 55–62.
7. Якименко О.В. Вплив інноваційного потенціалу на розвиток будівельних підприємств. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2013. № 4 (81). С. 316–325.
8. Державна служба статистики України. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2010–2019 роки. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 19.08.2020).
9. Ліпич Л.Г., Чорнуха І.В., Цимбалюк І.О. Формування стратегії розвитку будівельного підприємства в умовах інвестиційної конкуренції : [монографія]. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 212 с.

References:

1. The official site of The State Statistics Service of Ukraine “The volume of construction products produced by type in 2014–2019”. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 19 August 2020).
2. Oklander T.O., Pedko I.A., Kambur O.L. (2018) *Ekonomika budivelnogo pidpriemstva* [Economy of the construction enterprise]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)

3. Bohinska L.O. (2016) Ekonomichni zasady formuvannia ta vykorystannia resursnoho potentsialu budivelnogo pidpriemstva [Economic principles of formation and use of resource potential of a construction enterprise]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economy*, vol. 1 (47), no. 2, pp. 316–320.

4. Bozhanova V.Yu., Stupniker H.L., Masiuk S.Ye. (2013) Metodychni pidkhody do formuvannia antykryzovoi stratehii rozvytku budivelnykh pidpriemstv v suchasnykh umovakh [Methodical approaches to the formation of anti-crisis strategy for the development of construction enterprises in the current context]. *Economic space*, no. 78, pp. 214–223.

5. Chorna M.V. (2012) Stratehichni napriamy innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv budivelnoi haluzi [Strategic directions of innovative activity of enterprises of construction industry]. *Economic strategy and prospects of the development of sphere of trade and services*, vol. 1, no. 1, pp. 210–216.

6. Norkina T.P. (2013) Udoshkonalennia upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriemstv budivelnoi haluzi [Improvement of the management of innovative development of enterprises of construction industry]. *Economics of construction and urban economy*, vol. 9, no 1, pp. 55–62.

7. Yakymenko O.V. (2013) Vplyv innovatsiinoho potentsialu na rozvytok budivelnykh pidpriemstv [The impact of innovation potential to the development of construction enterprises]. *Collection of scientific works of VNAU. Series: Economic Sciences*, no. 4 (81), pp. 316–325.

8. The official site of The State Statistics Service of Ukraine “Capital investments by sources of financing for 2010 – 2019”. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 19 August 2020).

9. Lypych L.H. (2015) *Formuvannia stratehii rozvytku budivelnogo pidpriemstva v umovakh investytsiinoi konkurentsii* [Formation of strategy of development of the construction enterprise in the conditions of investment competition]. Lutsk: Vezha-Druk. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-8>
УДК 657.11:336.226

Мокієнко Т. В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю,
Полтавська державна аграрна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1344-4981>

Прийдак Т. Б.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю,
Полтавська державна аграрна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9257-0419>

Красота О. Г.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю,
Полтавська державна аграрна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3082-1363>

Mokiienko Tetiana

Candidate of Economics, Assistant Professor,
Associate Professor of Accounting Department,
Poltava State Agrarian Academy

Priyda Tetiana

Candidate of Economics, Associate Professor of Accounting Department,
Poltava State Agrarian Academy

Krasota Olena

Candidate of Economics, Associate Professor of Accounting Department,
Poltava State Agrarian Academy

УТРИМАННЯ ІЗ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ: ВІД ДЕВ'ЯНОСТИХ ДО СЬОГОДНІ

DEDUCTIONS FROM WAGES: FROM THE NINETIES TO TODAY

У статті досліджено історичні аспекти утримань із заробітної плати працівників та їх облікове відображення, так як порядок утримань із заробітної плати працівників – тема не нова, проте завжди актуальна. За результатами проведеного дослідження встановлено, що види утримань із заробітної плати за часи незалежності України зазнали суттєвих змін. Досить часто операції з утримання коштів викликають суперечності між працівниками і роботодавцями.

The implementation of social security programmes in developing countries is an important and challenging task, given the fact that capital and insurance markets are largely underdeveloped and budgetary constraints are high. In the context of the transformation of social and economic processes in society, the appropriate level of insurance development provides not only monetary payments in the case of occurrence of insured events, but also creates legal and economic conditions for stimulating effective work. The basis of the system of social protection of the population should be state social insurance, carried out on a mandatory basis. After all, no state, even a highly developed one, build a social insurance system that is able to fully and effectively meet the needs of all segments of the population. The challenges facing our state in modern conditions lead to significant economic and social losses. Mitigation and limitation of the negative impact of such instability on citizens is possible in the case of creation an effective system of social protection, able to provide social support and implementation of social functions. Mandatory accruals and deductions from the salary of the unified social contribution are in the focus of various users of accounting information. They determine the amount of wages to be paid for employees and form an effective system of social protection for the population. They act as a component of expenses that determine the cost of products and affect the financial result of economic activity for the business entity. They play an important role for the state in generating revenues to ensure the performance of social functions. The value of mandatory accruals and deductions is assessed differently for each of the parties, but their implementation concerns the interests of all users. Such costs are regulated by law. The law regulates the payment of such wage deductions as a unified social contribution, which replaced the fees to the Pension Fund and other social insurance funds. All these events make the necessary of the further research of the state and problems of the obligatory state social insurance in Ukraine in modern realities.

Утримання із заробітної плати працівника – це неперерахування (невидача) частини його заробітної плати та виплат, що прирівнюються до неї, які належать працівнику, в забезпечення вимог до цього працівника або з боку роботодавця, або з боку третіх осіб, що здійснюється у випадках, розмірах та порядку, встановлених нормами чинного законодавства України.

Становлення системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, яка мала певні відмінності від практики прибуткового оподаткування за радянських часів, почалося в 1991 році. Після розпаду СРСР були встановлені умови та ставки оподаткування прибуткового податку для всіх категорій платників. Особливим фактором розвитку системи прибуткового оподаткування в Україні в 1991–1992 роках стала постійна зміна інтервалів і ставок прогресивного оподаткування в залежності від розміру доходу.

Ще в Українській РСР 1991 року було прийнято Закон «Про прибутковий податок з громадян Української РСР, іноземних громадян та осіб без громадянства» за яким мінімальна заробітна плата, що не обкладалася податком, була встановлена в розмірі 185 рублів і складала неоподатковуваний мінімум. Але вже з 26 грудня 1992 року оподаткування доходів громадян здійснювалося відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян», який зі змінами і доповненнями діяв до травня 2003 року.

А після набрання чинності Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» з 1 січня 2004 року (до нього додатково видані Інструкція «Про оподаткування фізичних осіб-підприємців» і Інструкція «Про податковий кредит з податку з доходів фізичних осіб») [3; 4].

Фонд оплати праці суб'єктів господарювання виступає базою для нарахування внесків до ряд соціальних фондів. Таких як: Пенсійний фонд України, Фонд ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи (збір

в цей фонд встановлений законодавством як відсоток від фонду оплати праці та стягувався до 1999 року включно), Фонд соціального страхування (з 2001 року – Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності), Фонд сприяння зайнятості населення (з 2001 року – Фонд соціального страхування на випадок безробіття), Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві).

По кожному з перерахованих фондів встановлена відповідна ставка внесків. Вказані внески (утримання) характеризують загальне навантаження на фонд оплати праці (далі – ФОП). У табл. 1 представлена динаміка ставок внесків до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування і загальне навантаження на ФОП за період 1992–2000 років.

Як бачимо, найвищий рівень навантаження на ФОП спостерігався протягом 16-місячного періоду (з 1 березня 1992 рік до 1 травня 1993 рік). Перше істотне зменшення навантаження пов'язане зі зниженням ставки у 1,65 разів (з 61 до 37%) (з 2 липня 1993 року) ставки нарахувань на соціальне страхування (остання розділилася на дві складові – до Пенсійного фонду України та Фонду соціального страхування).

Наступне зменшення ставки обумовлено поетапним зниженням ставки збору до Фонду ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи: спочатку вона встановлена на рівні 12%, яка «трималася» більше п'яти років (з березня 1992 року по липень 1997 року). Ставка цього збору, врешті-решт, була зменшена спочатку до 10% (діяла близько року), потім до розміру 5% (на наступні півроку), а з кінця січня 1999 року утримання до Фонду, було взагалі припинено. Як наслідок, протягом 1999–2000 років, рівень навантаження на ФОП фактично був найнижчим за всю історію незалежної України – 37,5% [7].

Таблиця 1
Ставки внесків до Пенсійного фонду (ПФ) і Фонд соціального страхування (ФСС)
за 1992–2000 роки, %

Період	Загальне навантаження на фонд оплати праці	Фонд	Для підприємств, установ та організацій, які використовують працю найманих працівників	Для підприємств, установ та організацій, які використовують працю людей з інвалідністю
з 01.01.1992 по 01.05.1993 рр.	61	ПФ	55,88	31,82
		ФСС	8,4	5,18
з 01.05.1993 по 07.02.1996 рр.	37	ПФ	32,56	4,4
		ФСС	4,4	0,6
з 07.02.1996 по 31.12.2000 рр.	37	ПФ	32	4
		ФСС	5	0,6

Наступний етап зростання навантаження на ФОП пов'язаний зі створенням у 2001 році Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві. Залежно від класу професійного ризику виробництва діяльності економічного суб'єкта, обов'язковий розмір внесків був визначений в розмірі від 0,2% (найнижчий рівень ризику) до 13,6% (найвищий рівень ризику). З урахуванням періодичних змін базового розміру внесків до всіх соціальних фондів рівень навантаження на ФОП в наступні десять років (2001–2010 роки) перебував в діапазоні 34,8–37,2% для суб'єктів, які здійснювали внески до Фонду за найнижчою ставкою і 48,4–50,8% – за високою.

Динаміка ставок нарахувань і утримань до Фондів за 2002–2011 року представлено в табл. 2.

Податковий кодекс України став вершиною еволюції податкового законодавства. З 2011 року був прописаний механізм стягнення переважної більшості податків і зборів, в тому числі і податку на доходи фізичних осіб [3].

З липня 2011 року набрав чинності Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Єдиний внесок на загально-

обов'язкове державне соціальне страхування (далі – ЄСВ) являє собою консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, в обов'язковому порядку і на регулярній основі, з метою захистити застрахованих осіб і членів їх сімей, у випадках, передбачених законодавством, на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [5].

У 2011 році він замінив собою 4 окремих утримання, які існували до цього. А саме: до Пенсійного фонду, до фондів страхування на випадок безробіття, у фонд з тимчасової втрати працездатності, в фонд від нещасних випадків на виробництві.

На початковому етапі впровадження ЄСВ, його розмір залежав від класу професійного ризику виробництва (67 класів). Ставка ЄСВ становила: від 36,76% для першого класу до 49,7% для 67 класу.

З 2016 року, ЄСВ не утримується із заробітної плати працівника. Нарахування ЄСВ здійснює роботодавець на ФОП. Ставка ЄСВ становить 22%, крім господарюючих суб'єктів, які використовують найману працю, людей з обмеженими можливостями (5,3, 5,5 та 8,41%).

Таблиця 2
Розміри страхових тарифів за видами державного соціального страхування за 2002–2011 року

Період	ФСС ВПТ		ФСС НСБ		ФСС НСП
	утримання із доходів працівників	нарахування на роботодавця	утримання із доходів працівників	нарахування на роботодавця	нарахування на роботодавця
2002 р.	0,25% – при ЗП <150 грн. 0,5% – при ЗП до >150 грн.	2,9%	0,5%	2,1%	2,32%
2003 р.	0,25% – при ЗП <150 грн. 0,5% – при ЗП до >150 грн.	2,9%	0,5%	2,1%	2,32%
2004 р.	0,5% – з/п < ПМ 1,0% – з/п > ПМ	2,9%	0,5%	1,9%,	2,32%
2005 р.	0,5% – з/п < ПМ 1,0% – з/п > ПМ	2,9%	0,5%	1,9% ¹ , 1,6% ²	2,32%
2006 р.	0,5% – з/п < ПМ 1,0% – з/п > ПМ	2,9%	0,5%	1,3%	2,32%
2007 р.	0,5% – з/п < ПМ 1,0% – з/п > ПМ	1,5%	0,5%	1,3%	2,32%
2008 р.	0,5% – з/п < ПМ 1,0% – з/п > ПМ	1,5%	0,5%	1,3%	2,32%
2009 р.	0,5% – з/п < ПМ 1,0% – з/п > ПМ	1,4%	0,6%	1,6%	2,42%
2010 р.	0,5% – з/п < ПМ 1,0% – з/п > ПМ	1,4%	0,6%	1,6%	2,42%
2011 р.	27,7778% від ЕСВ ¹	3,7645% от ЕСВ ²	16,6667% от ЕСВ	4,0333% от ЕСВ	2,9309% от ЕСВ

¹ Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування для найманих працівників утримується за ставкою 3,6%;

² Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування для підприємств, що відносяться до 22 класу професійного ризику справляється за ставкою 37,19% (залежно від класу професійного ризику виробництва, в якій працює господарюючий суб'єкт).

На даний час існує обмеження по розміру суми мінімального та максимального ЄСВ, що може бути нарахована. Їх розміри залежать від мінімальної заробітної плати, станом на 01 січня поточного року (на 01.01.2020 року мінімальна з/п дорівнює 4723 грн.). Мінімальна сума ЄСВ (розрахунок проводиться виходячи з суми мінімальної заробітної плати) становить 1039,06 грн., а його максимальний розмір (15 мінімальних заробітних плат) – 15585,90 грн.

Облік єдиного соціального внеску ведеться на субрахунку 651 «За розрахунками із загальнообов’язкового державного соціального

страхування». Нарахування ЄСВ відображається по кредиту 651 рахунку. Під час нарахування єдиного соціального внеску складається така кореспонденція рахунків: Дт 23, 91, 92, 93, 94 Кт 651. Сплата ЄСВ відображається по дебету 651 рахунку (Дт 651 Кт 311).

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) - податок, який утримується із заробітної плати працівників і виплат, які можна до них прирівняти. Перелік доходів, які оподатковуватимуться, як і ставка самого податку, змінювалися протягом усього періоду дослідження і регулювалися відповідними нормативними актами. Відсоткова ставка ПДФО в Україні в

Таблиця 3

Ставки ПДФО і розміри податкової соціальної пільги за 1992–2020 року

Період (рік)	Базова ставка ПНГ (НДФЛ), %	Розмір податкової соціальної пільги	Сума податкової соціальної пільги, на 01.01, руб. до 1997 р., грн. з 1997 р.			Прожитковий мінімум на 01.01, руб. до 1997 р., грн. з 1997 р.	Мінімальна заробітна плата на 01.01, руб. до 1997 р., грн. з 1997 р.
1992	Прогре- сивна ставка оподаткування. Розмір від 10 до 40%	до 5 МЗП (НМ) до 10 МЗП (НМ)	до 925		до 1850	поняття «прожитковий мінімум» не застосовувався. Застосовувався термін «мінімальної місячної заробітної плати (неоподатковуваний мінімум)»	185
1993			до 2000		до 4000		400
1994			до 300000		до 600000		60000
1995			до 300000		до 600000		60000
1996			до 300000		до 600000		60000
1997			до 75		до 150		15
1998			до 225		до 450		45
1999			до 370		до 740		74
2000			до 450		до 900	271	90
2001			до 590		до 1180	311	118
2002			до 700		до 1400	342	140
2003			до 925		до 1850	342	185
2004			13	100%, 150%, 200% (із розрахунку 50% від мінімальної заробітної плати)	102,5	153,75	205
2005	13	131	196,5		262	423	262
2006	13	175	262,5		350	453	350
2007	15	200	300		400	492	400
2008	15	257,5	386,25		515	592	515
2009	15	302,5	453,75		605	626	605
2010	15	434,5	651,75		869	825	869
2011	15	470,5	705,75		941	894	941
2012	15 (17)	536,5	804,75		1073	1017	1073
2013	15 (17)	573,5	860,25		1147	1108	1147
2014	15 (17)	609	913,5		1218	1176	1218
2015	15 (20)	609	913,5		1218	1176	1218
2016	18	689	1033,5		1378	1330	1378
2017	18	100%, 150%, 200% (із розрахунку 50% від прожиткового мінімуму)	800	1200	1600	1600	3200
2018	18		836	1254	1672	1672	3723
2019	18		960,5	1440,8	1921	1921	4173
2020	18		1051	1576,5	2102	2102	4723

2020 році складає 18%. Облік розрахунків за податком з доходів фізичних осіб ведеться на рахунку 64 «Розрахунки за податками та платежами», 641 субрахунок «Розрахунки за податками». При утриманні ПДФО складається кореспонденція рахунків: Дт 661 Кт 641. Перерахування ПДФО до бюджету відображається в обліку наступним чином: Дт 641 Кт 611.

При оподаткуванні доходів фізичних осіб, можливе зменшення бази оподаткування на суму податкової соціальної пільги (ПСП), за умови та наявності певних умов.

Розмір податкової соціальної пільги (ПСП) в період з 1992 року по 2002 рік для різних категорій громадян становить: до 5 мінімальних заробітних плат (неоподатковуваний мінімум), до 10 мінімальних заробітних плат (неоподатковуваний мінімум). З 2003 до 2016 рік соціальна податкова пільга становить 50% від мінімальної заробітної плати, що визначена станом на перше січня поточного року. А з 2016 року ПСП дорівнює 50% прожиткового мінімуму громадян, встановленого на 01.01 поточного року.

Граничний розмір доходу, при якому можливе застосування соціальної пільги, дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на коефіцієнт 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень. Ставки ПДФО і ПСП за 1992–2020 року згруповані і представлені в табл. 3.

Загалом, податок на доходи фізичних осіб як в СРСР, так і в незалежній Україні був і є загальнодержавним податком, суть якого в рамках децентралізації влади істотно змінилася.

Таким чином, історія справляння податку на доходи фізичних осіб свідчить про: його обов'язковість (з метою фінансування державних витрат); широкому спектрі пільг по оподаткуванню; застосування прогресивних ставок податку залежно від виду і розміру доходів.

Крім того, з січня 2015 року, з доходів фізичних осіб утримується військовий збір. Військовий збір в Україні ввели як тимчасовий податок. Відповідно до Податкового Кодексу України, військовий збір діє до закінчення реформування Збройних сил України [2]. На субрахунку 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами» ведеться облік утримань військового збору. Утримання та сплата військового збору оформлюється записами: Дт 661 Кт 642, Дт 642 Кт 311.

Базою оподаткування військовим збором є (по резидентам): загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід; доходи з джерелом походження в Україні, які обкладаються ПДФО при їх нарахуванні, виплати, нарахування; іноземні доходи. Для нерезидентів об'єктом військового збору є такі ж доходи, крім іноземних доходів.

Ставка військового збору в Україні становить 1,5% від бази оподаткування. Хоча, відповідно проекту Закону № 2252-1, розглядається можливість впровадження прогресивної ставки внеску в залежності від рівня доходу: від 0,5% до 6,5% [6].

Таким чином, провівши дослідження можна зробити висновки, що за період незалежності України, з доходів громадян утримувалися такі податки і збори: прибутковий податок (податок на доходи фізичних осіб); утримання до Пенсійного фонду, фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, фонду соціального страхування на випадок безробіття; єдиний соціальний внесок; військовий збір. Крім того, на фонд оплати праці проводились нарахування: до Пенсійного фонду, Фонду ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, до фондів соціального страхування (на випадок безробіття, втрати працездатності, нещасних випадків на виробництві), Єдиний соціальний внесок.

Список використаних джерел:

1. Безкровний О.В., Дорошенко О.О. Становлення та розвиток прибуткового оподаткування фізичних осіб. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки.* 2015. Випуск 1 (10). С. 91–96.
2. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20101202>.
3. Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України № 889-IV від 22.05.2003 р. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15>.
4. Про прибутковий податок з громадян : Декрет Кабінету Міністрів України. № 13-92 від 26.12.1992 р. *Кабінет Міністрів України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-92>.
5. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України № 2464-VI від 08.07.2010 р. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України відносно диференціації ставки військового збору : проект Закону України № 2252-1 від 25.10.2019 р. *Верховна Рада України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67183.

7. Юшко С.В. Навантаження на фонд оплати праці суб'єктів господарювання як фактор тінізації доходів громадян. *Фінанси України*. 2013. № 2. С. 32–36.

References:

1. Bezkrivnyi O.V., Doroshenko O.O. (2015) Stanovlennia ta rozvytok prybutkovoho opodatkuvannia fizychnykh osib. *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii. Serii: Ekonomichni nauky*. Vypusk 1 (10), pp. 91–96.
2. Podatkovyi kodeks Ukrainy № 2755-VI vid 02.12.2010 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20101202>.
3. 6. Pro podatok z dokhodiv fizychnykh osib: Zakon Ukrainy № 889-IV vid 22.05.2003 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15>.
4. Pro prybutkovyi podatok z hromadian: Dekret Kabinetu Ministriv Ukrainy. № 13-92 vid 26.12.1992 r. *Kabinet Ministriv Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-92>.
5. Pro zbir ta oblik yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia: Zakon Ukrainy № 2464-VI vid 08.07.2010 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
6. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy vidnosno dyferentsiatsii stavky viiskovoho zboru: proekt Zakonu Ukrainy № 2252-1 vid 25.10.2019 r. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67183.
7. Yushko S.V. (2013) Navantazhennia na fond opłaty pratsi subiektiv hospodariuvannia yak faktor tinizatsii dokhodiv hromadian. *Finansy Ukrainy*, no. 2, pp. 32–36.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-9>
УДК 339.138.07

Романова Л. В.

доктор економічних наук, професор,
Міжрегіональна Академія управління персоналом

Romanova Liliia

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Interregional Academy of Personnel Management

МАРКЕТИНГОВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК СТРАТЕГІЧНА ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

MARKETING MANAGEMENT AS A STRATEGIC INNOVATION COMPONENT OF MODERN BUSINESS DEVELOPMENT IN INDUSTRIAL ENTERPRISES

*«Сучасний маркетинг – це не війна.
Це любов. Любов до своїх споживачів,
задоволення їх запитів»
Міцуякі Сімазуті*

Метою написання даної статті є розробка основних інноваційних напрямків щодо вдосконалення управління маркетинговою діяльністю промислових підприємств в умовах інноваційної економіки. Основними методами дослідження стали системний підхід, ситуаційний, аналіз і синтез, діалектичний і логічний методи. Науковою новизною даної роботи є визначення маркетингового управління базовою складовою системи управління підприємствами і визначення концепції маркетингу як інноваційного напрямку розвитку маркетингу на промислових підприємствах з метою забезпечення реальної клієнтоорієнтованості. Запропоновано нові принципи і технології маркетингу. Практична цінність досліджень полягає в можливості реалізації запропонованих інноваційних рішень в маркетинговому управлінні промисловими підприємствами. У процесі досліджень визначено роль управлінських і маркетингових інновацій. Встановлено рівень інноваційної активності промислових підприємств України, запропоновано напрями трансформації маркетингового управління з метою забезпечення реальної клієнтоорієнтованості. Запропоновано сучасна класифікація інновацій, концепція маркетингу взаємин в маркетинговому управлінні промислових підприємств. Показані ті трансформації маркетингу, які зумовлюють зміну його ролі і місця в управлінні підприємством. Запропоновано нові технології маркетингового управління та принципи побудови маркетингу взаємовідносин.

Ключові слова: маркетинг, менеджмент, інновації, маркетинг-менеджмент, клієнтоорієнтованість, маркетинг взаємовідносин, промислове підприємство.

The purpose of writing this article is to develop the main innovative directions for improving the management of marketing activities of industrial enterprises in an innovative economy. The main research methods were the systems approach, situational, analysis and synthesis, dialectical and logical methods. The scientific novelty of this work is the definition of marketing management of the basic component of the enterprise management system and the definition of the marketing concept as an innovative direction of marketing development at industrial enterprises in order to ensure real customer focus. New principles and technologies of marketing are proposed. The practical value of research lies in the possibility of implementing the proposed innovative solutions in the marketing management of industrial enterprises. In the process of research, the role of managerial and marketing innovations was determined. The level of innovative activity of industrial enterprises of Ukraine has been established, directions of transformation of marketing management are proposed in order to ensure real customer focus. A modern classification of innovations, the concept of relationship marketing in the marketing management of industrial enterprises are proposed. Shown are those transformations of marketing that predetermine the change in its role and place in enterprise management. New technologies of marketing management and principles of building relationship marketing are proposed.

Keywords: marketing, management, innovation, marketing management, customer focus, relationship marketing, industrial enterprise.

Постановка проблеми. В останню чверть ХХ століття людство вступило в стадію побудови постіндустріального, інформаційного суспільства, основу якого складають, перш за все, інформаційні, наукомісткі інноваційні технології і комп'ютеризовані системи, що трансформуються в інноваційні системи та інноваційні організації різних сфер людської діяльності. На Всесвітньому економічному форумі в Давосі (2016 р.) проголошено початок четвертої індустріальної революції, в результаті якої будуть розмиті межі між фізикою, електронікою та біотехнологіями [1]. В основі розвитку цієї нової ери саме інновації та креативність стануть ключовими навичками для бізнесу і людини.

Світ змінюється з блискавичною швидкістю. За цими змінами не встигають інститути, законодавство, ринок праці [1], тому потрібна адекватна адаптація бізнесу, всієї економічної системи країни. Україні необхідно подолати значне відставання за рівнем інноваційної активності від країн ЄС, де цей показник в 2 і більше разів вище [2]. Особливо низькі витрати на розробку інновацій в промисловості. Адже саме промисловість є тією сферою, яка може забезпечити вихід економіки на новий інноваційний рівень. Тому формування інноваційної економіки має стати стратегічним напрямом розвитку нашої країни в першій чверті ХХІ століття.

В основі інноваційного типу розвитку лежать цілеспрямований пошук, підготовка створення і реалізації наукомістких нововведень, що дозволяють підвищити ефективність функціонування суспільного виробництва, рівень задоволеності потреб суспільства, формування інноваційного бізнесу. При цьому управлінські інновації стають визначальними в досягненні ефективності.

На підтвердження цього свідчить той факт, що за останні сто років найбільшого підвищення продуктивності в світі домоглися ті підприємства, які впроваджували управлінські інновації [3], а маркетинг як основна функція управління і його активність на промислових ринках через високу взаємозалежність між виробниками і споживачами визнається найважливішим інструментом підвищення конкурентоспроможності та прибутковості. Однак в Україні простежується прямо протилежна тенденція, коли інновації не сприймаються організаціями, технології переважають над ринковими інноваціями і, за даними групи компаній Advanter Group з 128 опитаних керівників 86% вважають маркетинг допоміжною функцією. При цьому маркетинг не є сутністю бізнесу і підпоряд-

ковується фінансової або виробничої стратегії. Тому виникає необхідність інноваційного перетворення управління і маркетингу з тим, щоб організації були сприйнятливі до інновацій, а задоволення потреб споживачів стало ідеологією успішного бізнесу [4; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою інноваційної економіки займалися багато зарубіжних і вітчизняних вчених і сьогодні практично сформовано базу знань щодо сутності інноваційного підприємництва. В Україні обґрунтовано необхідність розвитку інноваційної системи країни і розроблена її модель [2]. Проблемою інновацій в управлінні маркетинговою діяльністю на промислових підприємствах і маркетингу останнім часом займалися Н.В. Белоцерковская, Г.М. Гузенко, Давар Нірадж, С.М. Ілляшенко, Н.В. Карпенко, М.Я. Матвій, Л.В. Романова, А.А. Шиманська, Н. Чухрай та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми (Unsolved aspects of the problem). Однак на сьогоднішній день недостатньо вивченими є проблеми, пов'язані з управлінською та, особливо, маркетинговою складовою інноваційної діяльності промислових підприємств. Для переходу на інноваційний шлях розвитку необхідні кардинальні зміни управління, особливо на мікрорівні, припускаючи його реальну клієнтоорієнтованість. Йдеться про необхідність формування в організаціях маркетингового управління з урахуванням змін всієї економічної системи, переведення її на новий інноваційний рівень, де інноваційне підприємництво стане визначальною складовою економічного розвитку.

Постановка завдання. Завданням даного дослідження є розробка основних інноваційних напрямків щодо вдосконалення управління маркетинговою діяльністю промислових підприємств в нових умовах.

Структура і послідовність дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на використанні системного підходу. Логіка дослідження передбачає вивчення ролі і місця інновацій у підприємницькій діяльності, формування національної інноваційної системи, найважливішою складовою якої, на галузевому та мікрорівні, є управлінська підсистема. Управління підприємствами розглядається як складне системне утворення, фундаментом якого має стати маркетингове управління. Виділяються стратегії і тактики інноваційного підприємництва в управлінні та маркетингу, інновації в технології маркетингового менеджменту [5].

Виклад основного матеріалу і отриманих наукових результатів. Для досягнення

поставленої мети ми пропонуємо наступні підходи.

1. Проведені дослідження показали, що підприємництво як складне системне утворення включає в себе категорію підприємництва, функцію в соціально-економічному житті, особливий метод господарської діяльності, підприємницьке середовище і особистість підприємця. Головним елементом функціональної характеристики підприємництва Й. Шумпетер визначає інновації, за допомогою яких підприємець, як центральна фігура ринку, руйнує підвалини, змінює тип мислення, постійно змінюючи попит і пропозиції, перетворює ринок в динамічну структуру і забезпечує економічний прогрес.

На жаль, в Україні на сьогоднішній день спостерігається слабка інноваційна активність в промисловому секторі. За статистичними даними тільки 16,2% промислових підприємств впроваджували інновації у 2017 р., питома вага витрат на наукові дослідження в Україні становить близько половини відсотка від ВВП, тоді як в країнах ЄС, США, Японії цей показник дорівнює 2–3%. Причому, в якості основного джерела фінансування інноваційних витрат (близько 90%) в Україні виступають власні кошти підприємств.

Дослідження машинобудівних підприємств західних регіонів України показало, що дві третини з 156 керівників 24-х підприємств не вважають пріоритетними завданнями формування та ведення клієнтської бази. Це пояснюється слабкою підготовкою керівників і невмінням роботи в нових умовах, що ще раз свідчить про необхідність подібних досліджень [6].

2. Вчені, розвиваючи теорію довгих хвиль М. Кондратьєва, характеризують сучасну епоху розвитку соціально-економічних систем як шостий технологічний уклад. Основу його розвитку складають системи штучного інтелекту, глобальні інформаційні мережі та інтегровані високошвидкісні транспортні системи, процеси автоматизації та інтелектуалізації виробництва, перехід до безперервного інноваційного процесу в більшості галузей і до безперервної освіти в більшості професій [7].

У цій ситуації підприємницький стиль управління визнаний фактором економічного зростання, що забезпечує позицію країни (галузі, підприємства) в світовій конкуренції. На підтвердження цього Гарі Хамел, на основі вивчення досвіду провідних компаній світу, робить висновок про те, що прорив в управлінні може дати потужний перевага інноваційної компанії провести сейсмічний зсув у

лідерстві галузі. Технології та інновації продуктів, в порівнянні, мають тенденцію надавати переваги невеликого калібру [8]. Автор виділяє три умови створення довгострокових переваг внаслідок реалізації інновацій в сфері управління: нові принципи, системність інновацій, що включає сукупність методів і процесів, їх безперервність. На сучасному етапі найважливішим принципом стратегічного управління є реальна клієнтоорієнтованість, особливо на промислових підприємствах. Інноваційне управління вимагає менеджера-підприємця, діяльність якого спрямована на пошук нових можливостей, нової стратегії, нової структури організації, нових знань, нових компетенцій і творчості персоналу, його мотивації, нових методів і функцій управління, реальної клієнтоорієнтованості. У цих умовах зростає роль маркетингу, який забезпечує продажі товарів компаній і отримання прибутку.

3. Маркетинг трансформувався в своєму розвитку від розуміння його як філософії бізнесу, яка передбачає орієнтацію на споживача, до концепції маркетингу взаємин, причому, не як просте побудова відносин з клієнтами. Ф. Вебстер стверджує, що маркетинг може вважатися побудовою і менеджментом всіх процесів бізнесу, необхідних для визначення, розвитку та доставки цінностей споживачам [9].

За визначенням Сімагуті Міцуакі, японського гуру маркетингу, «маркетинг – це пристрій зростання і в минулому, і в сьогоденні, і в майбутньому за рахунок задоволеності клієнтів». На підставі проведених досліджень автор робить висновки, що більш успішними є підприємства, націлені на більш повне задоволення клієнтів у порівнянні з тими, основною метою яких є завоювання частки ринку. Опитування 400-х менеджерів японських підприємств показав, що перед керівниками в XXI столітті найважливішими завданнями стали швидкість прийняття рішень, задоволення запитів споживачів, амбітні цілі в контексті клієнтоорієнтованості. Тому С. Міцуакі вважає, що маркетинг, будучи сферою стратегічного управління, стає іншим і завдання маркетинг-менеджменту полягає у вивченні кращих прикладів з практики конкурентів, поширення методики бенчмаркінгу, встановлення високої планки, орієнтованої на діяльність сильних конкурентів [10].

Цю думку підтримує Давар Нірадж. Він акцентує увагу на падінні ролі маркетингу на підприємствах через орієнтацію бізнесу на продукт. Однак, «засновані на продукті конкурентні переваги слабшають або зовсім

зникають у міру того, як конкуренти забезпечують себе колись унікальними активами, технологіями та виробничими потужностями або отримують можливість скористатися ними на стороні. Панував протягом останніх 250 років індустріальний підхід швидко змінюється на постіндустріальну модель рівня споживача.

В рамках цієї моделі споживча цінність створюється в ході взаємодії з клієнтами, конкурентні переваги виникають на відкритому ринку, а основні витрати пов'язані із задоволенням потреб, залученням і утриманням покупців». Ось тому, в постіндустріальній інноваційній економіці роль маркетингу зростає, так як «зрушення на рівень споживача призводить до серйозних змін стратегії і методів вимірювання, моніторингу ключових показників бізнесу та управління ними». Підприємствам необхідно перейти на новий рівень управління бізнесом і змінити свою стратегію в напрямку споживача, а не продукту.

Щоб зрозуміти ступінь орієнтації бізнесу на споживача або продукт, потрібно визначити, на що припадає основна частка постійних витрат: виробництво, НДДКР або діяльність по залученню, утриманню та задоволенню споживачів. Дізнатися, в чому конкурентна перевага і за що цінують підприємство споживачі. Автор підкреслює, що передові в світі компанії майстерно вміють працювати зі споживачами [11].

Виходячи з цього представляється коректним, з урахуванням кардинальних змін середовища, поділ інновацій на 10 видів, які в свою чергу згруповані в три групи, в залежності від ступеня віддаленості від кінцевого споживача.

I. Бізнес – конфігурація, найбільш віддалена від споживача: модель прибутку, мережа партнерських відносин, структура ресурсів, бізнес-процеси.

II. Пропозиції ринку. Йдеться про інновації, пов'язаних з продуктом йди послугою і включає два типи інновацій: продукт (послуга), його характеристика і екосистема.

III. Досвід споживача. Інновації цієї групи здійснюються в безпосередній взаємодії з клієнтами і включають сервіс продукту, канали продажів, бренд-інновації та залученість в життя клієнта [1].

Як видно із запропонованої класифікації інновацій більшість з них відноситься до управлінських, і перш за все, до маркетингових інновацій. Навіть такі з них, як побудова партнерських мереж, як раз не віддаляють, а наближають організацію до клієнтів.

Подібні підходи автори пропонують покласти в основу міжнародних стандартів.

4. У літературі інноваційне управління в більшості випадків визначається як сукупність функцій, принципів, методів, які дозволяють змінювати внутрішнє середовище підприємства відповідно до вимог зовнішнього середовища. Так, на сучасному етапі, в зв'язку з переходом від моделі економіки, орієнтованої на продукт, до моделі, орієнтованої на споживача, саме маркетингове управління має стати найважливішою складовою інноваційного управління. Зміна місця і ролі маркетингу на підприємствах обумовлює формування маркетингового управління як системного утворення, яке повинно стати базою, основою всієї системи загального управління підприємством і здійснюватися на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях [5].

Це дасть можливість поставити цільову установку виробництва товарів по забезпеченню потреб споживачів на перше місце, забезпечити органічне включення споживачів в процес створення товару і формування з ними глибоких і змістовних відносин в процесі взаємодії. Перетворення управління в маркетингове передбачає переміщення на вершину управлінської піраміди клієнтів – споживачів, постачальників, посередників та інших зацікавлених осіб. При цьому маркетингологи повинні стати провідними співробітниками, визначальними стратегію і тактику бізнесу. В результаті таких революційних перетворень організація стає конкурентоспроможною, реально клієнтоорієнтованою і буде служити споживачеві.

5. Кардинальні зміни необхідні в змісті концепцій маркетингового управління. Провідна роль на промисловому ринку повинна належати маркетингу взаємин як інноваційної концепції маркетинг-менеджменту, ядром якої виступає клієнт. П. Друкер так визначає маркетинг – «це весь бізнес, розглянутий з точки зору клієнта або незрима присутність клієнта в усіх аспектах бізнесу». А. Репьев займає революційну позицію і розглядає маркетинг не як продажу товарів і послуг, а продажу рішень проблем клієнта. У цьому визначенні і є вся суть клієнтоорієнтованості, причому реальної [12]. Практично центром в маркетингу взаємин виступає клієнт, його система цінностей, його потреби; маркетингове управління, орієнтоване на цінності клієнта; технології маркетингу взаємовідносин (CRM-система), навички та компетенції персоналу компанії для роботи з клієнтами в нових умовах.

Для практичної реалізації маркетингового управління на промисловому ринку пропонується нова триступенева модель роботи з клієнтами: побудова зв'язків, переконання і співробітництво.

На першому місці слід налагодити процес взаємодії з клієнтами, проаналізувати попит і ключові потреби клієнтів, розробити план щодо поліпшення і розвитку продукту компанії. Важливим є розуміння, що на промислових підприємствах маркетингологи повинні вивчати ринок своїх споживачів і кінцевих клієнтів на споживчому ринку.

На другому етапі слід переконати клієнтів у тому, що саме ця компанія і її продукція забезпечить конкурентоспроможність і мінімізує ризики.

І тільки на третьому етапі починається реальне співробітництво, яке передбачає не тільки спрощення процесу покупки, але і надання допомоги в розвитку бізнесу клієнта. Це передбачає двосторонній доступ до діяльності постачальника і клієнта [13]. Якраз остання умова є поширеною практикою в сучасному бізнесі, але для українського бізнесу – каменем спотикання.

В умовах перетворення клієнтів в центр всієї системи економічних відносин українським промисловим корпораціям, на нашу думку, необхідно концентрувати зусилля на розвитку CRM-системи (Customer relationship management) – маркетингу відносин з клієнтами, а також виконанні індивідуальних запитів споживачів для успішного просування свого бренду. Компанії з малим капіталом, які тісно співпрацюють з мережею зовнішніх партнерів і в той же час володіють потужним брендом, експерти називають «співтовариством доданої вартості» (value added community). Модель бізнесу, при якій компанія в значній мірі звільнена від виробничих процесів і яка дозволяє направити лівову частку ресурсів на управління взаємовідносинами з споживачами, створення нової продукції, є найбільш перспективною вже сьогодні. У найближчому майбутньому вона може виявитися єдиною можливою для більшості економічно розвинених країн.

6. Розвиток особистісних відносин з партнерами на підставі довіри. Реалізація цього принципу сьогодні вимагає використання нових технологій в маркетингу, зокрема, соціальних мереж в маркетингу B2B, які вчора вважалися прийнятними лише в маркетингу B2C. За даними агентства з цифрового маркетингу Omobono при опитуванні 115-ти фахівців з маркетингу B2B 79% з них оцінили соціальні мережі як найбільш ефективний

маркетинговий канал. При цьому 38% вказали на готовність витратити додатковий бюджет якраз на соціальні мережі [14].

Вигідність соціальних мереж полягає в побудові дуже потужною зв'язку між продавцями і клієнтами підприємства, заснованої на довірі, знаннях і здатності доставляти за обіцянками.

7. Одним із значущих чинників підвищення прибутковості організації на ринку B2B є впровадження в систему маркетингу взаємовідносин нового підходу до формування клієнтоорієнтованості персоналу – Love-маркетингу, заснованого на принципах любові до клієнтів. Забезпечення конкурентної переваги на ринку за рахунок боротьби – застаріла концепція маркетингу. Сучасний маркетинг – це не війна, а любов до своїх споживачів, задоволення їх запитів. Тому концепція розвитку компанії будується на тому, щоб завоювати цю любов, утримуючи і залучаючи клієнтів, посилити таким чином положення на ринку [10].

8. Формування менеджерів і маркетингологів-підприємців, інноваторів. Інноватори сьогодні фокусують свій бізнес на запити споживачів і прибуток на протигагу традиційному управлінню з орієнтацією на частку ринку і прибуток. Менеджменту необхідно працювати над моделлю розвитку відносин споживачів, постачальників, посередників, персоналу для досягнення реальної клієнтоорієнтованості. Йдеться про формування партнерських мереж, так як саме вони, а не окремі підприємства конкурують на ринку.

Однак практикуючий маркетинголог навряд чи досягне успіху, якщо він не володіє особливим, маркетинговим мисленням. І в цьому контексті маркетинг визначається як творчий процес виявлення, передбачення і задоволення потреб клієнта з вигодою для себе [12].

9. Змінюється культура управління. Подальший розвиток отримають системи автоматизованого проектування, які разом з технологіями маркетингу і технологічного прогнозування дозволять перейти до автоматизованого управління всім життєвим циклом продукції на основі так званих CALS-технологій (Continuous Acquisition and Life Cycle Support) – «Безперервне придбання та підтримка життєвого циклу», які стануть домінуючою культурою управління розвитком виробництва.

Концепція CALS-технологій, прийнята в більшості промислово розвинених країн, – технологія використання єдиного інформаційного простору на основі міжнародних стандартів для інформаційної взаємодії всіх

учасників життєвого циклу продукції: розробників, замовників і постачальників продукції, сервісного персоналу [7].

Висновки. Таким чином, зміни зовнішнього середовища вимагають кардинально нових рішень в управлінні промисловими підприємствами. Трансформація маркетингу передбачає зміну його ролі і місця в системі управління підприємствами з метою забезпечення реальної клієнтоорієнтованості.

Для цього пропонується формування на підприємствах маркетингового управління, а концепція маркетингу взаємин на промислових підприємствах з новими принципами і технологіями повинна стати інноваційним напрямком розвитку маркетингового управління.

Дана проблема вимагає подальших досліджень для розробки механізму реалізації запропонованих напрямків розвитку маркетингового управління.

Список використаних джерел:

1. Пластовець П. Десять стандартів інновацій. 25.04.2016. URL: <http://m.management.com.ua>.
2. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. Київ, 2015. 336 с.
3. Інновації в управлінні. URL: <http://topmanagement.com.ua/upravlenec/312-manageraelefant>.
4. Длигач А. Что не так с маркетингом в Украине. URL: <http://forbes.net.ua/opinions/1347104-cto-ne-tak-s-marketingom-v-ukraine>.
5. Romanova L.V. Theoretical and practical aspects of development of marketing management on industrial enterprises. Теоретические и практические аспекты развития маркетингового менеджмента на промышленных предприятиях. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. March-April 2017.
6. Маркетингова діяльність підприємств: сучасний зміст [монографія] за заг. ред. д.е.н., проф. Н.В. Карпенко. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 252 с.
7. Глазьев С.Ю. На «волне» Кондратьева. URL: <http://www.glazev.ru/scienexpert/254>.
8. Gary Hamel. The Why, What and How of Management Innovation. URL: <https://hbr.org/.../the-why-what-and-how-of-management-in>.
9. Уэбстер Ф. Будущее маркетинга. URL: <http://websurveys.ru/theory/mathe102.htm>.
10. Мицуаки Симагути. Маркетинг – это устройство для роста. URL: <http://marketing.by/mnenie/marketing-eto-ustroystvo-dlya-rosta-mitsuaki-simaguti>.
11. Давар Нирадж. Идеальный маркетинг. О чем забыли 98% маркетингологов? Москва : Изд-во «Альпина Паблишер», 2015. 216 с. URL: https://f.ua/alpina-publisher/idealniyy-marketing-o-chem-zabiyli-98-marketologov.html?utm_source=pdf_related&utm_medium=pdf&utm_campaign=
12. Репьев А. Маркетинговое мышление. ООО «Библос», 2015. URL: www.litmir.me/br/?b=00&p=1.
13. Моторина О. План маркетинга на деловых рынках. URL: powerbranding.ru.
14. How does social media compare to other channels for B2B Marketing? Dave Chaffey. 06.04 2018. URL: <https://www.smartinsights.com/wp-content>
15. Шиманская А.А. Управление маркетинговой деятельностью промышленного предприятия: экономический та философский подходы. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2015. № 3(19). С. 166–171. URL: [tp://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html](http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html).
16. Гузенко Г.М. Управление та вдосконалення маркетингової діяльності на підприємстві. Економіка і суспільство. *Електронне наукове фахове видання. Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 12. С. 227–234. URL: http://economyand.society.in.ua/journal/12_ukr/38.pdf.
17. Ілляшенко С.М., РудьМ.П. Маркетингові інновації в інноваційній діяльності підприємств України. *Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання*. 2017. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5626>.
18. Інноваційний маркетинг підприємств [Текст]: монографія / за наук. ред. М.Я. Матвіїва. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 432 с.
19. Чухрай Н.І. Промисловий маркетинг у сучасних умовах господарювання. 2013. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23413/1/14-92-98.pdf>.

References:

1. Plastovets P. Desiat standartiv innovatsii. 25.04.2016. Available at: <http://m.management.com.ua>.
2. Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid / za zah. red. V.M. Heitsia ta in.; NAN Ukrainy. Kyiv, 2015. 336 p.
3. Ynnovatsyy v upravlenyy. Available at: topmanagement.com.ua/upravlenec/312-manageraelefant.
4. Dlyhach A. Chto ne tak s marketynhom v Ukraine. Available at: <http://forbes.net.ua/opinions/1347104-cto-ne-tak-s-marketingom-v-ukraine>.
5. Romanova L.V. (2017) Theoretical and practical aspects of development of marketing management on industrial enterprises [Teoretycheskiye y prakticheskiye aspekty razvytiya marketynhovoho menedzhmenta na promyshlennyykh predpriyatiyakh]. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. March-April.

6. Marketynhova diialnist pidpriemstv: suchasnyi zmist [monohrafiia]. Za zah. red. d.e.n., prof. N.V. Karpenko. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 2016. 252 p.
7. Hlazev S.Iu. Na «volne» Kondrateva. Available at: <http://www.glazev.ru/scienexpert/254>.
8. Gary Hamel. The Why, What and How of Management Innovation. Available at: <https://hbr.org/.../the-why-what-and-how-of-management-in>.
9. Uebster F. Budushchee marketynha. Available at: <http://websurveys.ru/theory/mathe102.htm>.
10. Mytsuaky Symahuty. Marketynh – eto ustroistvo dlia rosta. Available at: <http://marketing.by/mnenie/marketing-eto-ustroystvo-dlya-rosta-mitsuaki-simaguti>.
11. Davar Nyradzh (2015) Ydealnyi marketynh. O chem zabyly 98% marketolohov? Moscow: Yzd-vo «Alpyna Pablysher», 216 p. Available at: https://f.ua/alpina-pablisher/idealniyy-marketing-o-chem-zabiyli-98-marketologov.html?utm_source=pdf_related&utm_medium=pdf&utm_campaign.
12. Repev A. (2015) Marketynhovoie mishlenye. OOO «Byblos». Available at: www.litmir.me/br/?b=10&p=1.
13. Motoryna O. Plan marketynha na delovyykh ryinkakh. Available at: powerbranding.ru.
14. How does social media compare to other channels for B2B Marketing? Dave Chaffey. 06.04 2018. Available at: <https://www.smartinsights.com/wp-content>.
15. Shymanskaia A.A. (2015) Upravlinnia marketynhovoio diialnistiu promyslovoho pidpriemstva: ekonomichnyi ta filosofskyi pidkhody. *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal*, no. 3(19), pp. 166–171. Available at: [tp://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html](http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html).
16. Huzenko H.M. (2017) Upravlinnia ta vdoskonalennia marketynhovoio diialnosti na pidpriemstvi. *Ekonomika i suspilstvo. Elektronne naukove fakhove vydannia. Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*, vyp. 12, pp. 227–234. Available at: http://economyandociety.in.ua/journal/12_ukr/38.pdf.
17. Illiashenko S.M., Rud M.P. (2017) Marketynhovi innovatsii v innovatsiinii diialnosti pidpriemstv Ukrainy. *Efektivna ekonomika. Elektronne naukove fakhove vydannia*, no. 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5626>.
18. Innovatsiinyi marketynh pidpriemstv [Tekst]: monohrafiia / za nauk. red. M.Ia. Matviiva. Ternopil: TNEU, 2014. 432 p.
19. Chukhrai N.I. (2013) Promyslovyi marketynh u suchasnykh umovakh hospodariuvannia. Available at: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23413/1/14-92-98.pdf>.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-10>
УДК 338. 338.24. 352.075

Трохимець О. І.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри національної економіки,
маркетингу та міжнародних економічних відносин,
Класичний приватний університет

Trokhymets Olena

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of National Economy,
Marketing and International Economic Relations,
Classic Private University

РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО КОНТРОЛЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ПИТАНЬ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНИХ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ ТА РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧИХ ЦІН ТА ТАРИФІВ

REGULATION OF PUBLIC INVOLVEMENT IN THE CONTROL OF PUBLIC AUTHORITIES ON IMPROVING THE QUALITY OF SOCIAL-ORIENTED GOODS AND SERVICES AND REGULATION OF CONSUMER PRICES AND TARIFFS

Представлені основні проблеми, які викликають обурення та невдоволення громадою у питаннях контролю за діяльністю органів виконавчої влади. Розглянуто регулювання участі громадськості в оцінці якості соціально-орієнтованих товарів та послуг, моніторингу споживчих цін та тарифів. Представлені основні нормативно-правові акти, які забезпечують активну участь громади у реалізації державної політики. Зазначено, що передумови для здійснення контролю з боку громадськості за органами влади, але проблема полягає у відсутності дієвого механізму, який би чітко показував як саме необхідно залучати громадськість. Також, у статті визначено, що механізм реалізації контролю повинен супроводжуватись поясненням стосовно дій з приводу залучення громадськості до процесу контролю. Органи виконавчої влади організують та проводять консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та вивчення громадської думки. Активна участь громадян у контролі за діяльністю органів державної влади сприятиме проведенню більш прозорої політики з боку державної влади, підвищить якість наданих послуг, тим самим забезпечить якісний рівень життя населення.

Ключові слова: громадськість, органи влади, контроль, місцеве самоврядування, соціально-орієнтовані товари та послуги.

The basic problems that cause resentment and dissatisfaction of the community in terms of control over the activities of the executive authorities are presented. Considered regulation of public participation in assessing the quality of social-oriented products and services, monitoring of consumer prices and tariffs. The basic regulations that ensure active community participation in the implementation of public policy are presented. Noted the conditions for the implementation of public control over the authorities, but the problem is the lack of an effective mechanism that would clearly show how society should be involved. Also, the article stipulates that the control mechanism of the implementation should be accompanied by an explanation of action on public participation in control. The executive authorities organize public consultation in the form of public debate and public opinion research. Active citizens' participation in the control over the public authorities' activities will facilitate more transparent policy of the government, improve service quality, and thus ensure a quality of life. Prerequisites for the community involvement in the control of authorities in the regulation of consumer prices for socially-oriented food, and utility tariffs prices exist. However, it is not specified how the public should be involved in this process, and not given a clear mechanism for public control over the activities of public authorities. Certainly, it is necessary to carry on the practice regular consultations with representatives of civil society (CI – civil institutions), study public opinion, and hold public discussions. The public should have easy access and have clear and accurate information regarding the above processes. In turn, it is necessary to build a dialogue between the authorities and the community for clear and transparent cooperation. All activities will promote the development of civil society and enhance the quality of life of the population.

Keywords: public authorities, control, local government, social-oriented goods and services.

Постановка проблеми. Постійні цінові коливання на продукцію та послуги соціального значення (продукти харчування, послуги житлового-комунального господарства), недосконалість якості продукції та послуг, недоотримання комунальних послуг в повному обсязі, відсутність у населення інформації щодо використання коштів (сплачених населенням за комунальні послуги), зловживання службовим становищем чиновниками, корупційні скандали викликають як багато питань з боку як громади так і представників громадянського суспільства так і обурення та невдоволення діями та бездіяльністю влади та представників підприємств, які надають комунальні послуги з боку населення.

Проблеми та перспективи розвитку залучення громадськості до процесів контролю за діями органів влади по відношенню до соціально-орієнтованих товарів та послуг, а саме за моніторингом споживчих цін на соціально-орієнтовані продукти харчування, на цін та тарифів і якість комунальних послуг стали особливо актуальними для територіальних громад.

Відомо, що ефективна діяльність органів державної влади залежить від контролю з боку громадянського суспільства. Тому участь громадян у державному управлінні та контролю за діяльністю органів влади є необхідною складовою проведення реформ в Україні та підвищення життя населення та розбудови громадянського суспільства. Непослідовна тарифна політика вимагає прозорості та визначеності. Також не визначено та чітко не зазначено як саме має «залучатись» громадськість до процесів реформ, контролю за якістю та контролю за діяльністю та рішеннями органів державної влади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Принципи місцевого самоврядування висвітлював у своїх працях Батанов В.Б. [1]. Свої дослідження щодо реалізації прав громадян на участь в управлінні державними справами та місцевому самоврядуванні присвятили Купрій В. та Паливода Л. [2]. Також, варто відзначити, що в їх працях також детально розглянуто громадську експертизу та громадський контроль за діяльністю органів державної влади.

Питання здійснення контролю в системі органів місцевого самоврядування в Україні висвітлювали у своїх працях такі вчені як Покатаєв П.С. [3; 4], Усаченко Л. [5]. Регулювання державної політики щодо механізму ціноутворення на товари і послуги для населення із зазначенням аспектів Контролю з бо-

ку громадськості розглядала Покатаєва О.В. [6]. Співпрацю органів влади з населенням розглядала Бабінова О.О. [7].

Виділення раніше невирішених питань. Існує багато наробок та досліджень, праць вчених стосовно контролю та залучення інститутів громадянського суспільства, громадськості до контролю за діяльністю органів державної влади у сфері протидії корупції. Особлива увага приділяється боротьби з корупцією.

Втім, незважаючи на спроби та дослідження питання контролю за діями влади з боку громадськості, саме контролю за цінами і тарифами на соціально-орієнтовані продукти та послуги залишається недостатньо досліджуваним. Не представлено чіткого працюючого механізму взаємодії влади та громади в питаннях контролю якості послуг ЖКГ, моніторингу цін на соціально-орієнтовані товари та послуги.

Питання контролю з боку громадськості саме за ситуацією пов'язану з соціально-орієнтованими товарами та послугами є маловивченими. Деякі питання щодо контролю з боку громадськості так і залишаються не розкритими.

Формулювання мети. Мета статті полягає в аналізі можливості залучення громадськості до контролю за діяльністю органів влади у встановленні споживчих цін на соціально-орієнтовані товари та послуги, на встановлення цін і тарифів на послуги ЖКГ та за якістю вищезазначених товарів та послуг.

Викладення основного матеріалу. У Конституції України чітко задекларовано право громадян брати участь в управлінні державними справами. Це право громадяни можуть реалізувати безпосередньо, беручи участь у референдумах. Крім того, кожен може обирати та бути обраним до органів державної влади. Теж саме стосується і сфери місцевого самоврядування, участь у якому також гарантується державою. Це передбачає як участь у місцевих референдумах, так і у формуванні (виборах) місцевих рад, інших органів місцевого самоврядування. Реалізація цього права відбувається за належністю громадян до відповідних територіальних громад [2, с. 8].

Безперечно, коли мова йде про контроль або експертизу, перше, що спадає на думку, це споживча експертиза харчових товарів на відповідність до державних стандартів якості. Така експертиза забезпечується ДП «Укрметр-тестстандарт». Експертиза – це дослідження будь-яких питань, вирішення яких вимагає спеціальних знань, з поданням мотивованого висновку.

У цій статті розглянемо саме участь громадськості в оцінці якості соціально-орієнтованих товарів та послуг, моніторингу споживчих цін та тарифів.

Законодавче регулювання участі громадськості закріплено Постановою № 996 від 03.11.2010 р. «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [8]. Також, таку діяльність з боку громади забезпечує ряд нормативно-законодавчих актів (табл. 1).

Як зазначено у пояснювальній записці до проекту Закону України «Про громадський контроль»: «Грунтуючись на наведених вище аргументах, можна зробити висновок, що на шляху розвитку України як демократичної,

соціальної, правової держави громадський контроль є не тільки важливою складовою державного управління та місцевого самоврядування, але й найважливішим чинником розвитку громадянського суспільства».

Створення громадських рад з окремих питань, важливих для населення того чи іншого регіону є одним з перших кроків до залучення громадськості. Адже громадськість, в тому числі і представники інститутів громадянського суспільства відстоює інтереси місцевого населення та може пояснити реальний стан речей щодо рівня життя, купівельної спроможності тощо.

Як свідчить аналіз законодавчих актів, передумови для безпосередньої участі та

Таблиця 1

Нормативно-правові акти, які забезпечують активну участь громади у реалізації державної політики

№	Нормативно-правове регулювання	Опис
1	2	3
1	Постанова КМУ від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [8]	У п. 1 Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, який затверджений цією Постановою, зазначено, що цей Порядок визначає основні вимоги до організації і проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики (далі – консультації з громадськістю).
2	Постанова КМУ від 5 листопада 2008 р. № 976 Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади [9]	Цей Порядок визначає процедуру сприяння проведенню інститутами громадянського суспільства та громадськими радами, утвореними відповідно до Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 (996-2010-п) «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» (Офіційний вісник України, 2010 р., № 84, ст. 2945), громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади. У п. 2 Постанови зазначено, що громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади (далі – громадська експертиза) є складовою механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадянського суспільства оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі.
3	Постанова КМУ від 4 січня 2002 р. № 3 Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади [10]	У п. 1 та 2 Порядку, затвердженого цією Постановою зазначено, що: 1. Оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади здійснюється з метою підвищення ефективності та прозорості діяльності цих органів шляхом впровадження та використання сучасних інформаційних технологій для надання інформаційних та інших послуг громадськості, забезпечення її впливу на процеси, що відбуваються у державі. 2. Оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади здійснюється шляхом: розміщення і постійного оновлення міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади інформації відповідно до вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» (2939-17) та цього Порядку на офіційних веб-сайтах.
4	Закон України «Про соціальний діалог в Україні» [11]	Цей Закон визначає правові засади організації та порядку ведення соціального діалогу в Україні з метою вироблення та реалізації державної соціальної і економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин та забезпечення підвищення рівня і якості життя громадян, соціальної стабільності в суспільстві.

Продовження Таблиці 1

1	2	3
5	Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» [12]	Цей Закон відповідно до Конституції України (254к/96-ВР) визначає порядок всебічного і об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації і захисту їх від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування, є складовою частиною законодавства України про інформацію. У ст. 1 зазначено, що висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні – одержання, збирання, створення, поширення, використання і зберігання інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб про роботу цих органів.
6	Закон України «Про об'єднання громадян» [13] Документ 2460-12, втратив чинність від 01.01.2013	Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини, і гарантується Конституцією (254к/96-ВР) та законодавством України. Держава сприяє розвитку політичної та громадської активності, творчої ініціативи громадян і створює рівні умови для діяльності їх об'єднань.
7	Наказ № 7 від 16.01.2007 «Про затвердження Положення про громадський контроль у сфері благоустрою населених пунктів» [14]	У п. 1.2. Порядку, затвердженого цим Наказом вказано, що Громадський контроль у сфері благоустрою населених пунктів здійснюють громадські інспектори благоустрою населених пунктів (далі – громадські інспектори). п. 2.2. Громадські інспектори у своїй діяльності керуються Конституцією України (254к/96-ВР), законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами і стандартами щодо вимог з благоустрою населених пунктів, наказами центрального органу виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства, наказами та розпорядженнями Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, сільських, селищних, міських рад та їх виконавчих органів, Правилами благоустрою територій, затвердженими в установленому порядку, у відповідному населеному пункті та цим Положенням.
8	Постанова КМУ від 15 січня 2005 р. № 39 «Про Порядок залучення представників громадських організацій до спостережень за зміною цін і тарифів на товари та послуги, що реалізуються населенню, і рівнів заробітної плати працівників галузей економіки» [15]	П. 1 Порядку встановлено, що злучення представників громадських організацій до спостережень за зміною цін і тарифів на товари та послуги, що реалізуються населенню, і рівнів заробітної плати працівників галузей економіки (далі – спостереження) шляхом їх участі у роботі громадських експертних рад з питань індексації (далі – експертні ради), які утворюються при Кабінеті Міністрів України, обласних, Київській та Севастопольській міських держадміністраціях.
9	Закон України «Про органи самоорганізації населення» [16]	Цей Закон визначає правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення. Згідно ст. 2 органи самоорганізації населення – представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених цим Законом; У ст. 3 вказано, що 1. Орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення. 2. Органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети.
10	Проект Закону України «Про громадський контроль»	5. Згідно ст. 3. Проекту Закону 1. Громадський контроль – діяльність, направлена на забезпечення законності дій державних органів та органів місцевого самоврядування, виявлення наявних фактів недотримання їх посадовими особами законодавства щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства (далі – громадяни) Громадський моніторинг – форма громадського контролю, що передбачає безперервне, процедурним та правовим чином регламентоване спостереження з боку суб'єктів громадського контролю за відповідністю діяльності об'єктів громадського контролю суспільним інтересам. Громадські обговорення – форма громадського контролю, яка передбачає реалізацію прав громадян на участь у процесі прийняття рішень органами виконавчої влади та місцевого самоврядування через проведення зібрань для публічного обговорення проектів та рішень об'єктів громадського контролю щодо їх відповідності суспільним інтересам.

залучення громадськості до процесу контролю та взаємодії з органами державної влади стосовно питань моніторингу споживчих цін, послуг ЖКГ прописаний та зазначений та передбачені законодавством. Втім, спостерігається відсутність механізмів їх реалізації.

Вважаємо, що вкрай важливий є механізм залучення громадськості до контролю за цінами, тарифами, якості соціально-орієнтованих товарів та послуг (рис. 1).

Вкрай важливим при реалізації механізму формувати громадську свідомість та громадську відповідальність стосовно того, як саме

здійснюється ціноутворення на соціально-орієнтовані товари та послуги та якість наданих послуг. В результаті вдалої реалізації механізму відбудеться налагоджування діалогу – партнерства – бізнес – влада – громада. Механізм реалізації контролю повинен супроводжуватись поясненням стосовно дій з приводу залучення громадськості до процесу контролю. Органи виконавчої влади організують та проводять консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та вивчення громадської думки [2, с. 9].

Рис. 1. Механізм залучення громадськості до контролю за діяльністю органів державної влади з питань підвищення якості соціально орієнтованих товарів та послуг та регулювання споживчих цін та тарифів

Купрій В., Паливода Л. зазначають, що публічне громадське обговорення передбачає організацію і проведення: конференцій, форумів, громадських слухань, засідань за круглим столом, зборів, зустрічей з громадськістю; теле- або радіодебатів, Інтернет-конференцій, електронних консультацій. Вивчення громадської думки здійснюється шляхом: проведення соціологічних досліджень та спостережень (опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи тощо); створення телефонних «гарячих ліній», проведення моніторингу коментарів, відгуків, інтерв'ю, інших матеріалів у друкованих та електронних засобах масової інформації для визначення позиції різних соціальних груп населення та заінтересованих сторін; опрацювання та узагальнення висловлених у зверненнях громадян пропозицій та/зауважень з питання, що потребує вивчення громадської думки [2, с. 10].

Хоча суспільство звикло до стереотипного мислення та сприйняття об'єднання громадян для контролю діяльності підприємств ЖКГ, залучитися та контролювати необхідно всі сфери діяльності влади.

На жаль, існує такий фактор як соціальна пасивність населення. Не всі громадяни проявляють громадянську свідомість та залучаються до життя громади. Більшість звикли перекладати відповідальність за неправильну діяльність чи бездіяльність на «когось іншого».

Необхідно створити механізм та передумови залучення громадян та самоорганізовану громадськість о контролю якості надання послуг ЖКГ, моніторингом споживчих цін на соціально орієнтовані товари та послуги. Оприлюднення основних документів – та результатів експертизи на веб-сайтах забезпечить своєчасну поінформованість громадськості. Важливою є співпраця влади та громадянського суспільства. Тим самим це сприятиме розвитку територіальної громади, підвищить якість наданих послуг та забезпечить безперебійний діалог між бізнесом, владою та громадою.

Активна учать громадян у контролі за діяльністю органів державної влади сприя-

тиме проведенню більш прозорої політики з боку державної влади, підвищить якість наданих послуг, тим самим забезпечить якісний рівень життя населення.

Покращити стан справ можливо, якщо створити механізми та якісні передумови для залучення громадян та їх об'єднань, а також самоорганізовану громадськість до здійснення контролю за якістю надання житлово-комунальних послуг у межах тієї чи іншої територіальної громади. Хоча законодавством і передбачається здійснення громадського контролю у сфері надання житлово-комунальних послуг та моніторингу цін на соціально-орієнтовані товари та послуги, проте через фактичну відсутність механізмів їхньої реалізації це питання стає досить проблемним. Як зазначає аналіз та аналітичні довідки обласних державних адміністрацій, практика західних демократій показує, що найефективнішим є громадський контроль і безпосереднє залучення споживачів до вироблення та реалізації політики.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що передумови для залучення громадськості за контролем діяльності органів влади в питаннях регулювання споживчих цін на соціально-орієнтовані продукти харчування, цін і тарифів на послуги ЖКГ, існують. Втім, не зазначено як саме громадськість має залучатись до цього процесу та не наведено чіткого механізму контролю громадськості за діяльністю органів влади.

Безумовно, необхідно взяти за практику проводити постійні консультації з представниками громадянського суспільства (ІГС-інститутами громадянського суспільства), вивчати думку громадськості, та проводити публічні громадські обговорення.

Громадськість повинна мати вільний доступ та володіти чіткою та достовірною інформацією стосовно вищезазначених процесів. В свою чергу, необхідно збудувати діалог між владою та громадою для чіткої та прозорої співпраці. Всі заходи сприятимуть розбудові громадянського суспільства та підвищать якість життя населення.

Список використаних джерел:

1. Батанов В.Б. Принципи місцевого самоврядування як ціннісний вимір сучасного муніципалізму в Україні. *Альманах права*. 2012. Випуск №3. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Almpr/2012_3/01_017.pdf.
2. Купрій В., Паливода Л. Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади : навч. посібник. Київ : Макрос, 2011. 192 с.
3. Покатаєв П.С. Здійснення громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2011. № 4. С. 142–147.

4. Покатаєв П.С. Контроль у системі органів місцевого самоврядування: теорія та практика застосування : Монографія. Запоріжжя : КПУ, 2012. 288 с.
5. Усаченко Л. Форми взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями. *Вісн. держ. служби України*. 2008. № 1. С. 19–23.
7. Покатаєва О.В. Державна регуляторна політика щодо механізму ціноутворення на товари і послуги для населення. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2009. № 3. С. 142–150.
8. Бабінова О.О. Розвиток місцевого самоврядування у контексті вдосконалення форм співпраці місцевої влади з населенням: світовий досвід. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 4 (5). С. 150–156.
9. Постанова КМУ від 3 листопада 2010 р. № 996 Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.
10. Постанова КМУ від 5 листопада 2008 р. № 976 Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF>.
11. Постанова КМУ від 4 січня 2002 р. № 3 Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF/print1330005617355960>.
12. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.
13. Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23.09.1997 № 539/97-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>.
14. Закон України «Про об'єднання громадян» 16.06.1992 № 2460-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>.
15. Наказ № 7 від 16.01.2007 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 13 березня 2007 р. за № 220/13487 «Про затвердження Положення про громадський контроль у сфері благоустрою населених пунктів». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0220-07>.
16. Постанова КМУ від 15 січня 2005 р. № 39 «Про Порядок залучення представників громадських організацій до спостережень за зміною цін і тарифів на товари та послуги, що реалізуються населенню, і рівнів заробітної плати працівників галузей економіки» {Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 696 (696- 2011-п) від 29.06.2011}. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/39-2005-%D0%BF>.
17. Закон України «Про органи самоорганізації населення» 11 липня 2001 року № 2625-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.

References:

1. Batanov V.B. (2012) Pryntsypy mistsevoho samovriaduvannia yak tsinnisnyi vymir suchasnoho munitsypalizmu v Ukraini. *Almanakh prava*, випуск 3. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Almpr/2012_3/01_017.pdf.
2. Kuprii V., Palyvoda L. (2011) Hromadska ekspertyza ta hromadskyi monitorynh diialnosti orhaniv vlady: navch. posibnyk. Kyiv: Makros, 192 p.
3. Pokataiev P.S. (2011) Zdiisnennia hromadskoho kontroliu za diialnistiu orhaniv mistsevoho samovriaduvannia ta inshykh subiektiv. *Derzhava ta rehiony. Serii: Derzhavne upravlinnia*, no. 4, pp. 142–147.
4. Pokataiev P.S. (2012) Kontrol u systemi orhaniv mistsevoho samovriaduvannia: teoriia ta praktyka zastosuvannia: monohrafiia. Zaporizhzhia: KPU, 288 p.
5. Usachenko L. (2008) Formy vzaiemovidnosyn orhaniv derzhavnoi vlady z neuriadovym orhanizatsiiamy. *Visn. derzh. sluzhby Ukrainy*, no. 1, pp. 19–23.
7. Pokataieva O.V. (2009) Derzhavna rehuliatorna polityka shchodo mekhanizmu tsinoutvorennia na tovary i posluhy dlia naselennia. *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 3, pp. 142–150.
8. Babinova O.O. (2007) Rozvytok mistsevoho samovriaduvannia u konteksti vdoskonalennia form spivpratsi mistsevoi vlady z naselenniam: svitovyi dosvid. *Stratehichni priorytety*, no. 4 (5), pp. 150–156.
9. Postanova KМУ vid 3 lystopada 2010 r. № 996 Pro zabezpechennia uchasti hromadskosti u formuvanni ta realizatsii derzhavnoi polityky. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.
10. Postanova KМУ vid 5 lystopada 2008 r. № 976 Pro zatverdzhennia Poriadku spriannia provedenniu hromadskoi ekspertyzy diialnosti orhaniv vykonavchoi vlady. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF>.
11. Postanova KМУ vid 4 sichnia 2002 r. № 3 «Pro Poriadok opryliudnennia u merezhi Internet informatsii pro diialnist orhaniv vykonavchoi vlady». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF/print1330005617355960>.
12. Zakon Ukrainy «Pro sotsialnyi dialoh v Ukraini» vid 23.12.2010 № 2862-VI. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.
13. Zakon Ukrainy «Pro poriadok vysvitlennia diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady ta orhaniv mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini zasobamy masovoi informatsii» vid 23.09.1997 № 539/97-VR. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>.

14. Zakon Ukrainy «Pro obiednannia hromadian» 16.06.1992 № 2460-XII. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>.

15. Nakaz № 7 vid 16.01.2007 Zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 13 bereznia 2007 r. za № 220/13487 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro hromadskyi kontrol u sferi blahoustroiu naselenykh punktiv». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0220-07>.

16. Postanova KМУ vid 15 sichnia 2005 r. № 39 «Pro Poriadok zaluchennia predstavnykiv hromadskykh orhanizatsii do sposterezhen za zminoiu tsin i taryfiv na tovary ta posluhy, shcho realizuiutsia naselenniu, i rivniv zarobitnoi platy pratsivnykiv haluzei ekonomiky» {Iz zminamy, vnesenymy zghidno z Postanovoio KМ N 696 (696-2011-p) vid 29.06.2011}. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/39-2005-%D0%BF>.

17. Zakon Ukrainy «Pro Pro orhany samoorhanizatsii naselennia» 11 lypnia 2001 roku № 2625-III. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/60-11>
УДК 005:004.028.45

Шапошников К. С.

доктор економічних наук, професор,
директор Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій

Shaposhnikov Kostiantyn

Doctor of Economy, Professor,
Chairman Black Sea Research Institute of Economy and Innovation

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

THE ROLE AND IMPORTANCE OF INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT TO REGIONAL MANAGEMENT

В статті зроблено теоретико-аналітичний аналіз поняття інформаційно-аналітичного забезпечення, наведено дворівневу функціональну структуру ІАЗ як єдиний контур взаємодіючих підсистем, які здійснюватимуть інформаційно-аналітичну підтримку прийняття рішень. Інформаційний рівень системи інформаційно-аналітичного забезпечення визначає параметри трансформації і використання інформації баз даних, що забезпечують процес управління. Аналітичний рівень має на меті збереження стабільності та гармонізації інформаційних відносин в системі регіонального управління для забезпечення вироблення управлінських рішень.

Ключові слова: інформаційно-аналітичне забезпечення, інформаційне суспільство, регіон, регіональний менеджмент, управління.

The article presents a theoretical and analytical analysis of the concept of information and analytical support, a two-level functional structure of the IAO as a single circuit of interacting subsystems that will provide information and analytical support for decision-making. The information level of the system of information and analytical support determines the parameters of transformation and use of information databases that provide the management process. The analytical level is aimed at maintaining stability and harmonization of information relations in the regional management system to ensure the development of management decisions. The survey is based on institutional structure of the mortgage market that has evolved independently of other structures, independently within country under the influence of specific socio-economic environment and economic policy. Therefore, it is reasonable to conclude that an efficient and high-quality system of information and analytical support for the system of regional governance is an integral part of the functioning of the public administration system. The introduction and full use of modern information technologies in management provides information and analytical support for the adoption of management decisions at all levels of regional management, accompanies information support to the socio-economic development of the state and regions. Modern economic conditions bring to the system of regional management new requirements that should take into account the constant changes of the environment and influence the increase of efficiency of the regional management system. The internal structure of the information-analytical support system is a structural and logical chain of transformational transformation of information data into sound management decisions aimed at ensuring sustainable development of regions. This system will allow to assess the prospects of the region; to increase the validity of making managerial decisions; To carry out forecasting and modeling of different situations. Further research is appropriate to focus on the rationale and disclosure of the peculiarities of other types of information and analytical support in the system of regional governance and mechanisms for their implementation, which will enable the information policy to be more clearly directed to improve the information infrastructure and socio-economic development of the regions. Let us pay a special attention to the so-called extra features of service as a socio-economic phenomenon, which are peculiar to it in terms of the post-industrial development of the economy when certain types of service serve as public benefits, have to satisfy peculiar needs of the people and are characterized in the scientific literature as nonmarket. In this article we have explored the concept of information and analytical support and identified its role in the system of regional management.

Keywords: information-analytical support, information society, region, regional management, management.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку вітчизняної економіки позначили проблему пошуку нових форм, підходів,

методів управління на всіх рівнях державного устрою для забезпечення високої конкурентоспроможності країни, зростання якості

життя населення. У вирішенні цієї проблеми величезна роль належить регіонам, де вирішуються питання відтворення продуктивних сил, реалізуються проекти соціально-економічного розвитку, задовольняються ключові соціальні потреби населення, створюється і відтворюється економічний, людський і інноваційний потенціали суспільства. Саме показники розвитку регіональної економіки є критерієм визначення рівня економічного розвитку держави в цілому. Тому дослідження питання щодо формування нових підходів регіонального управління економічними процесами, нової якості територіального управління стає надзвичайно важливим науково-практичним завданням.

В умовах активного розвитку і поширення стандартів інформаційного суспільства в Україні особливо зростає значення ефективного управління різними видами ресурсів і процесами на рівні регіону, його територіальних одиниць, господарюючих суб'єктів.

З появою нових інформаційних технологій, основою яких є впровадження засобів обчислювальної техніки, зв'язку, систем телекомунікації, інформація стає постійним і необхідним атрибутом забезпечення діяльності держави, юридичних осіб, громадських організацій та громадян. Від її якості й достовірності, оперативності одержання залежать численні рішення, що приймаються на різних рівнях – від глави держави до громадянина [1].

На регіональному рівні головною метою інформаційної політики повинно стати створення оптимальних умов для задоволення інформативних потреб процесу управління, на основі формування та використання інформаційних ресурсів і сучасних інформаційних технологій. Тобто першочерговим завданням інформатизації регіону є побудова системи інформаційно-аналітичного забезпечення (далі – ІАЗ) управлінської діяльності, яка становить собою складну, інтегровану, ієрархічно організовану систему, призначену для підтримки прийняття ефективних управлінських рішень.

Термін «інформаційно-аналітичне забезпечення» досить часто використовується в різних джерелах з питань менеджменту. Проте сьогодні відсутнє єдине розуміння цього поняття, в наукових статтях воно має змістову суперечливість. Як наслідок існує проблема, яка перешкоджає як розробці методологічних засад інформаційного забезпечення в системі регіонального менеджменту, так і його практичній реалізації. Для розуміння сутності інформаційно-аналітичного забез-

печення системи регіонального менеджменту необхідно, передусім, опрацювати відомі теоретичні підходи до визначення цього поняття, узагальнити їх та запропонувати визначення, яке більш адекватно відповідає його сутності, а також обґрунтувати його роль та місце в загальній системі регіонального менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі інформаційно-аналітичного забезпечення процесу управління відведено чимало зарубіжних та вітчизняних наукових праць. Питанням сутності інформаційного забезпечення займалися вітчизняні вчені: М. Дем'яненко, Л. Винарик, В. Мунтіян, Г. Мельник, В. Савчук. Серед зарубіжних вчених варто відзначити: А. Томпсона, А. Урсула, Р. Роджерса, К. Лорда, М. Джобса та ін. Питання інформаційного забезпечення регіонального управління в своїх працях розкривають сучасні вчені-регіоналісти такі як: А. Коломицева, О. Фінагіна, Р. Манн та ін.

Проте на сьогодні багато питань в цій області залишаються недостатньо вивченими, зокрема особливої уваги потребує детальне вивчення теоретичних аспектів процесу інформаційно-аналітичного забезпечення на регіональному рівні, його структури та принципів побудови в контексті прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити поняття інформаційно-аналітичного забезпечення і визначити його роль в системі регіонального менеджменту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Так питання інформаційного забезпечення розкриті в роботі М. Денисенко, І. Колос, які наголошують, що «інформаційне забезпечення – це система, що складається з інформаційних ресурсів, інформаційних технологій, програмного забезпечення та технічних засобів [2].

Р. Бруханський стверджує, що інформаційне забезпечення – це необхідний процес забезпечення потреб суб'єктів в інформації, необхідної для обґрунтування і прийняття стратегічних рішень. Організація належного стану інформаційного забезпечення можлива за умов чіткого визначення параметрів і налаштування системи обміну інформацією між зовнішнім та внутрішнім середовищем [3].

У сучасній «Енциклопедії державного управління» подається загальне визначення поняття: «інформаційно-аналітичне забезпечення як цілеспрямований, специфічний і безперервний процес збирання, аналізу, збереження і представлення суб'єктам інформаційної діяльності інформації, що здійснюється

спеціально створеними інститутами, органами, службами суспільства і держави» [4].

Р. Абдєєв вважає, що «інформаційно-аналітичне забезпечення – вид діяльності, покликаної забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій за рахунок переробки вихідної інформації та отримання якісно нового знання» [5].

М. Дорошко і Н. Шпакова дотримуються такої думки: «Інформаційно-аналітичне забезпечення – цілеспрямований процес збирання, обробки та аналізу інформації про складні (самоорганізовані та саморозвинуті) соціальні, політичні та економічні системи, що становлять об'єкт управління, під керівництвом органу управління» [6].

Н. Дяченко вважає, що під інформаційно-аналітичним забезпеченням розуміється «сукупність дій та заходів ... для збору, нагромадження, обробки та аналізу даних на основі інформаційних технологій, у процесі реалізації якого особливої ваги набуває систематичність визначення кола питань, що виникають в процесі базової діяльності споживача інформації, їх аналіз та прогнозування тенденцій розвитку» [7].

Р. Коваль переконаний, що під інформаційно-аналітичним забезпеченням розуміється «процес створення оптимальних умов задля задоволення інформаційних потреб та реалізації посадових обов'язків органів державної влади на основі формування та використання інформаційних ресурсів» [8].

А. Нестеров пропонує таке визначення – «інформаційно-аналітичне забезпечення – сукупність інформаційних процесів, необхідних для доцільного, раціонального та ефективного процесу управління» [9].

С. Вировий розглядає дане поняття як «особливий напрям діяльності, пов'язаний із виявленням, опрацюванням, збереженням та поширенням інформації переважно у сфері управлінської, політичної та економічної діяльності» [10].

Отже, аналіз вітчизняних літературних джерел дає змогу констатувати факт відсутності єдиного взаємоузгодженого підходу щодо ідентифікації поняття «інформаційно-аналітичне забезпечення».

Якщо розглядати поняття інформаційно-аналітичного забезпечення стосовно системи регіонального менеджменту, то можливо погодитися із точкою зору таких науковців як: М. Дорошко і Н. Шпакова, Н. Дяченко та висловити власну думку, а саме: «Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі регіонального менеджменту – це взаємопов'язана логічна система збору, нагромадження,

обробки, аналізу та систематизації інформації на основі інформаційних технологій, що здійснюється спеціально створеними регіональними інститутами, органами, службами з метою оцінки та діагностики відповідних даних для прийняття своєчасних ефективних управлінських рішень».

Концептуального значення набувають розробка принципів, підходів та складових інформаційно-аналітичного забезпечення в системі регіонального менеджменту. У зв'язку з розглядом цього питання на окрему увагу заслуговує вдосконалення методів інформаційно-аналітичного забезпечення щодо формування та реалізації механізму регіонального управління. Маються на увазі внутрішній рух інформації в структурних підрозділах регіонального управління, розподіл інформації між користувачами, доступ до інформації та інші питання, пов'язані із забезпеченням управлінської діяльності.

Практика засвідчує, що на функціонування інформаційно-комунікаційної системи впливають заходи організаційного порядку, тобто слід створити й постійно вдосконалювати єдину систему державних, регіональних і місцевих інформаційно-аналітичних служб [11].

Так, інформацію в управлінській діяльності державного апарату варто розглядати як відомості, повідомлення про які-небудь події, стан справ, які систематизувалися, накопичуються і передаються людьми. За своєю природою інформація дуже різноманітна і залежить від виду людської діяльності в якій вона використовується: наукова, технічна, виробнича, управлінська, економічна, соціальна, правова і тому подібне. Кожен з видів інформації має свою технологію обробки, змістовне навантаження, цінність, форми представлення і відображення на матеріальних носіях, вимоги до точності, достовірності, оперативності відображення фактів, явищ, процесів.

Усе це деякою мірою характеризує інформаційну систему регіонального управління як відкриту для взаємодії з іншими інформаційними системами, що є важливим чинником розвитку ІАЗ.

Виходячи із сутності інформаційно-аналітичного забезпечення, як одного із видів інформаційного забезпечення [12], система інформаційно-аналітичного забезпечення організаційно повинна являти собою єдиний контур взаємодіючих підсистем, які здійснюватимуть інформаційно-аналітичну підтримку прийняття рішень [13].

У загальному розумінні фахівці виділяють два рівня інформаційно-аналітичного забезпечення (рис. 1).

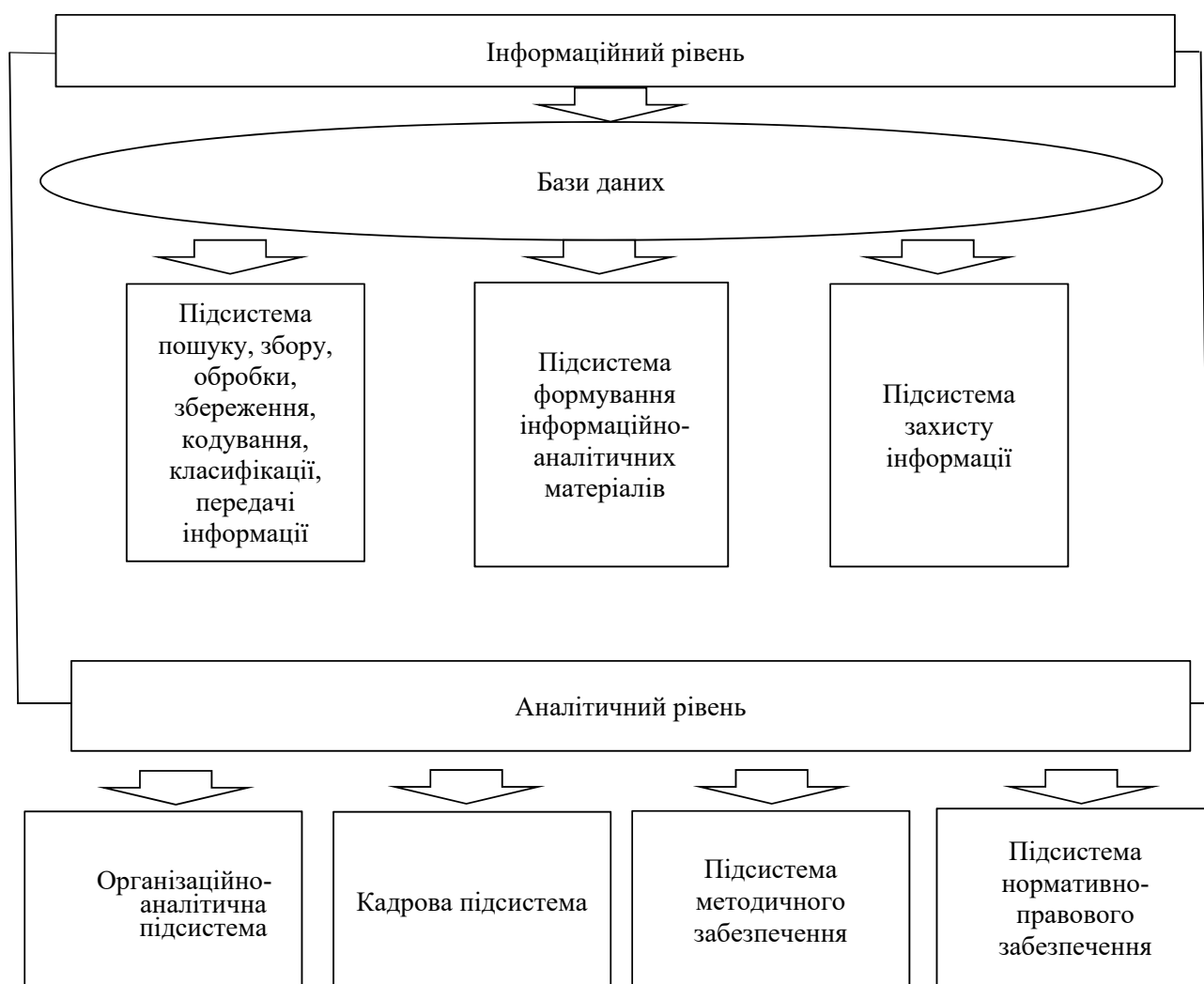

Рис. 1. Функціональна структура інформаційно-аналітичного забезпечення регіонального управління

Джерело: розроблено автором

Інформаційний рівень системи інформаційно-аналітичного забезпечення визначає параметри трансформації і використання інформації баз даних, що забезпечують процес управління. Основне призначення інформаційного рівня – створення системи взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих показників, які дозволяють одержати всебічну кількісну і якісну характеристику досліджуваного об'єкта.

Доцільно стверджувати, що у сучасній суспільній свідомості інформація перетворилася на загальнонаукову категорію, стала однією з пріоритетних загальноекономічних категорій. В сучасному складному економічному механізмі без інформаційних потоків неможливо здійснення суспільного відтворення, оскільки саме вони супроводжують і координують створення і використання фінансових і матеріальних ресурсів. Інформація використову-

ється у відтворювальному процесі і відображає цей процес і його результати.

Інформація є одним з основних ресурсів зростання ефективності роботи галузі, ринку, національної та регіональної економіки, оскільки саме вона дозволяє:

- встановлювати стратегічні завдання в рамках ведення господарської діяльності та використовувати можливості, які при цьому відкриваються;

- приймати своєчасні та обґрунтовані управлінські рішення;

- систематизувати, фокусувати і координувати розрізнені дії, направляючи їх зусилля на досягнення поставлених цілей.

В інформаційному процесі, яким є управлінська діяльність, інформація виступає одним із найважливіших ресурсів, поряд з матеріальними, трудовими та фінансовими. Управлінська інформація – це та інформація,

яка обслуговує процеси виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних і нематеріальних благ суб'єкта господарювання і забезпечує вирішення завдань організаційного-економічного і соціального характеру. Необхідна для сучасної системи управління підприємством інформація є сукупністю різних повідомлень технічного, економічного, технологічного, соціального, юридичного, демографічного та іншого змісту.

Управлінська інформація для управління має відповідати критеріям актуальності, своєчасності, повноти, доступності, адекватності для ухвалення державою управлінських рішень. Обсяги та зміст потрібної інформації залежать від масштабу й важливості інформаційної політики в регіоні, структури системи регіонального управління, кількості та якості показників, що характеризують результати цієї системи.

Отже, головним завданням підсистеми пошуку, збору, обробки, збереження, кодування, класифікації, передачі інформації є надання повної, достовірної, однозначної, релевантної та своєчасної інформації для проведення розрахунків і реалізації процесів прийняття управлінських рішень.

Підсистема формування інформаційно-аналітичних матеріалів передбачає забезпечення процесів обміну інформації, формування комунікаційних каналів, можливості впорядкування, формалізації і стандартизації інформації в системі управління.

Підсистема захисту інформації передбачає комплексний підхід щодо формування організаційно-правового забезпечення захисту інформації від можливих інформаційних загроз, від шпигунства, електромагнітних випромінювань і наведень, комп'ютерних вірусів, а також криптографічні методи захисту інформаційних ресурсів.

Аналітичний рівень має ключове значення у збереженні стабільності та гармонізації інформаційних відносин в системі регіонального управління для забезпечення вироблення управлінських рішень. Елементами аналітичного рівня є: інституціональна, кадрова, організаційно-функціональна та нормативно-правова підсистеми.

Організаційно-аналітична підсистема забезпечення ІАЗ передбачає оцінювання та прогнозування будь-яких ситуацій, а також підготовка довідкових, інформаційних, аналітичних, управлінських документів для забезпечення обґрунтованості управлінських рішень, вироблення критеріїв і параметрів аналітичних продуктів (наукові критерії), параметрів експертизи аналітичних продук-

тів, джерел аналітичної інформації, підвищення рівня об'єктивності інформації.

Кадрова підсистема в системі інформаційно-аналітичного забезпечення має розв'язувати завдання щодо забезпечення управління висококваліфікованими, компетентними кадрами; розвитку механізму формування нової генерації управлінців, здатних ефективно працювати в умовах євроінтеграції та становлення інформаційного суспільства. Сучасний розвиток економіки і соціального середовища та ІТ-технологій потребує фахівців з високим рівнем кваліфікації, які повинні мати відповідні компетенції, що дозволяють швидко адаптуватися в нових ситуаціях і знаходити найбільш правильне і креативне рішення.

Методичне забезпечення є сукупністю способів, методів, методик і процедур збору, обробки і аналізу інформації для розроблення управлінського рішення. Так, сьогодні гостро необхідна методологія створення поповнення баз даних за єдиним стандартом і принципом; розробка методологічних основ і методик аналізу; виділення підстав і цілей аналізу – за ефективністю управління, за статистичними ознаками тощо.

Підсистема нормативно-правового забезпечення має на меті створення баз даних, які містять законодавчі акти правових норм, що регулюють відносини в інформаційній сфері, зокрема щодо забезпечення інформаційної безпеки регіону; регулювання, захист та розвиток вітчизняного інформаційного простору; унормування діяльності з поширення інформації в мережі Інтернет; правових вимог щодо дотримання професійних та етичних стандартів в інформаційній сфері.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, доцільно зробити висновок, що ефективна та якісна система інформаційно-аналітичного забезпечення системи регіонального управління є невід'ємною складовою функціонування системи державного управління. Впровадження та всебічне використання сучасних інформаційних технологій в управлінській діяльності забезпечує інформаційно-аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень на всіх рівнях регіонального управління, супроводжує інформаційну підтримку соціально-економічного розвитку держави і регіонів.

Сучасні умови господарювання пред'являють до системи регіонального управління нові вимоги, які повинні враховувати постійні зміни зовнішнього середовища та впливати на підвищення ефективності системи регіонального управління. Внутрішня будова системи інформаційно-аналітичного забезпечення

представляє собою структурно-логічний ланцюг трансформаційного перетворення інформаційних даних у виважені управлінські рішення, направлені на забезпечення сталого розвитку регіонів. Дана система дозволить оцінювати перспективи розвитку регіону; підвищувати обґрунтованість прийняття управлінських рішень; здійснювати прогнозування й моделювання різних ситуацій.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на обґрунтування та розкриття особливостей інших видів інформаційно-аналітичного забезпечення в системі регіонального управління та механізмів їх реалізації, що дасть змогу більш чітко спрямувати інформаційну політику на вдосконалення інформаційної інфраструктури та соціально-економічний розвиток регіонів.

Список використаних джерел:

1. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії методології, практики : монографія. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.
2. Денисенко М.П., Колос І.В. Інформаційне забезпечення ефективного управління підприємством. *Економіка та держава*. 2006. № 7. С. 19–24.
3. Бруханський Р. Проблеми і пріоритети інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 9. Ч. 2. С. 69–71.
4. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; наук.-ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю.П. Сурмін (співголова), П.І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. 692 с.
5. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. Москва : Эксмо, 1994. 336 с.
6. Дорошко М.С., Шпакова Н.В. Соціально-правові основи інформаційної безпеки. *Навчальні матеріали он-лайн*. URL: <https://pidruchniki.com/gosguu.narod.ru/gos/96.html>.
7. Дяченко Н.П. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ, 2011. № 1(118).
8. Коваль Р.А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2006. № 1(113).
9. Нестеров А.К. Информационно-аналитическое обеспечение. *Образовательная энциклопедия*. URL: <https://odiplom.ru/informacionno-analiticheskoeobespechenie.html>.
10. Вировий С.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. № 39. С. 201–206.
11. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. Москва : Рефл-бук, 2003. 651 с.
12. Саричев Ю.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення як вид інформаційного забезпечення в системі державного управління. *Вісник НАДУ при Президенті України (Серія “Державне управління”)*. 2017. № 3. С. 120–126.
13. Синяевский В.К. Основные аспекты информационно-аналитического обеспечения органов военного управления. *Наука и военная безопасность*. 2007. № 2. С. 21–24.

References:

1. Bakumenko V.D. (2000) Formuvannia derzhavno-upravlinskykh rishen: problemy teorii metodolohii, praktyku: monohrafiia. Kyiv: Vyd-vo UADU, 328 p.
2. Denysenko M.P., Kolos I.V. (2006) Informatsiine zabezpechennia efektyvnoho upravlinnia pidpriemstvom. *Ekonomika ta derzhava*, no. 7, pp. 19–24.
3. Brukhanskyi R. (2011) Problemy i priorytety informatsiinoho zabezpechennia stratchichnoho menedzhmentu silskohospodarskykh pidpriemstv Ukrainy. *Ekonomichnyi analiz*, vyp. 9, ch. 2, pp. 69–71.
4. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia: u 8 t. / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy; nauk.-red. kolehiia: Yu.V. Kovbasiuk (holova) ta in. Kyiv: NADU, 2011. T. 2: Metodolohiia derzhavnoho upravlinnia / nauk.-red. kolehiia : Yu.P. Surmin (spivholova), P.I. Nadolishnii (spivholova) ta in. 2011. 692 p.
5. Abdeev R.F. (1994) Fylosofiia ynformatsyonnoi tsyvylyzatsyy. Moscow: Eksmo, 336 p.
6. Doroshko M.S., Shpakova N.V. Sotsialno-pravovi osnovy informatsiinoy bezpeky. *Navchalni materialy on-lain*. Available at: <https://pidruchniki.com/gosguu.narod.ru/gos/96.html>.
7. Diachenko N.P. (2011) Informatsiino-analitychne zabezpechennia diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriadiuvannia. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*: zb. nauk. pr. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU, no 1(118).
8. Koval R.A. (2006) Informatsiino-analitychne zabezpechennia diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*: zb. nauk. pr. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU “Mahistr”, no. 1(113).

9. Nesterov A.K. Ynformatsyonno-analytycheskoe obespechenye. *Obrazovatelnaia entsyklopediya*. Available at: <https://odiplom.ru/informacionno-analiticheskoeobespechenie.Html>.
10. Vyrovyi S.V. (2014) Informatsiino-analitychne zabezpechennia diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*: zb. nauk. pr. Lviv. rehion. in-t derzh. upr. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. Lviv: LRIDU NADU. No. 39, pp. 201–206.
11. Pocheptsov H.H. (2003) *Teoriya kommunykatsyy*. Moscow: Refl-buk, 651 p.
12. Sarychev Yu.O. (2017) Informatsiino-analitychne zabezpechennia yak vyd informatsiinoho zabezpechennia v systemi derzhavnoho upravlinnia. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy (Seriia "Derzhavne upravlinnia")*, no. 3, pp. 120–126.
13. Syniavskyi V.K. (2007) Osnovnye aspekty ynformatsyonno-analytycheskoho obespechenia orhanov voennoho upravleniya. *Nauka y voennaia bezopasnost*, no. 2, pp. 21–24.

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ**

Випуск 1 (60), 2021

Засновано 2001 року
Видання виходить 4 рази на рік

Відповідальний за випуск *Т. К. Валицька*
Коректор *А. А. Тютюнник*
Комп'ютерне верстання *Ю. Г. Войтюк*

Підписано до друку 26.02.2021 р.
Формат 60х84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 8,37.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.